

# LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică  
ISSN 1810-309X

Întreprindere de stat  
Fondator – Ministerul Justiției  
al Republicii Moldova  
Certificat de înregistrare  
nr. 10202264 din 11.02.1993

Publicație acreditată de Consiliul  
Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică  
al Academiei de Științe a Moldovei prin  
Hotărârea nr. 61 din 30.04.2009

## Categoria C

*Asociați:* Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Ministerul Afacerilor Interne, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” (Cahul), Universitatea Slavonă, Universitatea „Spiru Haret” (Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași), Universitatea de Stat din Herson (Ucraina).

Se editează din ianuarie 1991  
Nr. 10(298) 2016

Redactor-șef L. Arsene

## Colegiul de redacție:

Gh. Alecu, doctor în drept, prof. univ. (Constanța, România); A. Armeanic, doctor în drept, conf. univ.; V. Balmuș, doctor în drept; C. Bocancea, doctor în drept, prof. univ. (Iași, România); V. Bujor, doctor în drept, prof. univ.; A. Burian, doctor habilitat în drept; Gh. Costachi, doctor habilitat în drept, prof. univ.; I. Floander, doctor în drept (Constanța, România); M. Gheorghică, doctor habilitat în drept, prof. univ.; Gh. Gladchi, doctor habilitat în drept; V. Guțuleac, doctor în drept, prof. univ.; V. Florea, doctor în drept, prof. univ.; V. Moraru, doctor în drept, prof. univ.; V. Naumov, redactor-șef adjunct; V. Popa, doctor habilitat în drept, prof. univ.; V. Stratonov, doctor în drept, prof. univ. (Herson, Ucraina).

Adresa redacției:

Casa presei, et. 5  
str. Pușkin 22, mun. Chișinău, MD - 2012,  
Republica Moldova  
Tel.: 022-233 790;  
022-234 132 (contabilitatea)

E-mail: [legea\\_zakon@mail.ru](mailto:legea_zakon@mail.ru)  
Index: RM 77030

© Legea și viața

Pagina web: [www.legeazakon.md](http://www.legeazakon.md)  
[www.legeasviata.in.ua](http://www.legeasviata.in.ua)

## SUMAR

- Георге КОСТАКИ. Правовая и политическая культура – необходимые условия для демократизации общества и консолидации конституционно-правового режима ..... 4
- D. BALTAG, M. D. FRĂTOAICA. Particularitățile și problemele formei procesuale de realizare a răspunderii juridice în diferite ramuri ale dreptului ..... 10
- Radion COJOCARU, Terentie CARP. Elemente de Drept penal comparat privind infracțiunile contra familiei și minorilor ..... 18
- Tatiana FOCȘA. Determinarea particularităților principiului interesului superior al copilului în contextul asigurării drepturilor lui ..... 24
- Evgheni CARA. Fenomenul separatismului: metode și mijloace de operare ale făptuitorilor, cazurile Irlanda de nord și Republica Moldova ..... 28
- Liliana ZIDARU. Unele considerente privind statutul special al subiectului răspunderii juridice în Teoria generală a dreptului..... 34
- Victor MICU. Privire generală asupra răspunderii statului contemporan ..... 40
- Gheorghii TATARU. Rolul instituției prezidențiale în cadrul sistemului puterii de stat ..... 45
- Viorica URSU. Aspecte generale ale dezvoltării istorice a conceptului de vinovăție în Rusia ..... 50
- Criterii pentru publicarea articolelor în revista „Legea și viața” ..... 56



## ПРАВОВАЯ И ПОЛИТИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА – НЕОБХОДИМЫЕ УСЛОВИЯ ДЛЯ ДЕМОКРАТИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА И КОНСОЛИДАЦИИ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОГО РЕЖИМА

Георге КОСТАКИ,

доктор хабилитат права, профессор,

Главный научный исследователь Института Политических и Правовых Исследований  
Академии Наук Молдовы

### SUMMARY

The purpose of this paper is to study the legal and political culture in order to reveal their essence and importance in the process of democratization of society and consolidation of constitutional-legal regime. The author argue that at the moment, the leadership of Moldova must take measures simultaneously in two directions: to raise the level of democratic culture, management culture and culture of responsibility in the government, and at the same time, educate citizens to respect the law, the credibility of public authorities, awareness of their role, contributing to establishment of democratic political values.

**Keywords:** political culture, legal culture, culture of responsibility, management culture, democratic culture, constitutional-legal regime, democratization of society.

### РЕЗЮМЕ

Целью этой статьи является исследование правовой и политической культуры граждан для того, чтобы раскрыть их сущность и особенное значение в процессе демократизации общества и консолидации конституционно-правового режима. Автор подчеркивает вывод, что на сегодняшний день, руководство Республики Молдова должна принять меры параллельно по двум направлениям: повысить уровень культуры демократии, культуры управления и культуры ответственности в государственном аппарате, и в то же время, воспитать у граждан уважение к закону, доверие к органам государственной власти, осознание своей роли, способствуя таким образом укоренению демократических, политических и конституционно-правовых ценностей.

**Ключевые слова:** политическая культура, правовая культура, культура ответственности, культура управления, демократическая культура, конституционно-правовой режим, демократизация общества.

**Введение.** Десятилетия существования в странах постсоветского пространства тоталитарного режима, фактически исключившего из общественной практики свободу и права человека, привели к тому, что либеральные идеи демократии, естественного права и правового государства остаются чуждыми общественному сознанию. Следование исторически сложившейся традиции недооценки человека, его прав и свобод свидетельствует о низком уровне правовой культуры современного общества постсоветского пространства. Низкая правовая культура должностных лиц, которые нарушают права человека и часто не несут за это ответственности, их отношение к Конституции как к пустой декларации – все это говорит о пренебрежении правом со стороны представителей властных структур всех уровней [20, с. 36]. В итоге, можно говорить о пренебрежении человеком. Естественно, такая ситуация несовместимо

с демократией и правовой государственности.

Следовательно, переход от тоталитарной к демократической государственности, выдвинул на повестку дня постсоветских стран ряд актуальных проблем, требующих правильного политического решения, на основе принципов и ценностей демократии. Особенно актуальными стали проблемы повышения уровня правовой и политической культуры граждан и общества, в целом, а также, и культуры управления как неотъемлемые условия развития реальной демократии. Огромная роль в разработки эффективных решений для этих проблем отводится правовой и политической наук [1, с. 4].

На сегодняшний день Республика Молдова находится в процессе становления правового государства и гражданского общества, которое невозможно без повышения уровня правовой культуры и формирования активной жизненной позиции гражда-

нина. Важной движущей силой на этом пути является осознание гражданами их роли в этом процессе и ответственности за свою судьбу [2, с. 12-13].

В то же время, важно осознать, что низкая правовая культура населения, неразвитость институтов гражданского общества, политическая апатия и неудовлетворенность уровнем жизни не способствуют укреплению демократии и конституционного режима. Демократизация общественной жизни предполагает повышение уровня правовой культуры, развитие правового сознания граждан, совершенствование правовой информированности. От этих факторов во многом зависит успешность осуществляемых реформ. Правовая культура определяет успех внедрения и функционирования демократических норм и ценностей [13, с. 169; 20, с. 38].

С этой точки зрения вполне обоснованы актуальность и целесообразность научного исследова-



дования проблем демократии, правового государства, гражданского общества, правовой и политической культуры, которые тесно взаимосвязаны.

**Целью** этой статьи является исследование правовой и политической культуры граждан для того, чтобы раскрыть их сущность и особенное значение в процессе демократизации общества и консолидации конституционно-правового режима.

**Изложение основного материала исследования.** *Особенности демократического правового государства.* Как известно, в современных государствах могут быть установлены как демократический, так и авторитарный политические режимы. Важно то, что в демократических странах высшей ценностью является не государство, а человек, его права и свободы, здоровье, собственность, благосостояние и будущее. Не граждане существуют для государства, а, сильное государство существует для граждан, для регулирования их отношений и обеспечения их жизнедеятельности. Государство рассматривается как инструмент социально-культурного развития общества, поддержания необходимого правового порядка, обеспечения жизнедеятельности и свободы граждан. Демократическое государственное управление предполагает исключение действий политиков и чиновников, ухудшающих социальное положение граждан и наносящих вред самому государству [14, с. 64].

По сравнению с демократическим режимом, авторитарный стиль управления способствует формированию неограниченной, абсолютной власти бюрократии, тормозящей прогрессивные реформы в соответствии с национальными интересами. Он порождает коррупцию и бедность, подавляет творческую инициативу и социальную активность граждан, снижает уровень их участия в социально-культурной и политической жизни страны. В практике демократических государств, авторитарный стиль

управления рассматривается как аморальный и противозаконный, наносящий нравственный и материальный ущерб государству и его гражданам [14, с. 64-65].

Для демократического режима характерна широкая демократизация всех сфер социально-политической жизни, гармонизация интересов личности и общества. По своей сущности, демократия это форма политического строя, основанного на признании принципов народовластия, свободы и равенства граждан [14, с. 324].

Демократический миропорядок предполагает в основном выборность основных органов государственной власти, подчиненность меньшинства большинства, наличие прав и политических свобод граждан (как демократические принципы), конституционно-правовой режим реализации прав человека. Однако демократия – это не зафиксированное раз и навсегда состояние, а процесс, и распространение принципов демократии на все сферы жизни общества тесно связано с политическими и экономическими факторами. Куда направлен вектор этого движения, куда идет общество – вперед, к подлинной демократии, или назад, к идеократии, зависит, в том числе от состояния правовой и политической культуры граждан и общества в целом [20, с. 33-34].

Совершенно правы те, кто утверждают, что демократию нужно научиться, ей нужна высокая правовая и политическая культура масс. Правовые идеи и принципы являются неотъемлемым элементом культуры, которая исторически отражает определенный уровень развития общества, творческих сил и способностей человека, выраженный в типах и формах организации жизни и деятельностью людей, а также в создаваемых ими материальных и духовных ценностях [4, с. 144].

Важно подчеркнуть, что демократическая государственность предполагает непрерывное развитие демократической культу-

ры общества, совершенствование культуры демократического управления, обеспечение общественного контроля над деятельностью власти, борьбу с бюрократизмом и коррупцией [14, с. 66]. В то же время, в демократическом государстве особое внимание уделяется непрерывному развитию политической, правовой и экономической культуры, культуры гражданского общества, совершенствование государственного аппарата, форм, методов и технологий государственного и социального управления.

Другой неотъемлемый признак демократического государства содержится в принципе, согласно которому «приоритетным в отношениях государства и права является право». Верховенство закона становится главным принципом для всех, в первую очередь, для государственных органов и чиновников. Право и закон служат гарантом обеспечения правового статуса личности, осуществления неотъемлемых прав человека, демократических методов государственного управления и укрепления конституционно-правового режима.

Право в демократическом обществе – безусловное социальное благо, социальная ценность. Благодаря своим свойствам право призвано внести в социальную жизнь организованность и порядок, основанные на началах социальной свободы, активности и ответственности, и потому оно всегда сопротивляется произволу и беззаконию. Если исходить из идей фундаментальных прав человека, основополагающих демократических правовых принципов, то право становится выражением свободы, которое противостоит произволу политической власти. В условиях действительной демократии право может стать инструментом в руках не власти или политических партий, а граждан, отдельного человека [20, с. 34].

На сегодняшний день, к сожалению можно констатировать во многие страны постсоветского пространства (в том числе, в Ре-



спублике Молдова), существование такого явления как *аномия*, то есть падение престижа права в обществе, когда законы и общепринятые нормы права перестают оказывать воздействие на сознание и поведение людей, в том числе и представителей политической элиты общества. Дело не только в низком уровне правовой культуры политиков, не только в том, что не «работают» законы, не действуют многие положения Конституции, речь идет о коррупции в органах власти, о преступности внутри государственного аппарата и об отношении к этим явлениям прессы и общества [20, с. 35].

Другим негативным явлением достаточно распространенный это *правовой нигилизм*, который предполагает общее, негативно-отрицательное, неуважительное отношение к праву, законам, нормативному порядку, правовым формам организации общественных отношений, а с точки зрения корней, причин – в юридическом невежестве, косности, отсталости, правовой невоспитанности основной массы населения. Речь идет о невосребованности права обществом [7, с. 14].

Формы проявления данного феномена весьма многообразны и многочисленны: от доктринальных теоретических постулатов до фактических правонарушающих действий [17, с. 17].

В большинстве странах СНГ правовой нигилизм имеет глубокие корни. О нем можно говорить, как о явлении политико-юридической культуры, как об умонастроении, овладевшим массовым сознанием. Речь идет о распространении в широких слоях населения глубокого безразличия к правовым реформам, отсутствию убеждений в их положительном результате, утраты веры в них» [10, с. 9].

К сожалению, на сегодняшний день правовой нигилизм приобрел массовый характер, широко распространяясь не только среди граждан, но и среди должностных лиц в официальных государственных структурах. Время

настоятельно требует более глубокого осмысления причин правового нигилизма и выработки механизмов и средств борьбы с этим явлением [12, с. 9].

В одном ряду с правовым нигилизмом находится прямо противоположное явление – *правовой идеализм* или *романтизм*, одним словом, преувеличение реальных регулятивных возможностей правовой формы. Удивительно, что еще и сегодня многие люди и даже политики ошибочно возлагают на закон слишком большие надежды в деле переустройства нашего общества [11, с. 7].

Думается, что лишь высокий уровень правовой и политической культуры и достаточный политический и правовой опыт, может развеять иллюзии правового идеализма и искоренить причины правового нигилизма. Следовательно, наибольшее и непосредственное воздействие на формирование правового государства оказывает правовая культура [1, с. 6].

*Значение правовой культуры.* Неотъемлемым компонентом демократического правового государства является правовая культура личности и общества. Реализация концепции правового государства, в котором должны быть обеспечены права и свободы граждан, осуществима только на основе демократических принципов. Высшей ценностью демократической модели общественного устройства является личность, ее права и свободы. Осознание приоритетности прав и свобод отдельной личности возможно при условии развитой правовой культуры. Соответственно, можно предположить, что правовая культура общества и демократия диалектически взаимосвязаны [20, с. 33].

Понятие **правовая культура** многоаспектно, поэтому в научной литературе выделяются многочисленные его определения, например: обусловленное всем социальным, духовным, политическим и экономическим строем «качественное состояние правовой жизни общества» [19, с. 414];

качественное состояние правовой жизни общества, выражающееся в уровне развития правовой деятельности, юридических актов, правосознания и в целом, в уровне правового развития человека, а также степени гарантированности государством и гражданским обществом свобод и прав человека [9, с. 267-276]; система ценностей и норм, укоренившихся в сознании и мотивации, обуславливающих поведение индивида и выражающихся в традициях, стиле взаимоотношения между личностью и правом [13, с. 169].

По мнению Ф.Т. Мамедова, правовая культура это «совокупность норм, ценностей, юридических институтов, процессов и форм, выполняющих функцию социально-правового регулирования жизнедеятельности людей в обществе. Она обеспечивает единство свободы, прав и ответственности, социальную защищенность и уважение достоинства личности» [14, с. 318-319]. К признакам правовой культуры демократического общества принято относить равенство, свободу и справедливость, как эквивалентность и сбалансированность прав и обязанностей субъектов, находящихся в правовых отношениях [14, с. 320].

Правовая культура общества зависит в основном от: уровня развития правового сознания граждан, т.е. от того, насколько глубоко освоены высшие ценности правового, демократического государства (т.е. человеческое достоинство, права и свободы человека и гражданина, свободное, многостороннее развитие личности, социальная справедливость, политический и идеологический плюрализм [10, с. 9]), ценность правовой процедуры при решении споров, поиск компромиссов; правовой информированности граждан; принадлежности граждан к социальным, возрастным, профессиональным и иным группам; эмоционального отношения граждан к закону, суду, различным правоохранительным органам, юридическим средствам и процедурам; установки граждан





на соблюдение правовых предписаний и т.д. [8, с. 222].

В этом смысле О.В. Третьякова считает, что правовая культура зависит от уровня развития: - *правового сознания*, то есть от того, насколько информировано в правовом отношении население страны, какого его эмоциональное отношение к закону; - *правовой деятельности* (теоретической, образовательной, правотворческой и правоприменительной); - *системы юридических актов*, то есть текстов документов, в которых выражается и закрепляется право [20, с. 35].

Профессор О.Ф. Скакун, рассматривая правовую культуру как социальную ценность, подчеркивает, что это: *культура правосознания* – высокий уровень правосознания, включающий оценку закона с позиции справедливости, прав человека; *культура правового поведения* – правовая активность граждан, выражающаяся в правомерном поведении; *культура юридической практики* – эффективная деятельность законодательных, судебных, правоприменительных, правоохранительных органов [18, с. 144].

Профессор С.С. Алексеев отмечает, что правовая культура складывается из целого ряда взаимосвязанных элементов, а именно: состояние правосознания в обществе; состояния законности (прочность правопорядка); содержание, формы и состояние законодательства; состояние практической работы суда, прокуратуры и других правоохранительных органов [3, с. 164].

Исследователь Ф.Т. Мамедов считает, что уровень правовой культуры личности измеряется тремя основными показателями: *интеллектуальным*, обусловленным уровнем правовых знаний и юридической информации; *эмоционально-психологическим*, воплощенным в правовых убеждениях; *поведенческим*, выраженным в поведении, основанном на знаниях, убеждениях и действующих законах [14, с. 318].

Другого мнения К.С. Линейцева, согласно которой уровень

правовой культуры в обществе определяется развитостью и согласованностью элементов, масштабом и глубиной юридического образования, правового воспитания, качеством профессиональной подготовки юристов, степенью развития науки и правового мышления граждан [13, с. 169].

Уровень правовой культуры, степень развития правового сознания индивида определяется еще и тем, насколько глубоко освоен им такой правовой феномен, как ценность прав и свобод человека и гражданина. С этой точки зрения считается, что уровень правовой культуры невысок у граждан, которые не привыкли отстаивать свои права, - то ли от неведения в реальность возможности себя защитить, то ли от недостатка информации о формах правовой защиты или знаний в области прав человека как таковых. Следовательно, умение и готовность защищать свои права в случае нарушения является важным показателем правовой культуры гражданина демократического государства [20, с. 36-37].

Приоритетным для совершенствования правовой культуры является развитие ее первого элемента – правового сознания, то есть преодоление недостаточной правовой информированности людей, формирование позитивного отношения к праву. Не следует забывать, что правовое сознание деформируется, прежде всего, по причине недостатка правовой информированности, которая является ключевым звеном в механизме социального действия права [20, с. 36].

Как было сказано выше, правовая культура Республики Молдова находится сейчас в ситуации глубокой структурной реформы, основным направлением развития которой является построение правового государства, где центральным звеном высшей ценностью выступали бы права человека, реально обеспеченные, гарантированные и защищенные.

Несмотря на проявления правового нигилизма, следует все-таки признать, что в правовой

культуре нашего общества происходят весьма важные изменения. Резко возрастает роль закона в системе источников права, а значит и правовой культуры органов власти, что определяет качественное состояние правовой жизни общества, выражающееся в высоком уровне правосознания, правовой деятельности должностных лиц и органов государства, направленной на выполнение функций государства, обеспечение прав и свобод человека и гражданина [8, с. 222-223].

Многое уже сделано, но и многое следует еще сделать в этом направлении. С нашей точки зрения особое внимание государства должны уделять, во-первых, правовому воспитанию населения (детей и взрослых), во-вторых, качественному правовому информированию общества; в-третьих, укреплению роли закона и ответственности за его нарушение [1, с. 8].

Обобщая выше сказанное, подчеркнем, что в сегодняшних условиях, необходимость повышения уровня правовой культуры неоспоримо, потому что только развитая правовая культура, основой которой является развитое правовое сознание, может стать подлинным гарантом конституционного права личности на достойную жизнь в демократическом государстве. И как утверждает О.В. Третьякова, правовая культура – это необходимый элемент демократического миропорядка. При отсутствии правовой культуры общество не может стать демократическим [20, с. 38] и практически невозможно говорить о реальном конституционно-правовом режиме как признаке правового государства.

*Значение политической культуры. Политическая культура* представляет собой специфическую форму общественного сознания, особый тип рефлексии на окружающий мир. Особенность этого феномена заключается в том, что в нем аккумулируются содержательные характеристики и отличительные признаки одновременно политики и культуры,



проявляется их генетическая взаимосвязь. Культура «включена» в мир политики своими представлениями об идеалах и нравственных эталонах политических отношений. Политика, в свою очередь, определяет содержание и направленность культурного развития общества, условия и возможности пользования ее достижениями. Политика является частью культуры, а политическая культура выступает ее интегральной составляющей [6, с. 19].

Исследователь Ф.Т. Мамедов определяет политическую культуру как специальные научные знания, технологии и деятельность, направленная на регулирование отношений между социальными группами, нациями и государствами, в интересах достижения определенных целей. Она отражает качество, уровень и характер политических знаний, умений, организованности, этики, оценок деятельности и действий граждан, а также совокупность политических ценностей, норм и традиций, регулирующих политические отношения и политическую жизнь [14, с. 322]. Политическая культура является своего рода барометром реального состояния общества, господствующих в нем настроений.

По своей сущности, политическая культура государства предусматривает обеспечение устойчивости и эффективности осуществления государственной власти, постоянное совершенствование законодательства и государственного аппарата управления, принятие правильных политических решений и своевременное осуществление их в различных сферах жизнедеятельности общества, развитие культуры самоуправления народа, укрепление государства как гаранта устойчивого развития, безопасности и прогресса общества [14, с. 322-323]. С этой точки зрения, можно утверждать, что развитие демократии зависит практически полностью от политической культуры проявленной властью и гражданами конкретного государства.

Значение политической куль-

туры, по мнению исследователей, состоит в том, что оно создает возможность конструктивного диалога между социальными и этническими группами, поддержание атмосферы доверия и толерантности в обществе, его консолидации. Привитие высокой политической культуры и ее распространение в массах является необходимым условием препятствия проявлениям политического экстремизма и национальной вражды, антидемократическим действиям политиков [6, с. 22].

Развитие политической культуры, повышение ее значимости происходит в результате социальных трансформаций. Вместе с тем от состояния политической культуры зависит содержание модернизационных процессов, характер инновационной деятельности. Успех социальных преобразований определяется тем, насколько на массовом уровне происходит восприятие новых форм мышления и поведения, формирование нового типа политической культуры [6, с. 28].

На сегодняшний день политическая культура общества развивается в рамках Конституции государства и, закрепленных в национальном законодательстве, правовых норм, а также в соответствии с системой ценностей национальной и общечеловеческой культуры, международным правом и международными правовыми актами. Оно находит выражение в деятельности таких перманентно развивающихся институтов как государство, конституция, законы страны, политические партии, общественные организации, выполняющие важные социально-политические функции.

Важно подчеркнуть, что политическая культура во многом определяется общекультурными качествами, политической позицией, инициативой и активностью, самостоятельностью, ответственностью и мобильностью *граждан* в решении задач, стоящих перед обществом и государством, их умением и желанием добровольно подчинять свое по-

ведение политическим нормам и институтам демократического государства [14, с. 322].

Важнейшей задачей политической культуры демократического государства является развитие конкурентоспособной экономики, как основы благосостояния и качества жизни общества, а также обеспечение опережающего развития в стране управленческой, правовой, этической, интеллектуальной и информационной культуры. С другой стороны, негативное воздействие на эффективность политической культуры демократии оказывают такие явления как бюрократизм, авторитарный стиль управления, волонтаризм, фаворитизм, парадность, пустословие, произвол и авантюризм, способствующие усилению стихийных, неуправляемых процессов и провалов в политике [14, с. 323].

Представляется, что демократическому правовому государству нужна и определенная культура управления, без которой невозможно демократическое управление обществом. По мнению исследователей, **культура управления** предполагает научные знания, технологии, организованность, этика и руководящая деятельность, нацеленная на управление развитием человека, общества и государства, в интересах повышения общественного благосостояния, достижения прогрессивного и безопасного развития стран и народов. Она предполагает глубокие профессиональные знания, умение, правовую грамотность, ответственность управленческого персонала, дающие возможность принятия правильных решений, необходимых для достижения поставленных целей и обеспечения эффективности в развитии управляемого объекта [14, с. 75].

Высокая культура демократического управления предполагает повышение культуры ответственности должностных лиц всех уровней и граждан страны за выполнение своей миссии, за взятые на себя обязательства, темпы и качество созидательной



деятельности в области государственного строительства и управления. Важнейшим критерием оценки деятельности чиновников демократического государства, наряду с их профессиональными знаниями и опытом, является их культура ответственности, уважение к личности, честность и объективность [14, с. 80].

В последнее время, исследователи обращают внимание и на такой феномен как **культура демократии**, которая предполагает целостную, взаимосвязанную систему идей, принципов, ценностей, социальных институтов, прав, обязанностей и технологий жизнедеятельности. Культура демократии предполагает производство справедливого законодательства и добровольное подчинение граждан страны общепринятым нормам и порядку, гарантии и перспективу широких возможностей для социально-культурного развития народа. Формирование и развитие культуры демократии во многом зависит от эффективности законодательного процесса, легитимирующего правительство и обеспечивающего представительство народа. Следовательно, демократическая культура является универсальной основой и главной движущей силой развития гражданского общества [14, с. 324].

Ученые справедливо полагают, что именно низкий уровень политико-правового сознания культивирует девиантное политическое поведение, питает почву для противоправных действий, абсентеизма, порождающего неверие в силу закона, что соответственно влечет за собой использование неправовых способов защиты своих прав и интересов [15, с. 1; 21, с. 53; 5, с. 45]. Таким образом, востребованность и эффективность функционирования возможностей демократического участия в управлении государством для граждан прямо пропорционально зависит от уровня политической культуры, достигнутого обществом. В условиях развитого гражданского общества, высокой степени политической

ответственности, толерантности, заинтересованности политического участия граждан, именно институты непосредственной демократии ложатся в основу государственного управления, становятся основным механизмом общественной регуляции, принятия властных решений. В противном случае – при низком уровне политической культуры общества, институты непосредственной демократии не пользуются спросом у населения, а политические противоречия порождают несанкционированные митинги и явления экстремизма [16].

**Выводы.** На сегодняшний день, руководство Республики Молдова должна принять меры параллельно по двум направлениям: повысить уровень культуры демократии, культуры управления и культуры ответственности в государственном аппарате, и в то же время, воспитать у граждан уважение к закону, доверие к органам государственной власти, осознание своей роли, способствуя укоренению демократических политических ценностей и преодолению абсентеистских настроений.

Наличие у гражданина политико-правовых знаний, практических навыков и доверие к органам государственной власти предопределяет высокий уровень его политико-правовой культуры и политико-правовой активности, что позволяют ему проявить себя как важный фактор в процессе укрепления конституционно-правового режима в правовом государстве.

### Литература

1. Костаки Г., Султанов Р. Правовая и политическая культура – необходимые элементы демократического общества. В: Закон и Жизнь, 2014, №7, р. 4-10.
2. Агапов Д.А. Правовая культура как элемент гражданского общества. В: Правовая культура, 2007, № 1(2), с. 10-14.
3. Алексеев С.С. Теория права. 2-е издание. Москва: Издательство Бек, 1995. 320 с.
4. Бабаев В.К. Правовая система общества. В: Общая теория права. Курс лекций. Под общей редакцией проф. В. К. Бабаева. Нижний Новгород, 1993, с. 85-110.

5. Беляев А., Тарасов Е. Тенденция абсентеизма в современном Российском обществе. В: Власть, 2013, № 5, с. 43-45.

6. Денисов В.В. Политическая культура. Теория и практика. В: Философия и общество, 2006, №1, с. 19-30.

7. Донченко Р.Н. Правовой нигилизм как устоявшееся общесоциальное явление. В: Юрист, 2005, №6, с. 14-17.

8. Злобин С. Конституционные аспекты формирования правовой культуры в Республике Молдова в переходном периоде. Chișinău: Tipografia AȘM, 2006. 260 с.

9. Злобин С. Правовая культура в современном государстве. В кн: Функционирование демократических институтов в правовом государстве. Материалы международной научно-теоретической конференции. Chișinău: Tipografia Centrală, 2003, с. 267-276.

10. Костаки Г., Злобин С. Конституционные основы правовой культуры. В: Закон и Жизнь, 2007, № 10, с. 4-7.

11. Костаки Г., Злобин С. Правовая культура общества и ее элементы. В: Закон и Жизнь, 2003, №12, с. 4-10.

12. Костаки Г. Правовой нигилизм: сущность, причины и пути преодоления. В: Право и Политология, 2013, nr. 24, с. 6-11.

13. Линейцева К.С. Правовая культура и институты гражданского общества в Российской Федерации. В: Право и Жизнь, 2013, № 182 (8), с. 163-180

14. Мамедов Ф.Т. Культура управления: опыт зарубежных стран». Баку: «Апостроф» Печатный Дом, 2013. 776 с.

15. Огнева В.В., Огнева Е.А. Правовая культура как фактор эффективной защиты прав граждан в современной России. В: Образование и общество, 2011, № 1. [электронный ресурс] [http://www.jeducation.ru/1\\_2011/4.html](http://www.jeducation.ru/1_2011/4.html). (посещен: 14.09.2016).

16. Пастухов А. В. Политическая культура как фактор развития гражданской активности в современной России. В: Теория и практика общественного развития, 2014, №2. [электронный ресурс] [http://www.teoria-practica.ru/rus/files/arhiv\\_zhurnala/2014/2/politika/pastukhov.pdf](http://www.teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2014/2/politika/pastukhov.pdf). (посещен: 14.09.2016).

17. Петручак Л.А. Причины правового нигилизма в современной России. В: Актуальные проблемы российского права, 2008, №4, с. 17-23.

18. Скакун О.Ф. Теория государства и права. Учебник. Харьков: Консум, 2000. 704 с.

19. Теория государства и права / под ред. С.С. Алексеева. Москва, 1998. 456 с.

20. Третьякова О.В. Правовая культура как необходимый элемент демократического миропорядка. В: Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки, 2009, №4.

21. Ширококов С.А. Развитие конституционных идей в организационных общественных формах демократического взаимодействия человека и государства. В: Проблемы в российском законодательстве, 2008, № 2, с. 53-54.





## PARTICULARITĂȚILE ȘI PROBLEMELE FORMEI PROCESUALE DE REALIZARE A RĂSPUNDERII JURIDICE ÎN DIFERITE RAMURI ALE DREPTULUI

**D. BALTAG,**

doctor habilitat, profesor universitar

**M. D. FRĂTOAICA,**

doctorand, ULIM

### SUMMARY

Substantive law procedural forms are characteristic of accomplishment. Legal liability standards, being by nature material norms, rules remain passive if not stated their achievement mechanism requiring precise procedural rules. In this article, we'll examine the basic and problems procedural form, which covers the practical aspects of legal liability.

**Keywords:** legal liability, procedural form, peculiarities

### REZUMAT

Dreptului material îi sînt caracteristice forme procesuale de realizare. Normele răspunderii juridice, fiind după natura lor norme materiale, rămân norme pasive dacă nu este stabilit mecanismul lor de realizare care necesită o reglementare procesuală exactă. În acest articol, vom încerca să examinăm particularitățile fundamentale și problemele formei procesuale, care îmbracă modalitățile concrete de răspundere juridică.

**Cuvinte-cheie:** răspundere juridică, formă procesuală, particularități

**Introducere.** Evoluția relațiilor sociale, a legislației generează apariția noilor forme ale răspunderii juridice. Nici o ramură a dreptului nu poate funcționa normal fără o instituție proprie a răspunderii juridice. E de neconceput o ramură a dreptului fără mijloace proprii de asigurare a exigențelor și îngăduințelor. Aceasta, în egală măsură, se referă atât la ramurile materiale, cât și la cele procesuale. Într-un fel sau altul, problema independenței formei răspunderii juridice se soluționează în funcție de independența ramurii dreptului și aspectul faptei ilicite.

Apariția noilor forme de răspundere juridică este progresul, și nu regresul legislației, întrucît noile relații sociale trebuie să fie puse sub protecție de ramură. Instituția răspunderii este obligatorie în mecanismul juridic de reglementare a justiției, de vreme ce în justiție activează persoane cu interese ce nu coincid și abilitate cu multe drepturi procesuale și obligații. Orice obligație devine măsură a conduitei convenite doar atunci cînd acestea îi corespunde răspunderea.

**Materiale utilizate și metode aplicate.** În procesul studiului au fost utilizate metodele: analizei, sintezei și comparației. Materialele

folosite sînt cercetările din domeniul juridic al Republicii Moldova, României, Federației Ruse, precum și legislația în vigoare.

#### **Rezultate obținute și discuții.**

Forma procesuală a răspunderii juridice nu poate fi inclusă în însăși noțiunea răspunderii ca fenomen juridico-material; forma procesuală de realizare a răspunderii juridice derivă de la însușirile răspunderii și poartă un caracter relativ independent. În calitate de varietăți ale formei procesuale de realizare a răspunderii juridice se pot evidenția: forma de răspundere procesual penală, forma de răspundere procesual administrativă, forma de răspundere procesual civilă [1, p. 90].

Autorul A.A. Bessonov delimitează răspunderea procesuală în următoarele forme: procesual constituțională, procesual civilă, procesual penală, procesual administrativă și procesual arbitrală [2, p. 155]. Fiind de acord în linii generale cu o astfel de clasificare, nu putem să nu constatăm că răspunderea procesual constituțională se află în stadiul de formare. În principiu, aceasta o recunoaște indirect însuși A.A. Bessonov, remarcînd absența normelor despre răspunderea pentru încălcarea procesului legislativ, neexecutarea deciziilor Curții Con-

stituționale etc. [2, p. 155-157] În cazul acesta rămîne doar responsabilitatea juridică, însă, după cum știm, „responsabilitatea juridică” fără răspunderea juridică nu poate fi protejată, întrucît nu are garanțarea sa. În prezent putem doar constata începutul formării instituției răspunderii juridice procesual constituționale.

Toate aceste forme procesuale posedă un șir de trăsături comune, printre care menționăm:

1) stabilirea exactă în lege a ordinii activității de jurisdicție a organelor de stat și persoanelor oficiale împuternicite;

2) acordarea dreptului de a participa la activitatea procesuală persoanelor interesate;

3) existența unor garanții procesuale determinate în respectarea și protecția intereselor legale ale persoanelor participante la proces (infractor, victimă, pîrît, reclamant, martor, expert etc.);

4) necesitatea de a adopta decizii în conformitate cu exigențele legii și în baza faptelor stabilite în modul indicat de lege, adică deciziile vor fi întemeiate și motivate.

După părerea noastră, alături de formele materiale de realizare a răspunderii juridice există și forme de răspundere procesuală.





Orice formă a răspunderii juridice posedă trăsături specifice, care, la rîndul lor, determină particularitățile formei procesuale. În cadrul studiului nostru ne vom opri la caracterizarea particularităților formei procesuale a răspunderii juridice.

O atenție deosebită merită *răspunderea procesual penală*, care pînă în prezent rămîne obiect de polemică referitor la problemele răspunderii procesual penale, corelația acesteia cu răspunderea penală. Necesită un studiu minuțios temeiurile, funcțiile și măsurile răspunderii procesual penale. Discutabilă este și problema corelației răspunderii penale cu răspunderea procesual penală.

În baza cercetării atente a celor mai importante lucrări ce vizează problemele în discuție, evidențiem următoarele trăsături ale răspunderii procesual penale. În *primul rînd*, temei al răspunderii procesual penale poate fi doar conduita culpabilă. În *al doilea rînd*, încălcarea concomitentă de către subiect a normelor procesuale și a altor norme de ramură poate atrage apariția răspunderii juridice penale, disciplinare, de drept civil și a altor forme de răspundere. În *al treilea rînd*, e posibilă apariția conjugării cîtorva forme ale răspunderii juridice pentru fapta ilicită procesual penală. În *al patrulea rînd*, ea apare în cadrul procedurii judiciare penale, în cadrul urmăririi penale și dezbaterilor judiciare [3, p. 337].

Procesul penal este necesar și reprezintă unica formă posibilă de realizare a normelor dreptului penal. Dacă normele altor ramuri ale dreptului material sînt realizate sub formă de procedură judiciară penală, în cazurile în care încălcările normelor acestora poartă un caracter infracțional, forma necesară și exclusivă de realizare a normelor dreptului penal este procedura judiciară penală. Trăsătura caracteristică a formei procesual penale este că ea întotdeauna e legată de realizarea răspunderii penale (spre deosebire de forma procesual civilă, care conține exigențe de procedu-

ră asupra acțiunilor participanților în procesul de jurisdicție, orientat spre soluționarea proceselor juridice, și nu doar a faptelor ilicite, de exemplu, procedura specială).

Una dintre caracteristicile distinctive ale formei procesual penale este justiția, ca metodă unică de a incumba răspunderea penală (altceva nu este dat). Dezbaterea judiciară ocupă locul central în procesul penal, întrucît anume în urma activității judiciare se realizează justiția, își găsește soluția problema cu privire la realizarea răspunderii penale.

Condițiile generale ale dezbaterilor judiciare sînt bazate pe principiile constituționale ale justiției și procesului penal. Prin caracterul lor, ele reprezintă diverse reglementări juridice. Conținutul acestora este expus în Capitolul 2 Titlul 1 din CPP al RM, acționînd permanent pe parcursul întregii dezbateri judiciare.

Dispoziția constituțională conform căreia în Republica Moldova justiția este realizată doar de către instanțele de judecată și nimeni nu poate fi declarat vinovat de săvîrșirea unei infracțiuni, precum și supus unei pedepse penale, decît în baza sentinței judecătorești și în conformitate cu legea, este de competența instanței de a purta toată răspunderea pentru soluționarea justă a fiecărui proces.

O trăsătura distinctivă a răspunderii juridice procesual penale este asigurarea modalităților necesare de conduită a participanților la proces cu *măsuri procesuale de constrîngere*. Forma procesual penală de răspundere posedă o multitudine de măsuri procesuale de constrîngere (Titlul 5 din CPP al RM).

O atenție deosebită merită problema delimitării acestor măsuri procesuale de constrîngere de răspunderea penală [3, p. 338]. După părerea noastră, pe de o parte, măsurile procesuale de constrîngere nu pot fi incluse în conținutul răspunderii penale, iar pe de altă parte, în unele cazuri acestea pot fi măsuri de răspundere procesual penală, și nu măsuri de răspundere penală.

Una dintre problemele răspunderii procesual penale este și cea cu privire la răspunderea penală a bănuitului și învinuitului în sens procesual [3, p. 338]. Momentul tragerii la răspundere în calitate de bănuit și apariția figurii procesuale a bănuitului depind exclusiv de activitatea procesuală a persoanelor oficiale și sînt îndepărtate în timp de momentul apariției răspunderii penale. Considerăm că răspunderea penală a învinuitului în sens procesual, ca atare, nu există, însă există real răspunderea procesual penală a învinuitului [3, p. 338].

Cu toate acestea, se poate și e necesar de pus problema corelației unor obligații de drept penal și procesual penal a învinuitului și corelației răspunderii penale cu răspunderea procesual penală. Unor obligații procesual penale le corespund obligațiile de drept penal ale persoanei care posedă un statut juridic penal special (obligațiile subiectului special). Astfel, bănuitul este obligat să nu constrîngă martorul, victima, expertul de a face concluzii sau depoziții false (art. 314 din CP al RM) și să nu împiedice procedura în procesul penal (art. 176 din CPP al RM). Aflarea în arest, în cazul alegerii acestei măsuri preventive, este obligația învinuitului (art. 175 din CPP al RM). Concomitent, această obligație este fixată și în art. 317 din CP al RM (evadarea din locurile de detenție, arestare). Pentru încălcarea obligațiilor care sînt fixate concomitent în Codul penal și în Codul de procedură penală poate apărea răspunderea penală sau cea procesual penală. Ce fel de formă a constrîngerii de stat de realizare a răspunderii juridice – penală sau procesual penală – va apărea, depinde de gravitatea infracțiunii, timpul, locul, situația, forma de vinovăție și de alte circumstanțe ale faptei ilicite.

În unele cazuri este posibilă realizarea ambelor aspecte menționate ale răspunderii juridice. De exemplu, față de învinuit este aleasă măsura preventivă sub formă de obligație de a nu părăsi localitatea/țara (ceea ce nu consti-



tuie răspundere), însă învinuitul începe să exercite acțiune psihică asupra martorilor, victimelor cu scopul de a împiedica înfăptuirea justiției. Prin urmare, învinuitul încalcă atât obligația procesuală de a nu împiedica procedura în procesul penal, ceea ce reprezintă o faptă ilicită procesuală atrăgând măsurile preventive (art. 175 alin. (3) pct. 2 din CPP al RM), cât și obligația din dreptul penal de a nu împiedica înfăptuirea justiției (art. 309 din CP al RM). În aceste cazuri, față de învinuit este modificată măsura preventivă cu una mult mai aspră (răspunderea procesuală penală) și apare răspunderea penală pentru coruperea sau constrângerea de a face depoziții sau eschivarea de a face depoziții (art. 309 din CP al RM).

Una dintre particularitățile caracteristice ale formei procesual penale este existența unei astfel de instituții juridice ca instituția de ocrotire a drepturilor și intereselor legale ale învinuitului. Dreptul învinuitului la apărare este fixat în art. 26 din Constituția Republicii Moldova. Asigurarea dreptului la apărare înseamnă crearea pentru bănuțit a unor astfel de condiții procesuale în care el poate să se apere de acuzațiile aduse, să prezinte probe care pot să-l achite sau să comute vina, precum și să beneficieze de serviciile avocatului.

Mai mult decât atât, pentru prima dată și bănuțitul a obținut dreptul de a apela la avocat, în cazul în care el este reținut sau arestat (art. 64, 110, 187 din CPP al RM).

Oricât de paradoxal ar fi, însă în legea Republicii Moldova procesul penal de pînă la 2003 nu a existat o dispoziție care i-ar fi permis avocatului să aibă întrevederi cu învinuitul fără să fie limitat numărul și durata lor. Legislatorul, într-un mod foarte timid, acorda acest drept. În prezent, aceste formulări au fost substituite cu regula necondiționată: din momentul admiterii la participare la proces, avocatul este în drept să aibă întrevederi cu învinuitul și bănuțitul (despre întrevederile cu bănuțitul, anterior, nici

nu putea fi vorba) între patru ochi, fără limitarea numărului și duratei acestora (art. 64 din CPP al RM).

În diverse etape de procedură, dreptul învinuitului la apărare este realizat în mod diferit. După părerea noastră, cele mai favorabile condiții pentru realizarea acestui drept de către învinuit există în dezbaterile judiciare, în cadrul cărora apare posibilitatea reală de realizare a unor astfel de principii ale procesului penal ca publicitatea, verbalitatea, spontaneitatea, naturalețea, egalitatea cetățenilor în fața legii și judecării, utilizarea limbii materne în proces etc. Instituția apărării, negreșit, este importantă și necesară în statul care s-a proclamat stat de drept (art. 1 din Constituția RM). Totuși, situația creată în țară în cadrul căreia s-a adîncit deosebirea dintre „bogați” și „săraci” a provocat anumite probleme privind realizarea acestei instituții. Avocatura, aflată într-o situație economică nefavorabilă, a hotărît să „arunce peste bord” procesele penale puțin rentabile, în care apărarea se înfăptuia pentru un onorariu simbolic.

Lipsa asistenței juridice în cauze penale poate afecta rezultatele actului de justiție, poate consolida convingerea de subordonare față de stat, pune la îndoială caracterul democratic al activității instanțelor judecătorești [4, p. 12].

O atenție deosebită merită problema cu privire la funcțiile răspunderii procesual penale. Ca și alte forme ale răspunderii juridice, răspunderea procesuală penală îndeplinește funcțiile: *de reglementare, preventivă, de reprimare, reparatorie și educativă*. Specificul funcției preventive a răspunderii procesual penale se exprimă în următoarele: în primul rînd, acest aspect al prevenției este orientat spre prevenirea nu numai a faptelor ilicite procesual penale, ci și disciplinare cu penale; în al doilea rînd, ea este menită să contribuie la asigurarea stabilității procedurii judiciare penale și soluționării problemelor ce stau în fața justiției; în al treilea rînd, influența preventivă particulară se îmbină cu

influența de reprimare, cea reparatorie și cea educativă.

Complexitatea elucidării acțiunii funcției de reprimare a răspunderii procesual penale este condiționată de conjugarea acesteia cu funcțiile de reprimare ale altor aspecte ale răspunderii juridice, care pot fi aplicate anumitor participanți la procesul penal, și de interpretarea inadecvată în știință a problemei metodelor de realizare a acțiunii de reprimare.

După cum știm, metodele de realizare a influenței de reprimare sînt condamnarea infractorului și aplicarea restricțiilor juridice prevăzute de sancțiunea normei încălcate. Codul de procedură penală al RM, în Capitolul 3, Titlul 5, prevede, în mod special, alte măsuri procesuale de constrîngere. În calitate de astfel de măsuri sînt: obligația de a se prezenta; aducerea silită; suspendarea temporară din funcție, amenda judiciară. Printre măsurile menționate doar amenda judiciară poate fi raportată la măsurile de reprimare, întrucît celelalte urmăresc absolut alte scopuri și îndeplinesc alte funcții.

Considerăm că în cazul încălcării obligațiilor procesuale de către învinuit, lui, prin forța dispozițiilor procesuale speciale, nu-i poate fi aplicată amenda procesuală. Însă, în cazul în care învinuitul se eschivează de la anchetă sau judecată sau încearcă să influențeze martorii și victimele care fac depoziții veridice, lui i se poate aplica măsura răspunderii procesuale sub formă de modificare a măsurii preventive cu o măsură mult mai aspră. Inculpatul, în cazul încălcării ordinii, poate fi îndepărtat din sala ședinței de judecată pînă la terminarea dezbaterilor părților (art. 334 alin. (2) din CPP al RM).

După cum urmează din art. 334 din CPP al RM, pentru încălcarea ordinii în ședința de judecată, tuturor participanților la ședință (în afară de inculpat, procuror și avocat) le poate fi aplicată măsura de răspundere sub formă de amendă. Măsura răspunderii procesuale prin îndepărtarea din sala ședinței



de judecată poate fi aplicată tuturor participanților la proces, cu excepția bănuțului și apărătorului. Prevenirea cu privire la inadmisibilitatea încălcării ordinii în ședința de judecată poate fi aplicată oricărei persoane aflate în sala de judecată.

Influența de reprimare a răspunderii procesuale poate avea caracter: *material* (de a limita sfera patrimonială), *psihologic* (sub formă de o singură mustrare), *juridico-organizațional* (îndepărtarea din sala de judecată) sau doar să se aplice o măsură ce ar înrăutăți situația juridică a subiectului (aplicarea măsurii preventive mult mai aspre).

Odată cu funcția de reprimare a răspunderii se realizează și funcția sa reparatorie [5, p. 71].

În literatura juridică este expusă părerea precum că înlăturarea de la cercetarea cauzei penale, anularea deciziei nelegitime se referă la măsurile răspunderii procesuale penale, opinie care este susținută de G.N. Vetrova [6, p. 103]. Noi sîntem de acord cu acei autori care pledează că acestea sînt măsuri reparatorii de protecție [7, p. 9-13].

N.A. Gromov și S.A. Polunin constată specificul sancțiunilor procesuale penale de reprimare – dualitatea rolului acestora: „În afară de sancțiuni de amendă și de reprimare generale pentru toți – sarcini de prevenire și pedepsire a vinovaților, acestea au o funcție reparatorie de drept considerabilă în procesul lor de realizare” [8, p. 36-40]. În principiu, susținînd această poziție, observăm că însușiri reparatorii posedă nu sancțiunea, ci răspunderea procesuală penală în ansamblu, pe cînd în realizarea sancțiunii această funcție doar se obiectivizează.

Astfel, prevenirea despre inadmisibilitatea încălcării în sala ședinței de judecată constrînge delincentul să-și corecteze comportamentul său în conformitate cu exigențele normelor procesuale penale. Îndepărtarea din sala de ședințe restabilește ordinea de drept încălcată, normalizează raporturile procesuale penale.

În mare măsură, funcția reparatorie a răspunderii procesuale pen-

le este condiționată de necesitatea de a restabili relațiile sociale încălcate. Rolul major le aparține obligațiilor procesuale penale ale delincentului, care rezultă din faptul săvîrșirii faptei ilicite, de a restabili ordinea de drept încălcată. Dacă această obligație nu este executată benevol, infractorul este constrîns să o execute.

Acțiunea educativă trebuie să confirme justetea legislației procesuale penale, reflectarea în ea a valorilor morale și a principiilor sociale, balanța stabilită rațional între interesele statului, ale societății și interesele subiectului concret – participant la raporturile procesuale penale.

După părerea noastră, cele mai multe semne comune cu forma de răspundere procesuală penală o are forma de *răspundere procesuală civilă*. De fapt, această apropiere este explicabilă. Anume pentru aceste forme procesuale este caracteristică existența unui astfel de fenomen de drept ca justiția. De aici și reies trăsăturile generale de bază ale formei procesuale penale și celei procesuale civile:

1. Examinarea și soluționarea cauzelor de către judecători numiți în ordinea stabilită de lege (art. 19 din CPC al RM, art. 29 din CPP al RM).

2. Dezbaterile proceselor se realizează numai în ședințele de judecată, respectînd toate garanțiile procesuale (art. 19 din CPC al RM, art. 25 din CPP al RM).

3. Asigurarea pentru toate persoanele interesate în rezultatul procesului a posibilității de a participa la soluționarea acestuia de către judecată (art. 5 din CPC al RM, art. 19 din CPP al RM).

4. Corespunderea deciziilor judecătorești legii materiale, pronunțarea acestora în conformitate strictă cu legea procesuală și fundamentate pe fapte stabilite de ședința de judecată (art. 27 din CPC al RM, art. 25 din CPP al RM).

5. Posibilitatea persoanelor care participă la cercetarea cauzei cu privire la fapta ilicită de a declara recurs împotriva oricărei decizii

judecătorești care nu a intrat în vigoare, în ordinea procedurii de recurs (art. 397 din CPC al RM, art. 420 din CPP al RM).

6. În conformitate cu art. 25 alin. (2) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, dezbaterile judiciare se desfășoară oral și în fața aceluiași complet de judecată. În cazul înlocuirii pricinii, dezbaterile se iau de la început.

Totodată, forma procesuală civilă posedă un șir de trăsături specifice: nu întotdeauna este legată de realizarea răspunderii juridico-civile, de exemplu, procesele civile examinate în ordinea procedurii speciale (Capitolele 23-34 din CPC al RM).

Multe litigii privind dreptul se soluționează de înseși părțile litigiului în afara formei procesuale. Însă există și astfel de litigii pe care părțile nu sînt în stare să le rezolve de sine stătător, ele fiind soluționate anume prin forma procesuală stabilită de lege. Existența formei procesuale de protecție a drepturilor este condiționată de posibilitatea apariției la subiectele raporturilor juridice a unor conflicte referitoare la drepturile și obligațiile lor, pe care ei nu sînt în stare să le soluționeze. Anume din cauza că între părți contactele se înfăptuiesc prin litigiul juridic, procesul civil nu este în raport cu toate normele juridico-materiale, ci numai cu cele ce reglementează răspunderea și protecția drepturilor subiective încălcate sau contestate.

Una dintre particularitățile răspunderii procesuale civile este existența activităților procesuale în cauzele apărute în raporturile de drept administrativ contravențional. Dreptul cetățeanului la justiție în cazul conflictului cu administrația este una dintre cele mai importante garanții juridice în societatea democratică. Posibilitatea recursului de judecată al acțiunilor administrative capătă o însemnătate specială și acutizare în perioada de formare a statului de drept, cînd respectarea neclintită a legilor este obligatorie nu doar pentru persoana





juridică și cetățeni, ci și pentru statul însuși și organele sale. Aplicând legea, funcționarii sînt obligați să poarte răspundere în fața judecății pentru toate acțiunile lor de serviciu în privința oricăruia dintre cetățeni. Soluționînd plîngerea, judecata sub nicio formă nu se aseamănă cu instanța de recurs în privința organului respectiv sau persoanei oficiale. Procedura judiciară este o altă formă superioară și calitativă decît procedura administrativă contravențională, numai acesteia îi sînt specifice publicitatea, egalitatea în drepturi a părților, independența judecătorilor etc.

Controlul judiciar asupra acțiunilor aparatului de stat este răsîndit pe larg într-un șir de țări europene. Este demonstrat că introducerea lui a redus esențial numărul de plîngeri cu privire la activitatea organelor administrative și persoanelor oficiale.

O deosebire importantă a răspunderii procesual civile de alte forme procesuale, în particular de răspunderea procesual penală, o reprezintă și posibilitatea de adoptare de către judecătorie a deciziei în contumacie pe cauza juridică (Capitolul 15 din CPC al RM). Procedura în contumacie nu este de conceput în cadrul formei procesual penale, însă în procedura judiciară civilă e posibilă în prezența a două circumstanțe: a) neprezentarea pîrîntului în ședința de judecată, citat în modul stabilit la ora și locul ședinței de judecată; b) reclamantul nu obiectează împotriva procedurii în contumacie (art. 206 din CPC al RM).

Principiul egalității în drepturi a părților în cazul dat, după părerea noastră, nu se încalcă sub niciun aspect; în timpul examinării cauzei în ordinea procedurii în contumacie judecătorii se limitează la cercetarea probelor prezentate de către părți, ia în considerare argumentele și demersurile.

În pofida independenței relative a răspunderii procesuale, nu putem să nu constatăm că subordonarea sa de serviciu este menită să asigure desfășurarea corectă a raporturilor juridico-sociale ale răspunderii

materiale, iar atingerea scopurilor răspunderii procesuale contribuie la realizarea efectivă a funcției aspectelor răspunderii penale, de drept civil etc.

Rolul specific pe care îl au obligațiile procesual civile în procesul civil nu poate fi înțeles just fără a înțelege exact însăși natura procedurii judiciare civile ca sistem reglator al raporturilor de putere. În ansamblul raporturilor elementare: a) toți participanții procesului sînt înzestrați cu obligații și drepturi față de instanță, în timp ce instanța deține drepturi și are obligații față de fiecare participant la proces; b) drepturile și obligațiile instanței și ale persoanelor participante la proces poartă un caracter reprezentativ-obligatoriu bilateral; c) natura drepturilor subiective este următoarea: ele, conform regulii generale, au caracter deliberativ asupra exprimării dorinței unilaterale, ceea ce la rîndul său condiționează specificul metodei – reglementarea dinamicii procesului civil. Drepturile și obligațiile instanței în procesul civil sînt legate și de stat, organ al căruia este, în timp ce drepturile și obligațiile altor participanți la proces sînt legate de stat prin intermediul instanței [3, p. 344].

Și aici apare problema: este oare instanța de judecată subiect al răspunderii procesual civile? Bineînțeles, acțiunile sale sînt reglementate de normele de drept procesual civil, însă, concomitent, asupra ei se extinde obligația, fixată în Constituția RM, de a respecta și a apăra drepturile și libertățile omului și cetățeanului. Față de judecători este valabilă obligația, generală pentru această categorie de subiecte, și care e fixată în art. 15 din Legea RM cu privire la statutul judecătorilor: „(...) judecătorul este obligat să execute cu exactitate exigențele legii”. El se află sub influența obligației de a nu cauza prejudicii în timpul îndeplinirii justiției.

Obligațiile procesual civile sînt incluse în sistemul general al obligațiilor ce se extind asupra subiectelor care îndeplinesc justiția, însă

forma de constrîngere de stat a realizării răspunderii pentru încălcarea normelor legislației procesuale va fi penală, de drept civil sau disciplinară. În literatură, ca exemplu de răspundere procesuală a instanței, este indicată anularea deciziei nelegitime, noi însă avem o altă poziție. Anularea deciziei nelegitime de către organul superior, ca atare, nu poartă consecințe nefavorabile, dar poate apărea ca o condiție (fapt juridic) pentru realizarea funcțiilor de pedeapsă, reparatorii ale răspunderii penale, de drept civil sau disciplinare.

Urmează să precizăm lista *subiectelor răspunderii procesual civile*. Menționăm că la o astfel de răspundere pot fi trași doar participanții la proces. Într-adevăr, pîrîntul, reclamantul, martorul, expertul, reprezentantul sînt participanți la proces și subiecte ale acțiunii juridice a răspunderii procesual civile. La altă grupă de subiecte se referă persoanele obligate să contribuie la îndeplinirea justiției. Acestea pot fi persoanele care, pe marginea deciziei judecătorești, au obligația de a prezenta probe; persoane oficiale ale organizațiilor, întreprinderilor, instituțiilor, obligate să efectueze alocări conform titlurilor executorii; persoanele care asistă în ședința de judecată și sînt obligate să respecte regulile acceptate de conduită și să nu împiedice îndeplinirea justiției.

Anterior am remarcat că și comportamentul subiectului răspunderii juridice se află sub acțiunea unui sistem de obligații și interdicții. Aceasta, în principiu, se referă și la participanții la procesul civil. Astfel, martorul este obligat să facă depoziții veridice (conform art. 136 din CPC al RM și art. 90 din CPP al RM, persoana citată în calitate de martor nu poate să refuze să facă depoziții. Obligații analogice se extind și asupra experților (art. 149 din CPC și art. 88 din CPP al RM). Aflîndu-se în sala de ședință, participanții la proces și alte persoane sînt obligate să aibă o conduită respectuoasă față de judecată, să nu împiedice îndeplinirea





tuirea justiției (art. 313 din CP al RM, art. 196 din CPC al RM). În legătură cu aceasta, apare problema dacă obligațiile procesual civile nu-și pierd independența, prin urmare, și răspunderea procesual civilă. Considerăm că nu. În unele cazuri, obligațiile procesual civile concretizează obligațiile conexe, expuse în alte acte normative, dacă apar ca speciale, iar în altele, invers, obligațiile expuse în alte acte normative concretizează obligațiile procesual civile. În final, ele toate contribuie la înfăptuirea justiției și la dinamica procesului civil.

Vorbind despre funcțiile răspunderii procesual civile, trebuie remarcată și *funcția preventivă*, care este menită să determine exactitatea conduitei participanților la raporturile procesual civile și să nu admită încălcarea acesteia. Amenințarea pe care o conține sancțiunea capătă o însemnătate de sine stătătoare în cazurile în care acțiunea se realizează în privința subiectului predisus la săvârșirea faptelor ilicite. În legătură cu faptul că între semnele de calificare a elementelor constitutive ale faptelor ilicite procesual civile este și repetarea, putem evidenția și aspectul preventiv privat al acțiunii preventive. De exemplu, inițial judecătorul, la încălcarea regulilor de conduită în ședința de judecată, avertizează, iar dacă subiectul continuă să nu-și îndeplinească obligațiile sale, judecătorul aplică amenda.

În acest caz este imposibil să nu observăm manifestarea *funcției reparatorii a răspunderii procesual civile*, doar amenda sau avertizarea îndeamnă subiectul, mai întâi de toate, la restabilirea raporturilor încălcate, la corectarea conduitei personale și la participarea necesară în raporturile procesual civile.

Specificul acțiunii *de reprimare a răspunderii procesual civile* constă în special în caracterul ei material, care îngustează sfera patrimonială a delincventului, excepție fiind avertismentul adus în adresa participanților la proces, care în mare măsură poartă un caracter psihologic.

În prezent se poate constata eficacitatea redusă a *acțiunii educative* realizate față de participanții la proces. Adesea, ședințele suferă eșec din cauza neprezentării participanților la proces, tergiversării intenționate a dezbaterilor judiciare, atitudinii formale față de obligațiile incumbate. Acest fapt se explică prin minimum doi factori: decăderea generală a culturii; „reacția de răspuns a cetățenilor față de situația lucrurilor în sistemul judiciar al Republicii Moldova”. Doar nu e o raritate încălcarea de către judecată a tuturor termenelor rezonabile de examinare chiar și a celor mai simple cauze sau atitudinea formală față de obligațiile proprii. Putem evidenția și al treilea factor: legislația procesual civilă este foarte dificilă pentru a fi percepută de subiectul care nu are cunoștințe speciale, iar din cauza sărăciei, o mare parte a populației țării noastre nu poate să-și permită serviciile avocaților. Și Codul civil, și Codul de procedură civilă comentate nu fac parte din categoria literaturii ieftine.

Particularități caracteristice are și forma de *răspundere procesual contravențională*. Asemenea forme procesual civile, forma procesual contravențională se deosebește de cea procesual penală prin faptul că nu întotdeauna este legată de concretizarea și realizarea răspunderii. Activitatea legată de aplicarea normei materiale, de regulă, norma de drept contravențional, în situații concrete, se înfăptuiește pe calea examinării și soluționării unor cauze individuale și este o activitate procesual contravențională.

Procesul contravențional reprezintă totalitatea normelor ce reglementează procedura contravențională. Procesul contravențional este activitatea desfășurată de autoritatea competentă, cu participarea părților și a altor persoane titulare de drepturi și obligații, având ca scop constatarea contravenției examinate și soluționarea cauzelor contravenționale (art. 374 C. contr. RM).

Procedura contravențională este o parte specială a procedurii de

drept contravențional, având în vedere principiile care stau la baza reglementării și aplicării acesteia. În concret, se pot constata trei etape distincte ale procedurii contravenționale: administrativă, judiciară și de punere în aplicare a sancțiunilor.

Procedura contravențională cuprinde normele legale referitoare la constatarea contravenției, aplicarea sancțiunii contravenționale, exercitarea căilor de atac împotriva actelor de sancționare, precum și împotriva măsurilor luate în legătură cu regimul prestării unei activități în folosul comunității și executarea sancțiunilor contravenționale [9]. Faptul că unele aspecte ale ei, cum ar fi cele procedurale, se completează cu normele Codului de procedură civilă, nu înseamnă că instituția contravenției încetează să mai fie o instituție a dreptului administrativ și se transferă în ramura dreptului procesual civil [10, p. 303].

Anterior am remarcat existența răspunderii constituționale, cu indicii săi de bază, am vorbit despre complexitatea sa de stabilire și realizare, fapte, în fond, clare. Principala cauză a problemelor indicate este, după părerea noastră, insuficiența elaborare științifică a acestei instituții și aproape lipsa practicii juridice în țara noastră.

Înseși noțiunile „justiție constituțională”, „răspundere constituțională”, „formă procesual constituțională” sînt pentru noi, într-un anumit sens, noi și neobișnuite. Constituțiile sovietice nu prevedeau instituția justiției constituționale. În Uniunea Sovietică, această instituție era respinsă din considerente politice. Ideologia era incompatibilă cu principiul unității puterii de stat și bazat pe superioritatea formală a organului superior reprezentativ, împuternicit cu plenitudinea puterii de stat. Realizarea controlului constituțional de alt organ independent însemna negarea superiorității și limitarea unei astfel de atotputernicii. Dar și practic, acest control ar fi fost irealizabil, deoarece raporturile sociale se reglementau prin acte politice



– decizii de partid, care aveau suprașiră față de orice act juridic. De aici urma doar o singură concluzie: deciziile partidului, fiind forța de conducere și de orientare a societății și a statului, nu puteau fi supuse controlului unui oarecare organ de stat.

În prezent însă, tot mai mult se utilizează noțiunea de *justiție constituțională*. În literatură ea este definită în mod diferit – de la definiții concise pînă la definiții ample [11, p. 21; 12, p. 160; 13, p. 468]. În linii generale, **justiția constituțională** poate fi definită ca *activitate a organelor judiciare constînd în examinarea cauzelor al căror obiect îl formează problemele de drept constituțional, legate de asigurarea respectării Constituției de către organele de stat și adoptarea conform acesteia a deciziilor care atrag efecte juridice*. De fapt, forma procesual constituțională poate fi examinată ca ansamblu identic al exigențelor de procedură, formulate participanților la procesul constituțional. Elementul cardinal al justiției constituționale îl constituie controlul constituțional – realizarea de către organul judiciar a controlului actelor normative din punctul de vedere al corespunderii acestora Constituției. Justiția constituțională contemporană este menită de asemenea să asigure superioritatea Constituției ca principiu al sistemului juridic național.

În cadrul acestui studiu, prezintă un interes deosebit analiza activității Curții Constituționale a Republicii Moldova privind realizarea răspunderii constituționale. Curtea Constituțională a RM, în pofida „tinereții” relative, deja a reușit să ocupe un loc demn în sistemul organelor de stat ale țării noastre. Curtea Constituțională prin însuși faptul existenței sale atribuie mecanismului de stat un contur juridic civilizată și a făcut destul de mult pentru protecția drepturilor și libertăților cetățenilor, pentru educarea respectului față de cetățeni de către toate organele de stat și persoanele oficiale.

Analiza competenței Curții

Constituționale a Republicii Moldova ne permite să vorbim despre faptul că răspunderea procesuală constituțională nu întotdeauna este legată de realizarea răspunderii constituționale (de exemplu, examinarea cauzelor referitoare la interpretarea Constituției RM). De fapt, aceasta este una dintre trăsăturile caracteristice ale răspunderii procesual constituționale.

În linii generale, particularitățile acestei forme procesuale decurg din caracterul împuternicirilor Curții Constituționale a RM. Fiind un organ de justiție special, ea posedă un specific care o distinge de instanțele ordinare și de organele politice de stat (Parlamentul, Guvernul) și își găsește reflectarea în natura sa, care, după părerea multor autori, poartă un caracter dual. Pe de o parte, acesta este organul de jurisdicție ce adoptă decizii juridice în conformitate cu procedura formalizată; pe de altă parte, el este organul politic prin caracterul cauzelor soluționate de acesta, al căror obiect îl constituie problemele constituționale. Orice problemă constituțională întotdeauna este una politică, pentru că abordează problema repartizării și realizării puterii politice [14, p. 54-57]. Cu toate acestea, Curtea Constituțională a RM nu este un organ politic, precum sînt alte organe constituționale care participă nemijlocit în procesul politic. Implicarea acestei curți în politică ar contrazice însăși menirea justiției constituționale și de aceea ea este interzisă expres de lege (art. 1 din Legea cu privire la Curtea Constituțională a Republicii Moldova).

Specificul formei procesuale a răspunderii constituționale decurge din particularitățile conținutului său. Examinînd răspunderea constituțională ca răspundere a puterii pentru starea legalității în activitatea elaborării și aplicării dreptului de către stat și a reprezentanților săi, putem vorbi despre astfel de măsuri ale sale ca anularea actului normativ neconstituțional, înlăturarea din serviciu a persoanelor oficiale superioare etc.

În multe țări, organului de jurisdicție al justiției constituționale îi este atribuită împuternicirea de soluționare a problemelor legate de urmărirea persoanelor oficiale pentru încălcarea constituției (șeful statului, membrii guvernului, judecători), cînd, mai ales, este vorba despre procedura de impeachment aplicată șefului de stat. „Necesitatea acestei proceduri este evidentă mai ales atunci cînd lipsesc procedurile eficiente de înlăturare din funcție pe cale politică, de exemplu, a președintelui țării ales nemijlocit de popor (...)” [11, p. 35]. Dacă e să aplicăm înlăturarea Președintelui RM din funcție ca măsură a răspunderii constituționale (ceea ce este, după părerea noastră, discutabil), în acest caz rolul primordial aparține Curții Constituționale a RM. Conform art. 4 din Legea cu privire la Curtea Constituțională a RM, Curtea constată circumstanțele de înlăturare din funcție a Președintelui RM.

Specificul formei procesuale a răspunderii constituționale a Parlamentului decurge din caracterul măsurilor acestei răspunderi. Dizolvarea Parlamentului este posibilă în cazurile expres indicate în Constituția RM (art. 85), de aici rezultă că răspunderea constituțională a legislativului se efectuează conform obligațiilor de serviciu, spre deosebire de răspunderea Președintelui RM. Ordinea de dizolvare a Parlamentului nu are forme procesuale exact stabilite, fiindcă pentru aceasta este suficient ca Președintele să declare dizolvarea acestuia.

Anume elaborarea nesatisfăcătoare a instituției răspunderii constituționale atrage după sine lipsa mecanismelor procesuale exacte de realizare a ei. Probabil, problema constă în caracterul politic pregnant al răspunderii constituționale. În pofida faptului că de la bun început instituția răspunderii constituționale a fost concepută în calitate de măsură exclusivă, menită să garanteze respectarea ordinii de drept de către persoanele oficiale superioare, întotdeauna există pericolul



transformării ei într-un instrument în mâinile adversarilor care pun la cale vendete politice.

Încă o problemă procesuală neelaborată, ce se referă la realizarea răspunderii constituționale, o constituie, după părerea noastră, lacunele în instituția materială a răspunderii constituționale, de exemplu, lipsa temeiurilor răspunderii constituționale în înseși normele Constituției (privind toate subiectele răspunderii constituționale, inclusiv Președintele). La drept vorbind, subiectele răspunderii constituționale nu sînt indicate în Legea fundamentală a statului, încălcarea căreia generează această răspundere.

E necesar să remarcăm particularitățile laturii obiective a faptei ilicite constituționale. Încălcările Constituției reprezintă elementele constitutive formale ale faptei ilicite, adică în aceste cazuri nu sînt cerute probele apariției consecințelor vătămătoare, fapt legat de vasta rezonanță socială a acestor încălcări. Dificultățile apar atunci cînd trebuie demonstrată existența prejudiciului cauzat în urma încălcării Constituției. În cadrul formei procesuale a răspunderii constituționale, strîngerea și analiza probelor este o preocupare mai dificilă. Ca soluție a acestei situații, credem că ar fi crearea unui organ special, care să examineze și să soluționeze cauzele cu privire la faptele ilicite constituționale (de exemplu, în Polonia un astfel de organ este Tribunalul de Stat). Acest organ trebuie să fie înzestrat cu tot volumul de drepturi necesare pentru colectarea și analiza probelor. În primul rînd, el trebuie să dețină dreptul de a înfăptui verificarea demersurilor inițiale, iar la necesitate să le înapoieze inițiatorilor acestora pentru precizare și rectificare. În al doilea rînd, să dețină dreptul de a cita martorii și de a-i pedepsi conform legislației procesual penale pe cei ce refuză să facă depoziții. În al treilea rînd, dreptul de a cere de la organele de stat materialele și documentele necesare.

Considerăm că cel mai real, în

condițiile statului nostru, ar fi acordarea Curții Constituționale a RM unui număr mare de împuterniciri referitor la problemele ce țin de tragerea la răspunderea constituțională, înlăturînd totodată lacunele menționate mai sus privind instituția materială a acestui tip de răspundere juridică.

**Concluzii.** Investigațiile expuse în acest articol ne permit să facem următoarele concluzii:

1. *Forma procesuală a diverselor aspecte ale răspunderii juridice* (penale, civile, administrative, constituționale), în pofida existenței trăsăturilor comune, posedă exclusiv particularități specifice care decurg din caracterul tipului concret de răspundere juridică.

2. Cele mai aspre exigențe ale formei procesuale penale sînt reglementate de legislația Republicii Moldova. *Forma procesual penală este legată de realizarea răspunderii penale.*

3. Una dintre trăsăturile distinctive ale formei procesuale de răspundere penală este justiția, ca metodă unică de a incumba răspunderea penală. Justiția este cea trăsătură comună care leagă răspunderea procesual penală și cea procesual civilă de realizarea răspunderii.

4. Spre deosebire de forma procesuală de răspundere penală, forma procesuală de răspundere civilă se caracterizează prin *predominanța metodelor dispozitive asupra metodelor imperative.*

5. În funcție de organul ce realizează protecția drepturilor civile de încălcări, forma procesuală de răspundere civilă se subdivide în: *forma procesual civilă judiciară și forma procesual civilă arbitrală.*

6. Specificul principal al formei de răspundere procesual contravențional constă în faptul că *un organ de stat servește și drept instanță decisivă și executivă.* Obligațiile organului de stat în felul acesta se extind esențial, concomitent sporind răspunderea pentru realizarea deciziei adoptate.

7. Elaborarea insuficientă a instituției materiale a răspunderii con-

stituționale atrage și reglementarea procesuală nehibzuită a realizării sale. În legislația constituțională, cel mai reglementat din punct de vedere procesual este mecanismul măsurii răspunderii constituționale: recunoașterea actului normativ ca fiind neconstituțional. Instituția răspunderii constituționale și forma procesuală de realizare a acesteia necesită o analiză științifică și o elaborare mult mai aprofundate.

### Referințe bibliografice

1. Б. Т. Базылев. Юридическая ответственность. Красноярск, 1985.
2. А. А. Бессонов. Процессуальные нормы российского права. Дисс. канд. юрид. наук. Саратов, 2001.
3. D. Baltag. Teoria răspunderii juridice și responsabilității juridice. Chișinău: Tipografia Centrală, 2008.
4. V. Zaharia. Accesul la justiție ca principiu al statului de drept. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2006.
5. Г. Н. Ветрова. Санкции в судебном праве. М.: Наука, 1991.
6. Г. Н. Ветрова. Уголовно-процессуальная ответственность. М.: Наука, 1994.
7. Левков А. А. Меры защиты в российском праве. Автореф. дисс. канд. юрид. наук. Волгоград, 2002, с. 9-13.
8. Н. А. Громов, С. А. Полуни. Санкционуголовно-процессуальном праве России. М., 1998.
9. Procedura contravențională. Suport de curs. București: Univ. „Titu Maiorescu”. //http: proceduracontravenționalăsuportdecurs234-bucurești.
10. V. Vedinaș. Drept administrativ. București: Ed. „Universul juridic”, 2012.
11. Современный немецкий конституционализм. М., 1994.
12. Сравнительное конституционное право. Под ред. Е. В. Чиркина. М., 1996.
13. Н. В. Витрук. Конституционное правосудие в России (1991-2001 гг.). М.: Городец-издат, 2001, 508 с.
14. Боботов С. В. Конституционная юстиция. М., 1994.





## ELEMENTE DE DREPT PENAL COMPARAT PRIVIND INFRAȚIUNILE CONTRA FAMILIEI ȘI MINORILOR

**Radion COJOCARU,**  
doctor în drept, conferențiar universitar  
**Terentie CARP,**  
doctorand

### SUMMARY

Family and children protection differs from country to country, depending on the level of perception of such social values and social relationships that form around them. Actual protection of these social values is achieved by several means with economic, social, political or legal character. Through legal arrangements intended to family and children protection sign up those with criminal nature, consisting from criminalization and punishment of acts that threaten the social relations in the reference field. The study is based on comparative method of criminal law, which have set as an main objective highlighting the criminalization and punishment features of crimes against family and minors in criminal laws of other states.

**Keywords:** crime, family, family member, child, minor, relative

### REZUMAT

Gradul de protecție a familiei și minorilor diferă de la stat la stat, în funcție de nivelul de percepere a acestor valori sociale, precum și de relațiile sociale care se formează în jurul lor. Protecția propriu-zisă a acestor valori sociale se realizează prin mai multe mijloace cu caracter economic, social, politic, juridic etc. Printre mecanismele juridice destinate protecției familiei și minorilor se înscriu cele cu caracter penal, care constau în incriminarea și pedepsirea faptelor care atentează la relațiile sociale din domeniul de referință. Acest studiu este bazat pe metoda comparativă de cercetare a dreptului penal, care și-a propus drept obiectiv evidențierea particularităților de incriminare și pedepsire a infracțiunilor contra familiei și minorilor în legislațiile penale ale altor state.

**Cuvinte-cheie:** infracțiune, familie, membru de familie, copil, minor, rude

**Introducere.** Importanța utilizării metodei comparative de studiere a dreptului nu poate fi neglijată. În primul rând, dezvoltarea actuală a dreptului penal comparat este impusă în mod esențial de sporirea fără precedent a relațiilor dintre state, de creșterea volumului contractelor economice și sociale, ca urmare a amplificării interdependențelor în planul dezvoltării economice și culturale a acestora. În al doilea rând, perioada actuală de dezvoltare a dreptului, inclusiv a celui penal, se confruntă cu fenomene de europenizare și mondializare, fapt pentru care orice demers științific dedicat studierii instituțiilor juridice, inclusiv a celor cu caracter penal, se cere a fi realizat din perspectiva unor analize comparative a normelor juridice care le reglementează. În al treilea rând, și nu în ultimul, cunoașterea elementelor de drept penal comparat permite îmbogățirea dreptului național prin perfecționarea normelor penale în sensul preluării unor instituții juridice sau modelării cadrului incriminator. Totodată, această metodă de cunoaștere nu permite preluarea

mecanică a unor reglementări care nu sînt conforme nevoilor naționale, specificului și particularităților țării respective.

**Materiale utilizate și metode aplicate.** În cadrul studiului efectuat a fost folosită, în mod principal, metoda comparativă de examinare a legislațiilor penale ale altor state. Totodată, au fost utilizate: metoda observației, metoda analizei logice, metoda clasificării etc.

**Rezultate și discuții.** Infracțiunile contra familiei și minorilor sînt un grup de fapte prejudiciabile incriminate în Capitolul VII al Părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova, care aduc atingere mai ales relațiilor sociale cu privire la conviețuirea pașnică în cadrul familiei și dezvoltarea normală a minorului. Din acest grup de fapte prejudiciabile fac parte următoarele infracțiuni: incestul (art. 201 C. pen.); violența în familie (art. 201<sup>1</sup> C. pen.); divulgarea secretului adopției (art. 204 C. pen.); abuzul părinților și al altor persoane la adopția copiilor (art. 205 C. pen.); traficul de copii (art. 206 C. pen.); scoaterea ilegală a copiilor din țară

(art. 207 C. pen.); atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvîrșirea unor fapte amorale (art. 208 C. pen.); pornografia infantilă (art. 208<sup>1</sup> C. pen.); recurgerea la prostituția practică de un copil (art. 208<sup>2</sup> C. pen.); atragerea minorilor la consumul ilegal de droguri, medicamente și alte substanțe cu efect narcotizant (art. 209 C. pen.) [1].

Comparativ cu legislația penală actuală, Codul penal perimat al RSS Moldova, adică cel din 1961, nu conținea un capitol aparte destinat incriminării și pedepsirii infracțiunilor contra familiei și minorilor. Majoritatea infracțiunilor vizate erau dislocate în cadrul Capitolului II al Părții speciale a C. pen., care era intitulat *Infracțiuni contra vieții, sănătății, libertății și demnității persoanei*. Dintre acestea pot fi enumerate: sustragerea de la plata pensiei alimentare sau de la întreținerea copiilor (art. 110 C. pen.), sustragerea de la acordarea ajutorului material părinților sau soțului (art. 111 C. pen.), abuzul de drepturile sau de obligațiile de tutore (art. 112 C. pen.), divulgarea secretului





înfierii (art. 112<sup>1</sup> C. pen.), abuzul părinților și altor persoane la înfere și transmiterea ilegală a copiilor (art. 112<sup>2</sup> C. pen.), scoaterea ilegală a copiilor din Republica Moldova (art. 112<sup>3</sup> C. pen.), răpirea sau substituirea unui copil străin (art. 113 C. pen.), vânzarea și traficul de copii (art. 113<sup>1</sup> C. pen.) [2].

Alte infracțiuni contra familiei și minorilor din legislația penală anterioară erau concentrate în cadrul Capitolului XI al Părții speciale a C. pen. al RSSM din 1961, denumit *Infracțiuni contra securității publice, a ordinii publice și a sănătății populației*. Din rîndul acestora făceau parte: atragerea minorilor la activitatea criminală sau determinarea lor la fapte amorale (art. 224 C. pen.), atragerea minorilor la beție (art. 224<sup>1</sup> C. pen.), atragerea minorilor la consumarea nemedicinală a medicamentelor și a altor mijloace cu efect narcotizant (art. 224<sup>2</sup> C. pen.) [2].

În Partea specială din C. pen. în vigoare al **României**, răspunderea penală pentru infracțiunile ce atentează la relațiile sociale de protecție a familiei este prevăzută în Capitolul II, intitulat *Infracțiuni contra familiei*, din Titlul VIII cu denumirea marginală de *Infracțiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială*. Din rîndul acestor incriminări fac parte: bigamia (art. 376 C. pen. al României), incestul (art. 377 C. pen.), abandonul de familie (art. 378 C. pen.), nerespectarea măsurilor privind încredințarea minorului (art. 379 C. pen.), împiedicarea accesului la învățămîntul general obligatoriu (art. 380 C. pen.) [3].

De exemplu, infracțiunea de bigamie, potrivit art. 376 alin. (1) C. pen. al României, constă în încheierea unei noi căsătorii de către o persoană căsătorită și se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă. În conformitate cu alin. (2) al aceluiași articol, persoana necăsătorită care încheie o căsătorie cu o persoană pe care o știe căsătorită se pedepsește cu închisoare de la o lună la un an sau cu amendă [3].

Infracțiunea de abandon de familie este pedepsită conform art. 378 C. pen. al României. Potrivit textului incriminator, infracțiunea constă în săvîrșirea de către persoana care are obligația legală de întreținere, față de cel îndreptățit la întreținere, a uneia dintre următoarele fapte: a) părăsirea, alungarea sau lăsarea fără ajutor, expunîndu-l la suferințe fizice sau morale; b) neîndeplinirea, cu rea-credință, a obligației de întreținere prevăzute de lege; c) neplata, cu rea-credință, timp de 3 luni, a pensiei de întreținere stabilite pe cale judecătorească. Se pedepsește o asemenea faptă cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă [3].

De asemenea, în conformitate cu art. 379 alin. (1) C. pen. al României se pedepsește cu închisoare de la 1 lună la 3 luni sau cu amendă reținerea de către un părinte al copilului său minor, fără consimțămîntul celuilalt părinte sau al persoanei căreia i-a fost încredințat minorul potrivit legii. În conformitate cu alin. (2) al aceluiași articol, cu aceeași pedeapsă se sancționează fapta persoanei căreia i s-a încredințat minorul prin hotărîre judecătorească spre creștere și educare de a împiedica, în mod repetat, pe oricare dintre părinți să aibă legături personale cu minorul, în condițiile stabilite de părți sau de către organul competent [3].

O altă faptă al cărei subiect pasiv poate fi doar o persoană minoră este infracțiunea de împiedicare a accesului la învățămîntul general obligatoriu. În conformitate cu art. 380 C. pen. al României, se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 1 an sau cu amendă fapta părintelui sau persoanei căreia i-a fost încredințat, potrivit legii, un minor și care, în mod nejustificat, îl retrage sau îl împiedică prin orice mijloace să urmeze cursurile învățămîntului general obligatoriu [3].

În afară de dispozițiile incriminatorii statuate în Capitolul II (*Infracțiuni contra familiei*) din Titlul VIII (*Infracțiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială*), în C. pen. al României sînt

consacrate și alte incriminări destinate protecției persoanelor minore, descrise în alte capitole ale legii penale. Astfel, în Titlul I *Infracțiuni contra persoanei*, la Capitolul II *Infracțiuni contra integrității corporale sau sănătății* se prevede răspunderea penală pentru infracțiunea de rele tratamente aplicate minorului (art. 197 C. pen.). Potrivit textului de lege, infracțiunea constă în punerea în primejdie gravă, prin măsuri sau tratamente de orice fel, a dezvoltării fizice, intelectuale sau morale a minorului, de către părinți sau de orice persoană în grija căreia se află minorul. Acestea se pedepsesc cu închisoare de la 3 la 7 ani și interzicerea exercitării unor drepturi [3].

Infracțiunea de rele tratamente aplicate minorului a fost incriminată în acest capitol al legii penale, deoarece s-a considerat, pe bună dreptate, că ea pune în pericol în primul rînd integritatea fizică sau psihică a persoanei și în mod subsidiar relațiile sociale referitoare la familie, respectiv conviețuirea socială.

În mod analogic s-a considerat că violența în familie nu atentează prioritar la relațiile sociale de ocrotire a familiei, ci la relațiile sociale condiționate de protecția personalității umane. Prin urmare, incriminarea și-a găsit loc la Capitolul III *Infracțiuni săvîrșite asupra unui membru de familie* din Titlul I *Infracțiuni contra persoanei* C. pen. al României. Incriminarea instituită la art. 199 C. pen. al României cu denumirea marginală de violența în familie nu este altceva decît o normă specială care este formulată ca o agravantă a infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei, săvîrșite asupra unui membru de familie. Potrivit textului incriminator, dacă faptele prevăzute în art. 188, art. 189 și art. 193-195 sînt săvîrșite asupra unui membru de familie, maximul special al pedepsei prevăzute de lege se majorează cu o pătrime. Este de menționat că, de exemplu, la art. 188 este prevăzută răspunderea penală pentru omor, iar la art. 188 C. pen. al României



este prevăzută răspunderea penală pentru omorul calificat [3].

De asemenea, în Capitolul VII al aceluiași Titlu I, denumit *Traficul și exploatarea persoanelor vulnerabile*, este incriminată, la art. 211 C. pen. al României, infracțiunea de trafic de minori. Astfel, se pedepsește cu închisoare de la 3 la 10 ani și cu interzicerea exercitării unor drepturi recrutarea, transportarea, transferarea, adăpostirea sau primirea unui minor, în scopul exploatarea acestuia. Dacă fapta a fost săvârșită în condițiile art. 210 alin. (1) C. pen. al României sau de către un funcționar public în exercițiul atribuțiilor de serviciu, pedeapsa este închisoarea de la 5 la 12 ani și interzicerea exercitării unor drepturi [3].

În legislația penală a **Federației Ruse**, ca și în cea a R. Moldova, cadrul incriminator al infracțiunilor contra familiei și minorilor este consacrat într-un capitol distinct al C. pen., și anume Capitolul XX, intitulat *Infracțiuni contra familiei și minorilor*, din titlul VII *Infracțiuni contra persoanei*. La acestea din urmă se raportează: implicarea minorilor în săvârșirea unei infracțiuni (art. 150 C. pen. al FR), implicarea minorilor în săvârșirea unor fapte antisociale (art. 151 C. pen.), comercializarea cu amănuntul a băuturilor alcoolice minorilor (art. 151<sup>1</sup> C. pen.), înlocuirea copilului (art. 153 C. pen.), adopția ilegală (art. 154 C. pen.), divulgarea secretului adopției (art. 155 C. pen.), neexecutarea obligației de educare a minorului (art. 156 C. pen.), eschivarea de la plata pensiei de întreținere a copiilor sau a părinților inapți de muncă (art. 157 C. pen.) [4].

Infracțiunea de neexecutare a obligației de educare a minorului (art. 156 C. pen. al Federației Ruse) presupune neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a obligației de educare a minorului de către părinții acestuia sau de către o terță persoană investită cu astfel de obligații, de către pedagog sau un alt lucrător al unei instituții de învățământ, al unei organizații me-

dicale ori al unei alte organizații obligate să supravegheze persoana minoră, dacă această faptă este însoțită de un comportament violent aplicat în privința persoanei minore. Se pedepsește o asemenea faptă cu amendă în mărime de până la 100 000 ruble sau în mărimea salariului sau al altui venit al condamnatului, obținut pe o perioadă de până la un an, ori muncă obligatorie pe un termen de până la 440 de ore, sau muncă corecțională pe un termen de până la 3 ani, ori privațiune de libertate pe un termen de până la 3 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani sau fără de aceasta [4].

O infracțiune asemănătoare celei prevăzute la art. 208<sup>1</sup> C. pen. al R. Moldova (pornografia infantilă) este consacrată la art. 242<sup>1</sup> C. pen. al Federației Ruse, cu titlul de *Producerea și distribuirea obiectelor sau materialelor ce conțin imagini pornografice cu minori*. Fapta constă în producerea, procurarea, păstrarea sau transportarea peste frontiera Federației Ruse în scop de răspândire, demonstrare publică sau de reclamare ori distribuirea, reclamarea sau demonstrarea publică propriu-zisă a materialelor sau a obiectelor pornografice cu minori. Comparativ cu legislația penală autohtonă, legiuitorul rus prevede un regim sancționator mai aspru pentru pornografia infantilă, fapta fiind pedepsită cu privațiune de libertate pe un termen de la 2 la 8 ani, cu sau fără privare de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 15 ani [4]. Potrivit art. 208<sup>1</sup> C. pen. al R. Moldova, pornografia infantilă se pedepsește cu închisoare de la 1 la 3 ani, cu amendă, aplicată persoanei juridice, de la 2000 la 4000 de unități convenționale, cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate [1].

Într-un al spectru de idei, se poate arăta că, spre deosebire de legislația penală moldovenească, în legislația penală rusească traficul de copii nu cunoaște o incrimi-

nare distinctă, acesta fiind sancționat ca variantă agravată a traficului de ființe umane (art. 127<sup>1</sup>, alin. (2), lit. b) C. pen. al Federației Ruse). Pedeapsa pentru comiterea acesteia constituie privațiune de libertate pe un termen de la 3 la 10 ani, cu sau fără privare de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 15 ani [4].

Spre deosebire de legislația penală a R. Moldova și a Federației Ruse, legislația penală a **Ucrainei** nu prevede un capitol aparte consacrat *Infracțiunilor contra familiei și minorilor*. Aceste infracțiuni sînt amplasate în alte compartimente ale legii penale, iar locul de dislocare, după cum este și firesc, depinde de natura relațiilor sociale la care se atentează în mod principal prin comiterea faptei. De exemplu, Capitolul II *Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei*, art. 137 C. pen. al Ucrainei, stabilește răspundere penală pentru infracțiunea de executare necorespunzătoare a atribuțiilor de protejare a vieții și sănătății copiilor. Potrivit textului incriminator, fapta presupune neîndeplinirea sau îndeplinirea defectuoasă a obligațiilor profesionale sau a obligațiilor de serviciu legate de protejarea vieții și sănătății minorilor drept rezultat al unei atitudini neglijente sau neconștiincioase de executare a acestora, dacă aceasta a provocat o daună considerabilă minorului. În conformitate cu art. 137 alin. (2) C. pen. al Ucrainei, fapta se sancționează mai aspru dacă a provocat decesul minorului sau urmări grave [5].

În Capitolul III din Partea specială a C. pen. al Ucrainei, intitulat *Infracțiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei*, sînt încorporate mai multe norme incriminatorii destinate protecției minorilor, și anume: înlocuirea copilului (art. 148), exploatarea minorilor (art. 150), folosirea copilului pentru cerșetorie (art. 150<sup>1</sup>). Traficul de copii este o circumstanță agravantă a traficului de ființe umane prevăzută la art. 149 alin. (2) C. pen. al Ucrainei [5].



Pornografia infantilă este incriminată în C. pen. al Ucrainei în calitate de circumstanță agravantă a infracțiunii de importare, producere, vânzare și distribuire de materiale pornografice. Astfel, potrivit art. 301 alin. (4) C. pen., este agravată răspunderea penală pentru comiterea acestei infracțiuni în privința produselor, imaginilor sau altor obiecte ce conțin pornografie infantilă. Pedepsa pentru săvârșirea unei asemenea fapte constă în privarea de libertate pe un termen de la 5 la 10 ani, cu privarea dreptului de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de pînă la 3 ani [5].

Art. 323 C. pen. al Ucrainei descrie infracțiunea de atragere a minorilor la utilizarea doppingului, pedepsită cu amendă de pînă la 50 de venituri minime neimpozabile sau privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții ori de a exercita o anumită activitate pe un termen de pînă la 3 ani. În conformitate cu nota art. 323 C. pen., prin „doping” se înțelege substanța și metodele incluse în lista celor interzise de Codul antidoping al mișcării olimpice [5]. Mai este supusă incriminării atragerea minorilor la consumul substanțelor cu efect halucinant care nu sînt substanțe narcotice, psihotrope sau analoage ale acestora (art. 324 C. pen. al Ucrainei) și atragerea minorilor la consumarea substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor acestora (art. 315 alin. (2) C. pen. al Ucrainei) [5].

În C. pen. al Franței, infracțiunile de referință sînt prevăzute în Cartea II, Titlul II, Capitolul VII *Despre infracțiuni contra minorilor și familiei*. Acest Capitol este divizat în șase secțiuni, și anume:

I. *Despre lăsarea persoanei minore*. De exemplu, potrivit art. 227-1 C. pen. al Franței, lăsarea persoanei minore cu vîrsta de pînă la 15 ani într-un anumit loc se pedepsește cu 7 ani de închisoare și cu amendă de 700 000 de franci, cu excepția cazurilor în care lăsarea minorului a fost realizată în condiții ce i-ar fi asigurat viața și sănătatea. În același sens, potrivit art. 227-2,

lăsarea copilului minor de pînă la 15 ani care a provocat după sine vătămări sau o boală cronică se pedepsește cu 20 de ani de închisoare. Dacă fapta este urmată de moartea persoanei minore, pedeapsa este de 30 de ani de închisoare.

II. *Despre lăsarea familiei*. În acest cadru, la art. 227-3 C. pen. al Franței se prevede răspunderea penală pentru neexecutarea hotărîrii judecătorești cu privire la plata pensiei, mijloacelor bănești, alocațiilor sau a altor contribuții în beneficiul copilului minor (biologic sau adoptiv), a rudelor pe linie descendentă sau ascendentă ori a soțului, dacă obligația de întreținere a fost stabilită în baza obligațiilor de familie prevăzute de Codul civil, și dacă această obligație nu a fost executată în deplină măsură mai mult de două luni. Fapta se pedepsește cu doi ani de închisoare sau cu amendă în mărime de 100 000 de franci.

III. *Despre atentările împotriva realizării drepturilor părintești*. În această secțiune este statuată răspunderea penală pentru următoarele fapte infracționale: refuzul de a prezenta copilul la solicitarea persoanei care are acest drept (art. 227-5 C. pen. al Franței); schimbarea domiciliului copilului fără a comunica despre aceasta persoanei care are dreptul de a-l vizita sau de a purta discuții cu el (art. 227-6 C. pen.); răpirea persoanei minore de către rudele ce nu au drepturi părintești (art. 227-7 C. pen.); răpirea minorului de către alte persoane decît rudele ce nu au drepturi părintești (art. 227-8 C. pen.).

IV. *Despre atentatele la relațiile dintre părinți și copii*. Din cercul acestor fapte infracționale fac parte: instigarea părinților sau a unuia dintre aceștia la abandonarea copilului care s-a născut sau care urmează să se nască (art. 227-12 alin. (1) C. pen. al Franței); abuzul la adopția copilului (art. 227-12 alin. (2) și (3) C. pen.); înlocuirea copilului, simularea nașterii de către mama fictivă sau tănuirea faptului nașterii de către mama biologică constituie o infracțiune ce

atentează la statutul civil al copilului (art. 227-13 C. pen.);

V. *Despre abandonul de familie al persoanelor minore*. De exemplu, la art. 227-15 C. pen. al Franței se instituie răspunderea penală pentru săvârșirea de către o rudă legală, naturală sau adoptivă pe linie ascendentă sau de către o altă persoană ce realizează în privința persoanei minore drepturile părintești sau care are alte drepturi legale în privința persoanei minore care nu are vîrsta de 15 ani a unei fapte manifestate prin lăsarea fără hrană sau fără supraveghere, dacă s-a creat un pericol pentru viața sau sănătatea persoanei minore. Se pedepsește o asemenea faptă cu 7 ani de închisoare și amendă în mărime de 700 000 de franci. Dacă fapta a provocat după sine moartea victimei, atunci aceasta se va pedepsi cu 30 de ani de închisoare (art. 227-16). La art. 227-17 C. pen. al Franței se incriminează fapta de eschivare fără temei legal a tatălui sau a mamei naturale, legale sau adoptive de la îndeplinirea obligațiilor legale, dacă s-a creat un pericol pentru sănătatea, securitatea, moralitatea sau educarea copilului minor. Fapta se pedepsește cu închisoare de 2 ani sau amendă în mărime de 200 000 de franci. În acest cadru incriminator mai sînt descrise următoarele fapte infracționale: atragerea minorilor la consumul ilegal de droguri (art. 227-18 C. pen.); determinarea minorului la transportarea, păstrarea sau transmiterea drogurilor (art. 227-18-1 C. pen.); determinarea minorului la consumul sistematic al băuturilor alcoolice (art. 227-19 C. pen.); determinarea minorului la cerșetorie (art. 227-20 C. pen.); determinarea minorului la comiterea sistematică a infracțiunilor sau a faptelor antisociale (art. 227-21 C. pen.); complicitatea sau tentativa de complicitate la atentarea asupra pudorii minorului (art. 227-22 C. pen.); pornografia infantilă (art. 227-23 C. pen.); hărțuirea sexuală a minorului care nu a atins vîrsta de 15 ani, fără aplicarea violenței, impuneri, amenințării sau înșelăciunii (art. 227-25 C. pen.).





VI. *Pedepse suplimentare aplicabile persoanelor fizice.* Ultima secțiune prevede sancțiuni suplimentare aplicabile persoanelor fizice (de exemplu, interzicerea părăsirii teritoriului Republicii pe un termen de până la 5 ani, lipsirea de posibilitatea folosirii de drepturi politice, civile sau familiale, afișarea și distribuirea sentinței de condamnare etc.) [6, p. 266-279].

O tehnică legislativă similară de incriminare a infracțiunilor contra familiei și a minorilor este consacrată în C. pen. al **Belgiei**. Sediul incriminator este dislocat în Capitolul III din Partea specială, intitulat *Despre atentările asupra minorilor, persoanelor aflate în stare de neputință și asupra familiei*. La rîndul său, acest Capitol este structurat în mai multe secțiuni, fiecărei secțiuni corespunzîndu-i anumite fapte care atentează la un spectru mai restrîns de relații sociale:

1. *Despre abandonarea copiilor și a persoanelor aflate în stare de neputință și lăsarea acestora fără mijloace.* De exemplu, potrivit art. 423 C. pen. al **Belgiei**, se pedepsește cu închisoare de la 1 lună la 3 ani și amendă de la 20 la 300 de franci sau cu doar una dintre aceste pedepse cel care îl lasă într-un anumit loc pe minor sau pe o persoană incapabilă de a se autoapăra din cauza stării fizice sau psihice. Fapta este pedepsită mai aspru dacă victimei drept rezultat i se provoacă anumite vătămări, îmbolnăvirea cu o boală incurabilă. Cea mai aspră pedeapsă este aplicată atunci cînd în urma comiterii faptei survine decesul victimei (pedeapsa cu închisoare de la 5 la 10 ani).

2. *Despre neexecutarea obligației de întreținere și îngrijire a minorilor și a persoanelor aflate în stare de neputință.* Astfel, în temeiul art. 425 C. pen. al **Belgiei**, este pedepsită cu închisoare de la 1 lună la 3 ani și cu amendă în mărime de la 26 la 300 de franci persoana care intenționat îl lipsește de întreținere sau îngrijire pe un minor sau pe o persoană care, drept rezultat al neputinței fizice sau psihice, nu are capacitatea de a se întreține sau de

a se îngriji, dacă s-a creat un pericol pentru sănătatea victimei.

3. *Reglementări comune pentru secțiunea I și II.* În cazurile săvîrșirii infracțiunilor sus-menționate în privința tatălui, mamei, părinților adoptivi sau a altor rude ascendente, pedeapsa minimă se dublează sau poate fi adăugat un adaus de 2 ani, dacă se aplică pedeapsa închisorii. Același tratament sancționator agravat este aplicat în cazul în care vinovatul este tatăl, mama sau părinții adoptivi ai victimei, precum și o oricare altă persoană în supravegherea căreia se afla aceasta.

4. *Despre răpirea și ascunderea minorului.* La această secțiune sînt incriminate asemenea fapte cum ar fi: răpirea minorului care nu a atins vîrsta de 12 ani (art. 428 §1. C. pen.); răpirea minorului care a atins vîrsta de 12 ani (art. 428 §2).

5. *Despre neîntoarcerea copiilor.* Este sancționată penal inclusiv fapta părinților care-l iau sau încercă sa-l ia pe minorul aflat sub anumite proceduri declanșate de către autorități (art. 432 §1. C. pen. al **Belgiei**) [7, p. 262-271].

O preocupare aparte pentru protejarea relațiilor sociale din domeniul familiei o manifestă și legiuitorul din **Polonia**, care incriminează infracțiunile de referință la Capitolul XXVI C. pen., cu denumirea marginală de *Infracțiuni contra minorului și tutelei*. Sînt supuse incriminării și pedepsei penale asemenea fapte infracționale cum ar fi: bigamia (art. 206 C. pen. al **Poloniei**); rele tratamente aplicate minorului sau în privința unei alte persoane care se află în stare de dependență față de făptuitor (art. 207 C. pen.); atragerea minorului la consumul băuturilor alcoolice (art. 208 C. pen.); eschivarea de la executarea obligației de întreținere a persoanei apropiate (art. 208 C. pen.); abandonarea copilului în vîrstă de pînă la 15 ani sau a unei alte persoane care din cauza stării fizice sau psihice se află în neputință (art. 210 C. pen.) [8, p. 261-265].

În Codul penal al **Lituaniei**, sediul incriminator este amplasat la

Capitolul XXIII cu titlul *Infracțiuni și delictes penale contra copilului și a familiei*. Din categoria acestora fac parte: răpirea sau schimbarea copilului (art. 156 C. pen. al **Lituaniei**); cumpărarea sau vînzarea copilului (art. 157 C. pen.); abandonarea copilului (art. 158 C. pen.); atragerea minorului la săvîrșirea unei fapte infracționale (art. 159 C. pen.); atragerea minorului la consumul medicamentelor sau a altor substanțe cu efect halucinant (art. 160 C. pen.); atragerea minorului la beție (art. 161 C. pen.); pornografia infantilă (art. 162 C. pen.); abuzul de drepturile părintești, tutelă sau curatelă față de o persoană minoră (art. 164 C. pen.); eschivarea de la întreținerea minorului (art. 164 C. pen.) [9, p. 262].

De exemplu, abandonarea copilului (art. 158 C. pen. al **Lituaniei**) constă în fapta tatălui, mamei, tutelei sau a altui reprezentant legal al copilului, care lasă fără îngrijiri necesare un copil mic cu scopul de a se debarasa de el. Fapta se pedepsește cu munci publice, limitarea libertății, arest sau privarea de libertate pe un termen de pînă la 2 ani. La rîndul ei, infracțiunea de eschivare de la întreținerea copilului presupune fapta celui care se eschivează de la obligația de întreținere stabilită prin hotărîre judecătorească sau de oferire a mijloacelor de întreținere ori a unui alt ajutor material minorului (art. 164) [9, p. 262].

În Partea specială C. pen. al **Elveției**, cadrul de incriminare a infracțiunilor de care ne preocupăm este situat în Titlul VI cu denumirea de *Infracțiuni și contravenții contra familiei*. În total sînt încorporate cinci incriminări: incestul (art. 221 C. pen. al **Elveției**); bigamia (art. 215 C. pen.); atitudinea neglijentă a persoanei față de executarea obligației de întreținere (art. 217 C. pen.); încălcarea obligațiilor de educare sau de curatelă (art. 219 C. pen.); luarea copilului (220 C. pen.) [10, p. 215-217].

Infracțiunea de atitudine neglijentă a persoanei față de executarea obligației de întreținere constă în neîndeplinirea obligației legale cu





caracter familial de întreținere sau de susținere materială de către cel ce are posibilitate pentru executarea acesteia. Fapta se pedepsește, în baza plîngerii prealabile, cu închisoare. Plîngerea poate fi depusă și de organe sau autorități care protejează interesele familiei [10, p. 216].

În Partea specială C. pen. al Republicii Federale Germane, normele incriminatorii de referință sînt amplasate în Secțiunea a 12-a, denumită *Fapte pedepsite contra statutului civil, căsătoriei și familiei*. În calitate de fapte care se asimilează acestui grup de infracțiuni sînt recunoscute: declararea informațiilor neautentice despre starea civilă (art. 170 C. pen. al Germaniei); încălcarea obligațiilor de întreținere (art. 170 C. pen.); încălcarea obligației de îngrijire și educație (art. 171 C. pen.); bigamia (art. 172 C. pen.); concubinajul între rude (art. 173 C. pen.) [11, p. 322].

Codul penal al Italiei protejează relațiile de conviețuire în cadrul familiei prin Titlul XIII al Părții speciale, denumit *Infracțiuni contra familiei*, care este divizat în mai multe capitole, în funcție de gradul de omogenitate și similitudine a faptelor prejudiciabile incriminate. De exemplu, la Capitolul II *Crime împotriva căsătoriei* în C. pen. al Italiei sînt specificate următoarele fapte prejudiciabile: bigamia (art. 556 C. pen.), căsătoria prin înșelăciune (art. 558 C. pen.), adulterul (art. 559 C. pen.), concubinajul (art. 560 C. pen.), incestul (art. 564 C. pen.), atacurile asupra moralității familiei comise prin intermediul presei (art. 565 C. pen.). În cadrul Capitolului III *Crime împotriva statutului familiei* se prevăd asemenea fapte cum ar fi schimbarea ilegală a statutului civil (art. 566 C. pen.) și tăinuirea statutului civil al unui copil (art. 568 C. pen.). La Capitolul IV sînt descrise *Infracțiunile contra asistenței familiei*, și anume: încălcarea obligațiilor de asistență familială (art. 570 C. pen.); abuzul de mijloace de corectare sau de disciplină (art. 571 C. pen.); abuzul în familie sau față de copii (art. 572

C. pen.); răpirea persoanelor aflate în stare de neputință (art. 574 C. pen.) etc. [12, p. 89].

În legislația penală a SUA, în C. pen. al statului New York, în Partea a 3-a, titlul O, denumit *Infracțiuni împotriva căsătoriei, familiei, bunăstării copiilor și a celor cu dizabilități*, sînt consacrate trei secțiuni în care sînt incriminate infracțiunile din această clasă. Secțiunea 255 *Infracțiuni ce afectează relațiile matrimoniale* stabilește următoarele incriminări: încheierea unei căsătorii ilegale (art. 255.00), emiteria ilegală a unui decret privind divorțul (art. 255.05), procurarea ilegală a unui certificat de căsătorie (art. 255.10), bigamia (art. 255.15), adulterul (art. 255.17), incestul de diferit grad (art. 255.17–255.25). În Secțiunea 260 C. pen., intitulată *Infracțiuni contra copiilor, persoanelor cu handicap și persoanelor de vîrstă vulnerabilă*, sînt prevăzute: abandonarea copilului (art. 260.00), eschivarea de la întreținerea unui copil (art. 260.05–260.06), punerea în pericol a bunăstării copilului (art. 260.10) etc. Secțiunea 270 C. pen. al statului New York, intitulată *Acțiuni sexuale cu un copil*, incriminează infracțiuni cum ar fi: folosirea minorului în spectacole pornografice (art. 263.05), promovarea comportamentului sexual obscen al minorului (art. 263.10), înlesnirea unui comportament sexual al copilului cu alcool sau cu alte substanțe (art. 263.30) [13].

**Concluzii.** Studiul de drept penal comparat întreprins în materia infracțiunilor contra familiei și a minorilor scoate în evidență preocuparea legiuitorilor din diferite state, mai ales din cadrul UE, pentru protejarea relațiilor sociale din domeniul de referință prin incriminarea și pedepsirea faptelor prejudiciabile care le vatămă efectiv sau care le pune în pericol.

Cu referință la perspectiva perfecționării cadrului incriminator național, considerăm că legiuitorul autohton ar trebui să revadă politica incriminatorie în privința faptelor ce presupun abandonul de familie, neexecutarea obligației de educație

și protecție a minorului, precum și relele tratamente aplicabile în privința acestuia.

### Referințe bibliografice

1. Codul penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18.04.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 72-74 din 14.04.2009.
2. Codul penal al Republicii Moldova din 24.03.1961. În: „Vestile RSSM”, nr. 10 din 24.04.1961 (abrogat).
3. Codul penal al României, nr. 286 din 2009. În: Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 510 din 24.07.2009.
4. Уголовный кодекс Российской Федерации, № 63-ФЗ от 13.06.1996. В: Собрание законодательства Российской Федерации, № 25 от 17.06.1996.
5. Уголовный кодекс Украины, № 2341-III от 05.04.2001. В: Відомості Верховної Ради України, № 25-26, 2001.
6. Уголовный кодекс Франции. Санкт-Петербург: Изд. Юридический центр, 2002, с. 266-279.
7. Уголовный кодекс Бельгии. Санкт-Петербург: Изд. Юридический центр, 2004, с. 262-271.
8. Уголовный кодекс Республики Польша. Санкт-Петербург: Изд. Юридический центр, 2001, с. 261-265.
9. Уголовный кодекс Литовской республики. Санкт-Петербург: Изд. Юридический центр, 2002, с. 262.
10. Уголовный кодекс Швейцарии. Санкт-Петербург: Изд. Юридический центр, 2002.
11. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. Под ред. Д. Шестакова, перевод Н. Рачкова. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003.
12. Codul penal al Italiei, nr. 1398 din 19.10.1930, în vigoare de la 01.07.1930. În: Altalex eBook: Collana Codici Altalex, 2014.
13. <http://ypdcrime.com/penal.law/article255.htm>.



## DETERMINAREA PARTICULARITĂȚILOR PRINCIPIULUI INTERESULUI SUPERIOR AL COPILULUI ÎN CONTEXTUL ASIGURĂRII DREPTURILOR LUI

**Tatiana FOCȘA,**

lector universitar, Catedra *Asistență Socială*, Universitatea Pedagogică de Stat *Ion Creangă*;  
doctorandă, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

### SUMMARY

The principle which constitutes the supreme landmark in the judicial and extrajudicial procedure in which are involved children, is the superior child's interest. This involves solving of procedures and disputes in which are children involved, such that, their physic and psychic development, access to education, familial area and their integration in society to not be affected, and their rights to be completely and effective protected. This is why, this principle is considered as "superior", in sense of priority towards all other interests which existed in causes when were involved minors.

The main regulation of international right in which is contained the child's superior principle, evident, is Convention concerning children's rights. Thereby, involves children, taken by public social assistance institutes or private, law courts, administrative authorities or by legislative bodies, child's interests will prevail.

**Keywords:** higher interest, family, child, children's rights, parental rights and duties, public authorities

### REZUMAT

Principiul care constituie reperul suprem în procedurile judiciare și extrajudiciare în care sînt implicați copiii este *interesul superior al copilului*. Acesta constă în rezolvarea procedurilor și diferendelor în care sînt implicați copii, astfel încît dezvoltarea lor fizică și psihică, accesul la educație, mediul familial și integrarea lor în societate să fie cît mai puțin afectate, iar drepturile lor să fie ocrotite integral și efectiv. De aceea, acest principiu este considerat ca fiind "superior", în sensul de înfîietate față de orice alte interese existente în cauzele care implică minori.

Conform prevederilor art. 3 alin. (1) din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, în toate acțiunile care privesc copiii, întreprinse de instituțiile de asistență socială publice sau private, de instanțele judecătorești, de autoritățile administrative sau de organele legislative, interesele copilului vor prevala.

**Cuvinte-cheie:** interes superior, copil, familie, drepturi ale copilului, drepturi și obligații părintești, autorități publice

**I**ntroducere. Părinții sînt figuri importante în creșterea și educarea copilului. În special ei au rol decisiv în dezvoltarea lui emoțională și socială, de aceea, atunci cînd părinții se separă, de cele mai multe ori, emoțiile sînt cele care predomină în luarea oricăror decizii. Totuși, indiferent ce ar simți părinții, este foarte important să-și pună copiii pe primul loc, ținînd cont de nevoile și interesele acestora. Originea noțiunii de *interes superior al copilului* provine din realizarea faptului că acesta este un individ care are nevoi și drepturi distincte de cele ale părinților. Adică, interesul său ar putea fi diferit de cel al părinților sau tutorilor săi. Prin urmare, este normal ca interesul copilului să prevaleze în fața altor interese atunci cînd se iau măsuri cu privire la copil.

Potrivit autorilor *Ghidului de aplicare în practică a Convenției cu privire la drepturile copilului* (2001), Rachel Hodgkin și Peter Newell, conceptul de „interes superior” al copilului a fost subiectul mai multor analize academice

decît orice alt concept al Convenției. [9, p. 37].

Așadar, *interesul superior al copilului* este o noțiune abstractă, destul de greu de stabilit, astfel că realizarea lui presupune recunoașterea și garantarea unor prerogative fundamentale ale copilului și ale omului în general, cu mențiunea că garantarea lor în cazul copilului presupune luarea în considerare a faptului că un copil are nevoi speciale datorită vârstei și gradului său de maturitate.

Una dintre primele reglementări internaționale ale acestui principiu se regăsește, încă din anul 1924, în Declarația drepturilor copilului, adoptată de Liga Națiunilor, prin care se precizează că „omenirea datorează copilului ce-i mai bun din ceea ce poate oferi”. Prevederea dată a fost preluată și dezvoltată în Declarația drepturilor copilului, adoptată în 1959 de Adunarea Națională a Națiunilor Unite, care prevede că: „Copilul se va bucura de o protecție specială și i se vor oferi facilități prin lege și prin mijloace

menite să-i asigure o dezvoltare fizică, mentală, spirituală și socială normale, în condițiile libertății și demnității. În adoptarea legilor necesare realizării acestui scop, se va avea în vedere interesul superior al copilului” [11].

Potrivit caracterizării făcute de Comitetul pentru drepturile copilului din cadrul ONU, „interesul superior al copilului” este principiul care a format „nucleul central, principiul diriguitor” al întregii Convenții. Convenția se construiește în întregime pe principiul interesului superior al copilului, principiu a cărui respectare se garantează încă de la început prin art. 3 alin. (1) din Convenție, care prevede că „în toate acțiunile care privesc copiii, întreprinse de instituțiile de asistență socială, publice sau private, de instanțele judecătorești, autoritățile administrative sau de organele legislative, interesele copilului vor prevala”, iar statele părți ale Convenției se obligă „să asigure copilului protecția și îngrijirea necesară în vederea asigurării bunăstării sale, ținînd seama



de drepturile și obligațiile părinților săi, ale reprezentanților săi legali sau ale altor persoane cărora acesta le-a fost încredințat în mod legal, și în acest scop vor lua toate măsurile legislative și administrative corespunzătoare” [11].

**Metode aplicate și materiale utilizate.** În scopul efectuării unei cercetări ample a particularităților principiului interesului superior al copilului, am utilizat următoarele metode de cercetare științifică: metoda istorică, folosită pentru efectuarea studiului privind noțiunile și sintagmele cu privire la problema de abordare a principiului; metoda logică, folosită în vederea interpretării cadrului normativ și doctrinar; metoda comparativă, utilizată în prezentarea particularităților principiului interesului superior al copilului;

**Rezultate obținute și discuții.** Formularea principiului arată că obiectivul acestuia este foarte larg, cuprinzând toate acțiunile cu referire la copii ca grup social. Implementarea lui reprezintă o obligație de prim ordin pentru statele-părți la Convenție. În acest scop, prin art. 3 alin. (2) al acesteia, statele „se angajează să asigure copilului protecția și îngrijirile necesare pentru bunăstarea sa, ținând cont de drepturile și obligațiile părinților săi, ale tutorilor săi, ale altor persoane legal responsabile pentru el, și vor lua, în acest scop, toate măsurile legislative și administrative corespunzătoare” [4]. În afară de această sintagmă, textul Convenției mai folosește cu aceeași semnificație și formulele „interes suprem” (art. 9 alin. (1) și (3), art. 18 alin. (1), art. 21 din Convenția cu privire la drepturile copilului) și „interes major” (art. 37, art. 40 din Convenția cu privire la drepturile copilului).

Acest principiu este inclus și în alte texte ale actelor normative internaționale, precum: Convenția cu privire la Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare Față de Femei [17] (în vigoare pentru R. Moldova din 31 iunie 1994), care prevede în art. 16 lit. d) că „în toate prevederile referitoare la căsătorie și relațiile de familie, interesul superior al copilului va prevala în toa-

te situațiile”; Declarația cu privire la principiile sociale și juridice aplicabile protecției și bunăstării copiilor, îndeosebi din punctul de vedere al practicilor în materia adopției și plasamentului familial, pe planurile național și internațional [5].

Recomandarea 874 (1979) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei precizează ca un prim principiu următoarele: „copiii nu trebuie să mai fie considerați proprietatea părinților, ci trebuie să fie recunoscuți ca indivizi având propriile drepturi și nevoi” [12]. Acest principiu nu apare în niciunul din cele două pacte internaționale, dar Comitetul pentru Drepturile Omului s-a referit în două comentarii asupra Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice la interesul superior al copilului ca la considerentul „suprem”, în caz de separare sau divorț [9, p. 39].

Comitetul pentru Drepturile Copilului, în acest sens, s-a expus că articolele care se conțin în Convenție sînt interdependente și trebuie privite ca un întreg. Astfel, principiile nediscriminării, al dreptului la viață, la supraviețuire și dezvoltare sînt principii fundamentale în procesul de stabilire a intereselor superioare ale copilului aflat într-o situație specială, sau ale unui grup de copii.

Interesul copilului este configurat de totalitatea drepturilor sale fundamentale, cum ar fi dreptul la integritate fizică și psihică, dreptul la identitate, dreptul la liberă exprimare și dreptul la libertatea de gândire, dreptul la protecția împotriva oricăror forme de violență, vătămare, abuz fizic sau mental, abandon și neglijență, dreptul la învățătură etc., drepturi la care trebuie să se raporteze acțiunile tuturor factorilor „ale căror responsabilități generale, sectoriale ori specifice implică relația cu copilul – de la părinți la sistemul de învățămînt, sistemul medical, societatea în ansamblul ei” [8, p. 529].

Principiul interesului superior al copilului este impus inclusiv în legătură cu drepturile și obligațiile ce revin părinților copilului, altor reprezentanți legali ai săi, precum și oricăror persoane cărora acesta le-a

fost plasat în mod legal. Reprezintă singura finalitate a acțiunilor părinților și singurul criteriu care justifică intervenția statului în raporturile dintre părinți și copii. Acest interes trebuie avut în vedere atunci cînd exercită drepturile și îndatoririle ce compun ocrotirea părintească, dar și de stat atunci cînd își exercită funcțiile legislativă, executivă și judecătorească în probleme referitoare la copii sau în care sînt implicați copii [10, p. 272].

Cercetările au arătat că este în interesul superior al copilului dacă:

- copilul este crescut de ambii părinți împreună, chiar dacă aceștia locuiesc separat;
- fiecare părinte îl încurajează pe copil să păstreze relații bune cu celălalt părinte;
- copilului îi este explicat modul în care funcționează înțelegerea dintre părinți, în special cu privire la modul în care își va petrece timpul cu fiecare dintre ei;
- copilul nu trebuie să fie expus la niciun conflict dintre părinți, indiferent de subiectul acestuia;
- părinții îl sprijină pe copil să păstreze relațiile cu persoanele importante, de referință, din viața lui, atît cu membrii ai familiei, în special cu bunicii, cît și cu prietenii;
- noii parteneri ai părinților trebuie să aibă o relație bună cu copilul și să sprijine planul părinților în ceea ce privește exercitarea autorității părintești, dreptul de vizită etc., noii parteneri ai părinților fiind pioni importanți care pot face să funcționeze înțelegerea sau nu, iar copilul trebuie să înțeleagă rolul lor, și anume că prin aceasta celălalt părinte nu este înlocuit [11].

Autorii Терехина С.В., Пимонов В.А. (2016) consideră că interesul superior al copilului urmează a fi luat în considerație în orice tip de procedură, indiferent de prescrierea expresă a respectării acestuia în normele legale [18, p. 96].

Este evident că acest principiu și modul în care el acționează constituie o modalitate prin care statul exercită protecția sa asupra copilului și familiei în general. Deși este menționată practic peste tot în reglementările Codului familiei ce ține de drepturile copilului, noțiunea de





*interes al copilului* nu este determinată și nici măcar nu este elucidată cât de cât conținutul acestei noțiuni.

Prin adoptarea Legii privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, această lacună legală a fost acoperită, astfel că, conform prevederilor art. 3 din respectiva lege, interesul superior al copilului reprezintă asigurarea condițiilor adecvate pentru creșterea și dezvoltarea armonioasă a acestuia, ținând cont de particularitățile individuale ale personalității lui și de situația concretă în care se află [13].

În întreg textul Codului familiei, dar și în conținutul Legii privind drepturile copilului, sînt des utilizate sintagmele: „interesele copilului”, „interesele copiilor minori” etc., însă nu este elucidat conținutul acestora. Totodată, în prevederile Codului familiei se regăsește și este des folosită sintagma „interes legitim al copilului”. Astfel, de exemplu, în art. 53 alin. (1)-(3), alin. (5)-(6) din Codul familiei: „(1) Copilului i se garantează apărarea drepturilor și intereselor sale legitime”, „(5) În cazul încălcării drepturilor și intereselor legitime ale copilului, inclusiv prin neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare de către părinți (a unuia dintre ei) a obligațiilor de întreținere, educație și instruire, sau în cazul abuzului de drepturile părintești, copilul poate să se adreseze de sine stătător autorității tutelare pentru apărarea drepturilor și intereselor sale legitime, iar de la vârsta de 14 ani – instanței judecătorești”; în art. 61 alin. (3) din Codul familiei: „În cazul existenței unor conflicte de interese între părinți și copii, autoritatea tutelară este obligată să numească un reprezentant pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ale copilului” [3].

Vom menționa că sintagma „interes legitim” este una deosebită de sensul dat sintagmei „interesul copilului” în Convenția cu privire la drepturile copilului. Astfel, conform doctrinei [1, p. 15], interesul legitim are două accepțiuni:

a) Interesul legitim ca atitudine a titularului dreptului față de încălcarea sau contestarea dreptului;

b) Interesul legitim ca o catego-

rie juridică independentă de dreptul subiectiv, pasibilă de apărare.

În prima accepțiune, interesul legitim este privit ca fiind o atitudine subiectivă a titularului dreptului subiectiv civil încălcat față de încălcarea existentă și necesitatea apărării acestuia.

În cea de-a doua accepțiune, interesul legitim reprezintă o categorie independentă de dreptul subiectiv, care poate fi protejată de sine stătător de acesta.

Așadar, interesul legitim reprezintă o prerogativă legală, în urma exercitării căreia persoana urmărește confirmarea anumitor circumstanțe de fapt, de care depinde apariția, modificarea sau stingerea anumitor drepturi subiective, proprii sau ale terților [1, p. 17].

Adică se pornește de la recunoașterea copilului ca persoană, recunoscîndu-i și garantîndu-i acestuia toate drepturile civile, sociale, culturale, politice, economice etc., începînd cu modul în care se dezvoltă copilul și implicit discernămintul acestuia, cu nevoile de ghidare și de formare, pînă la atingerea maturității. Astfel, norma de drept este chemată înainte de toate să vegheze la respectarea tuturor drepturilor copilului și implicit să reglementeze anumite măsuri speciale de asistență, protecție și ocrotire, în primul rînd prin părinți, dar și prin intermediul unor instituții care au la bază principiul ocrotirii interesului superior al copilului.

Comitetul pentru drepturile copilului, organismul internațional creat în baza prevederilor Convenției cu privire la drepturile copilului în scopul examinării progreselor înregistrate de statele-părți în executarea obligațiilor pe care și le-au asumate în virtutea Convenției, în Recomandarea generală nr. 14 (2013) privind dreptul copilului de a i se acorda atenție primordială asigurării celei mai bune realizări a intereselor sale, stabilește, în pct. 6, că conceptul interesului superior al copilului este trihotomic și presupune:

1. *Drept material.* Copilul are dreptul ca în oricare chestiune ce îl privește, orice decizie să fie luată avînd în vedere interesul lui superior; acest drept este menționat în

legislația națională, dar mai ales în reglementările internaționale, astfel că, potrivit Comitetului pentru drepturile copilului, acest drept este prevăzut în textul Convenției cu privire la drepturile copilului, iar pentru ca acesta să fie aplicat în legislațiile interne, nu este necesar adoptarea cărorva reglementări naționale.

2. *Principiu fundamental de drept.* Toate reglementările naționale și internaționale în materia drepturilor copilului vor fi interpretate și aplicate în strictă conformitate cu principiul interesului superior al copilului.

3. *Regulă de procedură.* Cînd urmează a fi luată o decizie privitoare la un copil sau un grup de copii, procesul luării unei atare decizii va include și aprecierea posibilei influențe (pozitive sau negative) a deciziei ce va fi luată asupra copilului sau grupului de copii vizati [15, p. 39].

Revenind la categoria utilizată în textul Convenției cu privire la drepturile copilului, dar și în actele naționale în materia drepturilor copilului – cea de „interes suprem sau superior al copilului”, vom concluziona că conținutul acestuia nu este elucidat pe deplin de actele internaționale și cele naționale în domeniu.

A înțelege și a lua în considerație la examinarea cauzei interesele copilului este o sarcină dificilă pentru instanța de judecată, dar și pentru autoritățile tutelare, întrucît concepțiile despre interesele copilului la părinți, autoritățile tutelare, instanța de judecată sînt diferite, în funcție de tipul de personalitate și ideile proprii despre familie și educația copilului. În acest sens, este problematică participarea părinților în calitate de reprezentanți legali ai copilului, de exemplu, în procesele privind determinarea domiciliului acestuia, pentru că în astfel de situații se crează un conflict de interese între interesele părintelui sau ale părinților – de a stabili domiciliul copilului cu sine, și interesele copilului – de a se determina cu cine din părinți ar fi mai bine ca domiciliul copilului să fie stabilit. Așa cum examinarea de către instanțele de judecată a acestei categorii de litigii se realizează ținînd cont de interesele copilului,





anume acestea sînt obiectul apărării în instanțele de judecată, și nu copilul însuși. În atare situații, interesele copilului devin o armă în mâinile părinților în satisfacerea propriilor interese, care de multe ori pot să nu coincidă cu interesele copilului. O altă problemă ce poate să apară este problema criteriilor după care să se conducă autoritățile tutelare în depistarea situațiilor de conflict de interese între părinți și copil.

În Dicționarul explicativ al limbii române [7, p. 211], noțiunii de „conflict” îi este dată următoarea tălmăcire: „neînțelegere, ciocnire de interese, dezacord, antagonism, ceartă, diferend, discuție (violentă)”.

În legislația națională, „conflictul de interese” în anumite materii este reglementat expres prin acte normative. Astfel, conform prevederilor Legii cu privire la conflictul de interese, reprezintă conflict de interese „conflictul dintre exercitarea atribuțiilor funcției deținute și interesele personale ale persoanelor prevăzute la art. 3, în calitatea lor de persoane private, care ar putea influența necorespunzător îndeplinirea obiectivă și imparțială a obligațiilor și responsabilităților ce le revin potrivit legii”, prevederi aplicabile persoanelor care exercită funcții de demnitate publică, funcții publice sau alte funcții. [13]

Situația conturată mai sus, a probabilității existenței conflictului de interese între interesele părinților și cele ale copilului, este rezolvată prin instituirea participării obligatorii a autorităților tutelare la examinarea cauzelor privind determinarea domiciliului copilului. Anume autoritățile tutelare sînt cele care veghează ca în cadrul procesului interesele copilului să primeze și ca interesele părinților să nu afecteze, în vreun fel, interesele copilului. Astfel că, pe lângă prezentarea avizului prin intermediul căruia autoritatea tutelară își exprimă poziția referitor la problema în litigiu și prin care ea aduce la cunoștință judecătorului informații pe care acesta nu are posibilitatea de a le afla prin alte modalități, autoritățile tutelare mai îndeplinesc o funcție – cea de garant al supremației intereselor copilului.

Cele menționate mai sus sînt

fundamentate și de prevederile art. 61 alin. (3) din Codul familiei, în conformitate cu care: „În cazul existenței unor conflicte de interese între părinți și copii, autoritatea tutelară este obligată să numească un reprezentant pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ale copilului”. Cu toate că această prevedere este expres inserată în textul Codului familiei, acesta nu prevede un mecanism de realizare a prerogativei date a autorității publice și nici nu prevede careva condiții de care reprezentantul legal numit în această situație să țină cont. Considerăm că, totuși, reprezentantul numit în condițiile art. 61 alin. (3) din Codul familiei nu va putea să înlocuiască părintele ale cărui drepturi părintești față de copil nu au fost retrase. Reprezentantul legal astfel numit va avea doar funcția de control asupra respectării în familie a drepturilor și intereselor copilului și se va putea expune asupra măsurilor ce urmează a fi întreprinse în vederea copilului pentru realizarea intereselor acestuia. [3]

Doctrinarii ruși susțin că în cadrul controlului exercitat de către autoritățile tutelare asupra supremației, în orice situație, a intereselor copilului și în cadrul depistării situațiilor de conflict de interese între părinți și copil apar mai multe probleme. Una dintre acestea poate fi constatarea izvoarelor și metodelor de obținere a informației referitor la apariția conflictului de interese între părinți și copil [18, p. 97].

**Concluzii.** Din cele menționate vom reitera că principiul interesului superior al copilului va prevala în toate demersurile și deciziile care privesc copiii, întreprinse de autoritățile publice și private, precum și în cauzele soluționate de instanțele judecătorești. Determinarea interesului copilului este o chestiune pur subiectivă și depinde, în mare parte, de percepția autorităților implicate în soluționarea cazurilor cu minori asupra intereselor majore ale copilului. Astfel, pe lângă funcția de apărare a drepturilor copilului, menționată în prevederile art. 52 alin. (2) din Codul familiei, autoritățile tutelare mai exercită și funcția de ocrotire a drepturilor și intereselor copilului, fapt care, considerăm,

trebuie să fie reglementat expres în Codul familiei.

### Referințe bibliografice

1. Belei E. ș.a. Drept procesual civil. Par-tea generală. Chișinău: Editura Lexon și Editura Cartea Juridică, 2014, p. 15
2. Codul civil al Republicii Moldova, nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 82-86 din 22.06.2002.
3. Codul familiei al Republicii Moldova, nr. 1316 din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 47-48 din 26.04.2001.
4. Convenția internațională cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 22 noiembrie 1989. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 303 din 12.12.1990.
5. Culegere de acte normative în domeniul Protecției Drepturilor Copilului și Familiei. Chișinău: Tipografia-Tipar SRL, 2007, p. 149.
6. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea generală a ONU la data de 10 decembrie 1948. În: „Tratate internaționale”. Ediție oficială, vol. I, Chișinău, 1998.
7. Dicționarul explicativ al limbii române. București: Univers enciclopedic, 1998, p. 211.
8. Baias F.I.A., Chelaru E., Constantino-vici R., Macovei I. (coord.). Noul Cod civil. Comentariu pe articole, art. 1□2664. București: Ed. C.H. Beck, 2012, p. 529.
9. Hageanu Cristina C. Dreptul Familiei și actele de stare civilă. București: Hamangiu, 2012, p. 272.
10. [http://drept.uvt.ro/documents/Anale/nr2/UJ\\_ANALE\\_-UVT-Drept\\_2\\_2014-FINAL\\_paginat-BT--\\_Repaired\\_-TI-PAR-131-145.pdf](http://drept.uvt.ro/documents/Anale/nr2/UJ_ANALE_-UVT-Drept_2_2014-FINAL_paginat-BT--_Repaired_-TI-PAR-131-145.pdf)
11. [https://ro.wikipedia.org/wiki/Interesul\\_superior\\_al\\_copilului](https://ro.wikipedia.org/wiki/Interesul_superior_al_copilului)
12. Legea cu privire la conflictul de interese, nr. 16 din 15.02.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 94-96 din 30.05.2008.
13. Legea privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, nr. 140 din 14.06.2013. În: Monitorul Oficial, nr. 167-172, art. 534.
14. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966 la New York. În: Tratate internaționale, 1998, volumul I.
15. Rachel Hodgkin și Peter Newell. Ghidul de aplicare în practică a Convenției cu privire la drepturile copilului. 2001.
16. Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998). Ediție Oficială. Vol. I. Chișinău, 1998.
17. Ильина О.Ю. Интересы ребенка в семейном праве Российской Федерации. Москва: Городец, 2006, 192 с.
18. Терехина С.В., Пимонов В.А. Проблемы защиты интересов несовершеннолетних в судебных делах по семейным спорам при разводе. [Электронный ресурс] В: Психология и право, 2016(6), № 1, с. 91-104.



## FENOMENUL SEPARATISMULUI: METODE ȘI MIJLOACE DE OPERARE ALE FĂPTUITORILOR, CAZURILE IRLANDA DE NORD ȘI REPUBLICA MOLDOVA

Evgheni CARA,  
doctorand

### SUMMARY

Considering the danger of the separatism phenomenon in the world and its high degree of spread, author analyses cases of Northern Ireland and Republic of Moldova. However, this scientific article contains the introduction to each case with specifying the timeline of events that occurred. In particular there is provided a comparative analysis of methods and means of operation of perpetrators and their negative consequences. At the end of the work are presented conclusions and several references, which were used to conduct the study.

**Keywords:** separatism, paramilitary formations, conflict, referendum, misinformation, violence

### REZUMAT

Avînd în vedere pericolul fenomenului de separatism în lume, precum și gradul înalt de răspîndire a acestuia, autorul abordează situația din Irlanda de Nord și cea din Republica Moldova. Totodată, articolul științific conține o introducere a fiecărui caz în parte, cu specificarea cronologică a evenimentelor care au avut loc. În mod special este realizată o analiză comparativă a metodelor și mijloacelor de operare ale făptuitorilor, precum și consecințele negative ale acestora. La finele lucrării sînt prezentate concluzii și mai multe surse bibliografice care au servit la realizarea studiului în cauză.

**Cuvinte-cheie:** separatism, formațiuni paramilitare, conflict, referendum, dezinformare, violență

**Introducere.** Este cunoscut faptul că a preveni o secesiune, care se face contrar spiritului principiilor dreptului internațional, înseamnă a evita un conflict de natură să pună în pericol securitatea în regiune sau, în virtutea unor împrejurări, chiar securitatea internațională [12, p. 3]. Dinamica răspîndirii focarelor separatiste a devenit îngrijorătoare în zilele noastre. Istoria a demonstrat cu regularitate că fiecare fenomen separatist pune în pericol cele mai importate valori sociale, generînd violență și insecuritate. Fiind obiectul nenumăratelor studii și cercetări științifice, separatismul a rămas la fel de imprezibil și dificil pentru prevenire și soluționare, fapt ce impulsionează cercetarea continuă și mai aprofundată a acestuia. Odată cu dezvoltarea umanității s-a schimbat și fenomenul de separatism. Astfel, în conflictele moderne, făptuitorii au început să aplice pe larg metode *soft power* în vederea atingerii scopului urmărit, însă chiar și în pofida acestor circumstanțe, fenomenul separatismului poartă în esență același caracter violent ca și în trecutul îndepărtat.

Fenomenul separatismului nu este străin în R. Moldova, or, în anii '90, teritoriul din stînga Nistrului a fost scos prin secesiune de sub controlul suveran al statului. În pofida

faptului că tendințele secesioniste din țara noastră sînt asemănătoare cu cele din Georgia, Azerbaidjan sau Ucraina (spațiul post-sovietic), considerăm oportună analiza altor focare separatiste din diferite părți ale lumii, care va oferi posibilitatea cercetării multiaspectuale a acestora. În studiul științific de față se analizează metodele și mijloacele de operare ale separatiștilor din Irlanda de Nord și din R. Moldova. O atenție deosebită este acordată comportamentului manifestat de către secesionisți în cazul celor două conflicte, care în fine va evidenția natura ilegală a acestora.

**Materiale și metode utilizate.** În vederea realizării studiului dat au fost utilizate surse privind conflictul din Irlanda de Nord și din R. Moldova, precum și alte materiale relevante publicate în țara noastră și peste hotare. În lucrare au fost aplicate diferite metode de cercetare științifică: analitică, comparativă, generalizatoare etc.

Scopul prezentului articol științific este de a efectua o analiză generală a fenomenului de separatism din cele două țări, punîndu-se accentul pe metodele și mijloacele de operare ale separatiștilor în fiecare caz în parte.

**Rezultate și discuții.** Europa de Nord a nimerit în atenția publicului

mondial prin conflictul sîngeros din Irlanda de Nord (insula Irlanda), care a intrat în faza activă în anul 1968 și s-a încheiat în 1998 prin semnarea Tratatului de pace denumit *Belfast Agreement* sau *Good Friday Agreement*. Disputele de secole dintre britanici și irlandezi au probat în ultimă instanță apartenența Irlandei de Nord la unitatea britanică, atît prin rădăcinile sale istorice, cît și prin voința populației locale, fiind în majoritate britanici.

Cauzele izbucnirii acestui focar sînt diverse: pretențiile teritoriale, divergențele religioase dintre localnicii catolici și cei protestanți, precum și factorul etnic, care a fost unul decisiv pentru începerea violențelor.

În Irlanda de Nord, forțele unioniste promovau activ unirea teritorială a regiunii cu Republica Irlanda. Chiar și pînă în prezent autoritățile irlandeze evită să opereze cu termenul *Irlanda de Nord*, limitîndu-se la expresia „în nord” sau pur și simplu „în nordul țării”. Un alt exemplu relevant este denumirea orașului *Londonderry* din regiune, care în niciun caz nu va fi numit astfel de către irlandezi, ci doar *Derry*, considerînd că cuvîntul *London* ține exclusiv de prezența britanică. Ceea ce demonstrează că cei de la Dublin nu recunosc apartenența regiunii la Regatul



Unit al Marii Britanii chiar și în pofida aprobării mecanismelor de reglementare pașnică în acest sens. În urma unor discuții cu reprezentanții departamentului de externe din or. Dublin, Republica Irlanda [18], am fost informați că autoritățile irlandeze au o poziție deschisă față de unirea celor două teritorii, susținând că acest teritoriu istoric le aparține lor și, mai devreme sau mai târziu, reunificarea celor două teritorii va avea loc.

Cît privește factorul religios într-un focar separatist, istoria a cunoscut mai multe conflicte de sorginte separatistă în acest sens, care au arătat că componenta religioasă nu lasă mult spațiu de discuții și este ca o extremă pentru fiecare parte din conflict.

Este unanim cunoscut faptul că nimeni nu este în drept să facă abstracție de la religia omului, pentru că dreptul la convingerea religioasă este unul universal. Fiecare persoană are dreptul de a-și alege sau de a-și manifesta religia, fără îngrădiri din partea statului, a unor grupuri sau persoane [20]. În contextul celor expuse, este ușor de prevăzut care pot fi consecințele negative ale disputelor de ordin religios dintre oameni, iar procesul de instaurare a păcii în astfel de cazuri deseori s-a dovedit a fi unul foarte anevoios.

În Irlanda de Nord, religia a servit drept un catalizator al conflictului. Adepții confesiunii catolice manifestau ură față de cei protestanți și viceversa. Ura a generat violența, care într-o anumită etapă s-a transformat într-un adevărat masacru. Este interesant faptul că la întrebarea care este diferența dintre confesiunea catolică și cea protestantă, adepții învrăjbiți ai celor două părți nu cunosc răspunsul exact. Datorită acestor circumstanțe, Irlanda de Nord a găzduit instituții de învățămînt atît pentru elevi de confesiune catolică, cît și pentru cei protestanți. La întrebarea dacă ar putea astăzi protestanții să învețe în instituțiile de învățămînt ale catolicilor, un locuitor din or. Belfast [18] a răspuns franc că nu, pentru că ar putea fi tachinat atît de mult, încît nu ar rezista nici 2 săptămîni. Acestea arată că factorul religios are o influență

puternică chiar și după 17 ani de la încetarea focului în regiune.

Nu poate fi trecut cu vederea nici factorul etnic; conflictele etnice au însoțit omenirea din cele mai străvechi timpuri. Componenta etnică la fel a servit drept o cauză de declanșare a conflictului din Irlanda de Nord. Vechea dilemă din regiune în partea ce ține de apartenența etnică a locuitorilor: britanică sau irlandeză? – o întrebare simplă, dar atît de sensibilă. Pînă în prezent, acest factor mai persistă în regiune. Majoritatea populației regiunii deține cetățenie dublă – atît a Republicii Irlanda, cît și a Marii Britanii. Unii însă din principiu dețin doar o cetățenie, fapt ce a adus la situația că doi vecini care împart practic aceeași curte dețin pașapoarte diferite.

Comunicînd cu mai mulți localnici din or. Belfast, din Irlanda de Nord [18], despre apartenența lor etnică, am constatat că ei se consideră în egală măsură atît irlandezi, cît și britanici. Răspunsul unuia dintre ei la întrebarea cine se consideră irlandez sau britanic, a sunat în felul următor: „Viața este prea scurtă pentru astfel de preocupări”.

Deși originile acestei dispute vin din trecutul îndepărtat, faza activă a mișcărilor separatiste în regiune a început la sfîrșitul anilor ‘70 ai secolului trecut, cînd, pentru a stopa violențele care, din cauza confruntărilor dintre formațiunile paramilitare, forțelor armate, precum și ale voluntarilor din regiune, au atins nivelul critic, Guvernul Marii Britanii a dislocat forțele sale armate în regiune.

Conform datelor oferite de autoritățile din regiune, numărul celor care și-au pierdut viața este de aproximativ 6000 de persoane, deși unele voci pledează pentru o cifră cu mult mai mare. După cum susțin martorii oculari ai acelor evenimente dramatice [18], zilnic aveau loc rețineri, mulți oponenți politici erau puși în detenție fără proces de judecată, oamenii nu aveau încredere în poliție. Părțile implicate în procesul de negocieri au sesizat importanța stopării conflictului atunci cînd acesta a deviat considerabil de la obiectivele politice și s-a transformat într-o adevărată agresiune. Tinerii începeau

să se urască tot mai mult unii pe alții și discutau instantaneu despre răz-bunare, neavînd motive serioase de a face acest lucru. „Conflict de dragul conflictului” – astfel au denumit starea de fapt a evoluției evenimentelor de atunci unii negociatori din regiune.

Din spusele unor persoane care au participat la masa de negocieri pentru încetarea focului [18], situația era dificilă, participanții nu aveau luxul de a alege interlocutorii, dar simțeau cu tot sufletul că trebuie să schimbe ceva. „Ei se considerau o comunitate cu viziuni diferite, dar totuși o comunitate” [18]. Aripa paramilitară IRA (Armata Republicană Irlandeză) a acceptat totuși tratativele cu guvernul britanic. Negociatorii înțelegeau că procesul complex din care fac parte nu va lua sfîrșit odată cu semnarea unui acord în acest sens și că un volum enorm de lucru va trebui realizat anume după semnarea lui [18]. Atunci au luat naștere termeni ca *justiție în tranziție*, *comunitate în tranziție* și *o poliție profesionistă* care cunoaște ce înseamnă supremația legii și în care oamenii ar putea avea încredere.

După negocierii din Irlanda de Nord, scopul celor ce au trecut prin aceste probleme este de a educa o generație care să înțeleagă calea dificilă parcursă pentru instaurarea păcii și în niciun caz să nu revină la conflict. Acum, după aproape 20 de ani de la încetarea focului, oamenii mai au frustrări și frică, dar nu ca înainte. Părțile au avansat mult în soluționarea conflictului, însă oricum mai există multe provocări în adresa păcii și securității din regiune.

Fenomenul separatismului din R. Moldova este diferit de cel din Irlanda de Nord. Însuși termenul *Transnistria* este o noțiune mai mult politică decît geografică [14].

Avem noi oare antagonisme etnice cu locuitorii din stînga Nistrului? Cu siguranță că nu și, chiar dacă unele voci promovează această idee, nu există niciun argument în acest sens [7, p. 65]. Majoritatea populației vorbitoare de limba rusă locuiește anume în partea dreaptă a Nistrului, fapt ce exclude din start chestiunea incompatibilității conviețuirii





minorităților etnice sau încălcarea drepturilor acestora. Iar celor care promovează termenul de „popor transnistrean” li se poate pune o simplă întrebare: de ce în șapte sate de pe malul stîng al Nistrului „poporul transnistrean” nu s-a format, iar populația de aici chiar și-a apărut cu arma în mîină dreptul de a rămîne sub jurisdicția Republicii Moldova? [11, p. 10]. Un alt argument nu mai puțin important ne servește perioada sovietică a țării, care a demonstrat că poporul nostru este în stare să conviețuiască în armonie nu doar cu grupurile minoritare de ruși, ucraineni, dar și cu multe altele.

Nu există nici divergențe de ordin religios în interiorul țării, pentru că atît locuitorii de pe malul drept al r. Nistru, cît și cei de pe malul stîng sînt în majoritate de confesiune creștină ortodoxă. Flagelul de separatism a luat amploare în Moldova în clipe culminante – destrămarea fostei Uniuni Sovietice, tendința de a obține independență, precum și consolidare multiaspectuală a statului au servit drept condiții favorabile pentru divizarea *de facto* a teritoriului nostru [5].

În vederea atingerii obiectivului principal al studiului de față, și anume determinarea metodelor și mijloacelor de operare ale secesioniștilor din Irlanda de Nord și din Republica Moldova, o să purcedem la analiza nemijlocită a acestora.

Unul dintre mijloacele de operare ale secesioniștilor în cele două cazuri abordate este **dezinformarea**. Mijloacele de informare sînt predispușe la dezinformare prin însăși funcția lor [15, p. 163]. Deseori este răspîndită în mod selectiv doar acea informație care interesează, sperie sau șochează publicul. La fel ca și în cazul mai multor focare secesioniste de pe mapamond, dezinformarea a servit drept un mijloc decisiv în declanșarea conflictului armat din regiunea transnistreană a Republicii Moldova.

Revenind la evenimentele anului 1992, constatăm că procesul de dezinformare, care a avut loc pe cele două maluri ale r. Nistru a fost unul de amploare. Secesioniștii premeditat răspîndeau informații privind posibila reunificare a Moldovei cu

România sau despre intenția Chișinăului de a impune forțat locuitorii de etnii străine din țară să vorbească și să scrie doar în limba română, ceea ce prezintă doar cîteva exemple din arsenalul de dezinformare folosit pe larg de către făptuitori pentru aștarea spiritelor în rîndurile populației. Odată cu începerea primelor confruntări militare din stînga Nistrului, mai multe surse de informare în masă (televiziune, radio, presă etc.) au început să răspîndească activ informații eronate despre faptul că forțele armate de la Chișinău, fiind dotate cu armament din România, urmează să atace regiunea. O altă modalitate de dezinformare promova activ ideea că însăși România intenționează să agreseze militar regiunea, ceea ce deconspiră dorința de a menține faza activă a conflictului și totodată de a inspira o senzație de existență a unui pericol din exterior.

Răspîndirea informațiilor eronate, precum că anume Chișinăul a comis o agresiune militară în vara anului 1992, a fost și rămîne obiectivul primordial ale Tiraspolului. Discreditarea Poliției Republicii Moldova, acuzînd colaboratorii de maltratare și omor al mai multor persoane civile din regiune, este o acțiune care face parte din același scenariu de dezinformare. După spusele secesioniștilor, „fărădelegile” comise în regiune de către forțele Chișinăului au provocat o reacție de răspuns din partea acestora, fiind nevoiți să aplece populația locală.

Liderii de la Tiraspol aplicau concomitent mai multe tehnici de dezinformare, una dintre cele mai frecvente fiind amestecul de adevăr și minciună, răspîndit în același timp prin mai multe mijloace de informare în masă, care producea un efect psihologic puternic asupra localnicilor. Unul dintre cele mai frecvente cazuri de asemenea semiadevăr constă în inexactitatea numărului de victime anunțat, în care se pare că nu există nici o limită pentru exagerările sau diminuările abuzive [15, p. 129]. Un exemplu în acest sens este dezinformarea generalului rus Aleksandr Lebed cu privire la numărul de victime din rîndurile populației civile în vara anului 1992.

Lui Lebed i s-au arătat mai multe corpuri neînsuflețite, printre care și femei, pentru a arăta că agresiunea Chișinăului nu are limită. Însă nici pînă în prezent secesioniștii nu au prezentat nici o probă care ar demonstra vinovăția combatanților moldoveni în aceste acțiuni inumane. Fiecare victimă civilă în regiune era prezentată de către secesioniști drept terorist ori jertfă a teroriștilor moldoveni.

Confruntarea armată de pe Nistru a luat sfîrșit odată cu semnarea acordului de încetare a focului pe data de 21 iulie 1992 [8, p. 4], însă războiul informațional îndreptat împotriva Republicii Moldova continuă pînă în prezent. Regimul de la Tiraspol nu ezită prin orice modalitate să distorsioneze adevărul în legătură cu acele evenimente dramatice. Un exemplu recent în acest sens este construcția, în primăvara anului 2015, în or. Bender a unui memorial în cinstea mai multor evenimente istorice care au avut loc în regiune. Mesajul mincinos gravat pe una dintre coloanele memorialului este următorul: «Мужество и массовый героизм жителей города Бендеры при отражении вооруженной агрессии Республики Молдова в 1992 г. Бендерская трагедия».

Scopul acestei mașinării de dezinformare este de a arăta comunității internaționale că Chișinăul violează grav drepturile populației din regiune, iar violența, după cum cunoaștem, poate servi drept un temei de recunoaștere a secesiunii (cazul Kosovo). Pretinsa violență a Chișinăului față de populația regiunii nu a fost confirmată de către actorii internaționali, respectiv, toate tentativele Tiraspolului în vederea justificării secesiunii și obținerii pretensei independente față de Chișinău au fost calificate drept neîntemeiate.

Dreptul la informație este unul fundamental, deoarece dezvoltarea spirituală a omului, exercitarea libertăților de gîndire, opinie, credință și creație implică și necesitatea asigurării posibilității de recepționare a datelor și informațiilor despre viața socială, politică, economică, științifică și culturală din stat [4, p. 108]. Încalcînd vădit dreptul la informație a populației



din regiune, dezinformarea a devenit arma cea mai puternică a regimului separatist. Nu există în regiune surse alternative de informare. Toate mijloacele de informare sînt controlate de structuri represive. Fiecare tentativă de a dezvălui adevărul în detrimentul interesului Tiraspolului este pedepsită dur de către structurile sale de forță.

Cît privește procesul de *dezinformare* în conflictul separatist din **Irlanda de Nord**, menționăm că la fel ca și în alte conflicte de acest tip, obiectivul principal al separatiștilor irlandezi era de a-și justifica secesiunea. Astfel, separatiștii din regiune fiind în majoritate de confesiune catolică, în mod continuu, prin intermediul diverselor mijloace de informare (radio, televiziune, publicații, mitinguri etc.), desfășurau campanii de dezinformare în masă în vederea realizării obiectivului principal, care era separarea de la Regatul Unit al Marii Britanii și unirea ulterioară cu Republica Irlanda. După cum am menționat anterior, conflictul din Irlanda de Nord era puternic alimentat de factorul religios, respectiv întreaga campanie de dezinformare era îndreptată împotriva protestanților unioniști, cei care optau pentru păstrarea status quo-ului regiunii (în componența Regatului Unit al Marii Britanii).

Secesioniștii din Irlanda de Nord au aplicat metoda clasică, nu alta decît promovarea pe larg a ideii că anume catolicilor din regiune li se încalcă brutal drepturile fundamentale. Un exemplu de dezinformare în acest sens este publicarea de către secesioniști a pretinselor statistici cu privire la discriminarea populației de confesiune catolică din regiune, unele din cele mai frecvente fiind încălcarea dreptului la muncă și studii. Nu pretindem a susține că astfel de probleme nu existau în regiune, cu siguranță că existau, însă una dintre tehnicile de dezinformare a fost că au amplificat doza mică de adevăr, transformînd-o într-o adevărată intoxicare informațională.

O altă modalitate de dezinformare erau *dezbaterele televizate*, prin intermediul cărora adepții separatiștilor difuzau informații eronate în defavoarea oponenților lor cu vizi-

uni unioniste (pro-britanice). Pentru a face o claritate în cele menționate, informăm că în Irlanda de Nord există mai multe partide politice naționaliste [21], care promovează în mod deschis unirea regiunii cu Republica Irlanda. Politicul în regiune a jucat un rol important atît în declanșarea confruntărilor armate, cît și în încetarea focului.

Una dintre actualele platforme de negocieri din regiune se află la nivelul partidelor politice, între reprezentanții partidelor din Irlanda de Nord și include partidele: Democrat-unionist, Sinn Fein, Social-democrat, Ulster Unionist etc.

Renumitele *picturi murale* din Irlanda de Nord la fel au servit drept suport pentru mai multe date cu conținut dezinformator. Multe dintre aceste picturi conțin informații care instigă la ură și violență și din aceste considerente forțele britanice le radiau în timpul confruntărilor armate, însă acestea apăreau din nou. Ar fi incorect să afirmăm că aceste picturi nu conțin alte mesaje decît cu caracter de dezinformare. Acolo pot fi văzute multe scene pașnice, din viața unor locuitori de rînd, sau multe alte momente istorice care datează cu mult înainte de conflictul abordat.

Un alt mijloc de operare a secesioniștilor în regiunile abordate este **referendumul** sau mai bine zis **pseudoreferendumul**. După cum se cunoaște, referendumul este un scrutin prin care poporul își exprimă opțiunea în cele mai importante probleme ale statului și ale societății în ansamblu, avînd drept scop soluționarea acestora, precum și consultarea cetățenilor în probleme locale de interes deosebit [6].

Participarea populației la procesul decizional este o trăsătură esențială a unei democrații. Din aceste considerente, referendumurile sînt pe larg aplicate în zilele noastre. Constatăm însă cu regret că natura umană este predispusă să-și încalce propriile reguli de conduită stabilite [2]. Astfel, instituția referendumului este deseori interpretată contrar prevederilor legale și folosită de către cei care au intenții mai puțin democratice ca instrument de secesiune.

Urmărind evoluțiile mai multor

mișcări separatiste din spațiul post-sovietic, observăm că pseudoreferendumul este o metodă sistematic aplicată de secesioniști în vederea justificării intențiilor sale. O astfel de practică a fost folosită recent de separatiști în Ucraina. Republica Moldova nu este o excepție, or, începînd cu primele mișcări secesioniste din estul țării, în regiunea transnistreană au avut loc șapte pseudoreferendumuri. În continuare o să facem referire doar la unele dintre ele, care, după părerea noastră, au stat la temelia secesiunii raioanelor din stînga Nistrului.

Primul pseudoreferendum în acest sens a urmărit scopul formării „Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești Nistrene”, fiind desfășurat în anul 1989. După cum susțin liderii separatiști din regiune, 95,8% din participanți s-au pronunțat în favoarea formării unei atare entități. Începînd cu anul 1990, liderii de la Tiraspol nu conțin să susțină că așa-numita RMN a fost constituită exclusiv prin „voința poporului”.

Un alt pseudoscrutin în regiune a avut loc la 1 decembrie 1991, considerat primul „referendum” privind pretinsa independența a „Republicii Moldovenești Nistrene”. După datele mediatizate de către organizatorii evenimentului, 97,7% au susținut obiectivul propus. Prezența trupelor armate rusești în regiune este un alt subiect sensibil și totodată decisiv pentru regimul de la Tiraspol. Această chestiune a fost supusă unui pseudoreferendum în stînga Nistrului pe data de 26 martie 1995. Rezultatele nu au surprins Chișinăul: secesioniștii nu au ezitat să comunice că 90% din participanții la vot s-au pronunțat pentru staționarea armatei Federației Ruse în regiunea transnistreană.

La 17 septembrie 2006 a avut loc cel de-al doilea pseudoreferendum cu privire la pretinsa independență a regiunii, însă de data aceasta cu adăugarea ulterioară la Federația Rusă. După cum susțin la Tiraspol, „pentru” obiectivul propus s-au pronunțat 97,2% din participanți. Chestiunea abordată la 17 septembrie 2006 poate fi numită cel puțin confuză și *a priori* nu întrunește condițiile legale de desfășurare a unui referendum,



care prevede expres informarea populației într-o formă clară și pe înțelesul tuturor cu privire la chestiunile supuse votului. Confuză, pentru că populația a fost somată să voteze pentru independența care prezumă posibilitatea de a-și decide singuri soarta fără implicarea din exterior și totodată de a adera la un stat. Așadar, care este scopul urmărit de către liderii de la Tiraspol? De a obține pretinsa independență și totodată de a o pierde.

La 1 iulie 1990, în orașul Bender a avut loc un „referendum local”, unde au fost abordate 2 subiecte:

„1. Cu privire la arborarea drapelului național al Republicii Socialiste Sovietice Moldovenești în or. Bender.

2. Cu privire la intrarea orașului Bender în componența Transnistriei (în cazul separării acesteia de restul teritoriului R. Moldova)”.

Momentul culminant este că ideea realizării unei secesiuni teritoriale în stînga Nistrului era concepută la Tiraspol cu mult timp mai devreme decît pretinsa proclamare a independenței regiunii pe data de 2 septembrie 1990 [16]. Acest fapt transformă pseudoreferendumul într-un mijloc de operare a separatiștilor în vederea realizării intențiilor lor.

Cît privește **Irlanda de Nord**, aici au fost desfășurate două referendumuri de o importanță semnificativă – la 8 martie 1973 și la 22 mai 1998. Primul scrutin electoral, denumit *Border poll*, a fost unul fără precedent atît în regiune, cît și în întregul regat. În cadrul consultării cu populația au fost abordate următoarele chestiuni:

„1. Doriți ca Irlanda de Nord să rămînă în componența Regatului Unit al Marii Britanii?”

2. Doriți ca Irlanda de Nord să se reunească cu Republica Irlanda în afara Regatului Unit al Marii Britanii?”.

Rezultatul scrutinului a arătat că 98,9% din votanți au preferat să rămînă în componența Regatului Unit al Marii Britanii. Evenimentul s-a desfășurat într-o manieră de maximă transparență, sub văzul comunității internaționale, fapt ce nu poate aprecia acest scrutin ca unul ilegal. Chiar și în pofida mai multor critici

din partea republicanilor, rezultatul scrutinului a arătat cu certitudine voința practic unanimă a populației.

Cel de-al doilea referendum în Irlanda de Nord a avut loc pe data de 22 mai 1998. Scrutinul a abordat modalitatea de reglementare a conflictului, în urma căruia 71% din populație a susținut procesul de reglementare (Belfast Agreement). Acordul supus referendumului prevedea un sistem de vot ponderat, oferind catolicilor putere substanțială în regiune, un consiliu nord-sud de oficiali irlandezi și nord-irlandezi, pentru a dezvolta o consultare, cooperare și acțiune în chestiuni de interes comun, și totodată formarea unui consiliu al Marii Britanii, Republica Irlanda, Irlanda de Nord, Scoția și reprezentanții Wales, care urmau să se întâlnească de două ori pe an pentru a discuta anumite chestiuni politice.

După părerea unora, cea mai semnificativă prevedere a Acordului era recunoașterea „principiului consimțămîntului”, adică unirea Irlandei de Nord cu Republica Irlanda nu va fi posibilă decît cu acordul majorității oamenilor din ambele jurisdicții [17].

**Formațiunile paramilitare** la fel constituie un mijloc de operare a secesioniștilor.

Evenimentele dramatice de pe Nistru din anul 1992 s-au desfășurat nemijlocit cu participarea organizațiilor paramilitare [10, p. 26] (gardii, cazaci, miliție etc.), structuri care au servit drept instrument de realizare a obiectivelor secesioniste. Constituirea acestor organizații din capul locului contravin legislației naționale a Republicii Moldova, precum și prevederilor internaționale la care RM este parte [9, p. 16]. Provocări, atacuri armate, intimidarea populației civile, semănarea vrajbei sînt doar cîteva acțiuni ale acestor structuri care au contribuit la conflictul armat în estul țării. Samavolnicia unora dintre aceste structuri a avansat atît de mult, încît nu puteau fi controlate nici de către fondatorii lor [16].

Formațiunile paramilitare au implementat politica secesionistă de la Tiraspol după un scenariu bine definit. Prima acțiune în acest con-

text a fost atacul armat asupra sediului de Poliție din r-nul Dubăsari, în noaptea de 2 martie 1992. După spusele martorilor, atacatorii erau cazaci străini, ceea ce înseamnă că făptuitorii nu aveau nimic în comun cu evenimentele social-politice din regiune, fiind recrutați în vederea participării la acțiuni militare pentru un anumit beneficiu personal. Participarea în ostilități contra unui avantaj material este o practică veche în zonele de conflict. Mai mult decît atît, structurile paramilitare menționate au beneficiat din plin de suportul regimului de la Tiraspol chiar și după semnarea Acordului moldo-rus de încetare a focului din 21 iulie 1992. Astfel, majoritatea dintre ei au fost asigurați cu spațiu locativ, înlesniri sociale, încadrarea la serviciu în instituțiile *de facto* ale regiunii [16].

Este important de menționat faptul că formațiunile paramilitare separatiste din stînga Nistrului, ca de exemplu preinșii gardiști, fiind bine înarmate, au desfășurat o adevărată teroare în regiune. Aducem cîteva exemple relevante, expuse în lucrarea *Трагедия Бендер* [16] de către Victor Gusleacov, general de poliție în rezervă, Comisar al Inspectoratului de Poliție Bender în perioada dramatică a anului 1992:

„Pe data de 14 martie 1992, ora 17:30, la intersecția străzilor Erma-kova și Chișinăului din or. Bender, gardiștii au oprit un autoturism condus de către locuitorul or. Bender, Pocitarencu I. P., a.n. 1962, și fără niciun avertisment a fost deschis focul din armă automată asupra mijlocului de transport. Pocitarencu a părăsit mijlocul de transport, însă unul din gardiști a tras în el mai multe focuri. Fiind grav rănit, a fost lăsat să zacă pe un trotuar, unde a fost descoperit de către locuitori, care au chemat salvarea. Bărbatul rănit a fost dus la secția de terapie intensivă. Mai tîrziu, Procuratura din or. Tiraspol a respins plîngerea depusă de către tatăl victimei pe acest caz, acuzîndu-l pe Pocitarencu I.P. de nesupunere față de gardiști.

Pe data de 29 martie 1992, ora 17:10, pe malul rîului Nistru, cu semne de moarte violentă (două curi în cap) a fost depistat cadavrul





unui angajat al Cooperativei *Mek-anizatorul*, Zaharov V.F., care anterior a fost reținut de către gardiști înarmați.

La 01 aprilie 1992, în râul Nistru, cu aceleași semne de moarte violentă, au fost depistate cadavrele colaboratorului de poliție Purice D. și șoferului Golban. Cei doi mai devreme au fost reținuți de către gardiști.

Pe data de 20 aprilie 1992, gardienii au atacat postul de poliție de la intrarea în s. Varnița, pentru a captura repertoriul de televiziune din zonă. Au fost uciși șase civili, inclusiv doi lucrători medicali.

La 06 aprilie 1992, în apartamentul cetățeanului K. au dat buzna gardiști înarmați și din armele automate de care dispuneau au tras mai multe focuri, deteriorând mobilierul”.

Totodată, autorul face referire la existența anumitor grupări paramilitare, care au săvârșit omoruri și alte crime deosebit de periculoase, iar ulterior au fost lichidate din teama că vor divulga informații despre evenimentele sîngeroase din 1992.

În **Irlanda de Nord, organizațiile paramilitare** la fel au jucat un rol important în promovarea secesionismului. Una dintre cele mai sîngeroase organizații în acest sens este considerată IRA (Armata Republicană Irlandeză), deși pe parcursul desfășurării evenimentelor dramatice în Irlanda de Nord au existat alte structuri paramilitare, precum: Asociația Voluntarilor Loialiști, Armata Națională de Eliberare Irlandeză, Asociația de Apărare Ulster etc., cea din urmă fiind cea mai mare structură paramilitară în regiune.

Partidele politice la fel dispuneau de structuri paramilitare antrenate în acțiuni teroriste, de exemplu Partidul Democrat Unionist, Partidul Social Democrat și cel Muncitoresc. Structurile nominalizate transformau practic fiecare manifestare stradală într-o adevărată scenă de violență. Atacurile aveau loc spontan, în condiții mai puțin previzibile.

**Detonarea bombelor** era metoda cea mai des aplicată de către separatiștii din Irlanda de Nord. Armata Republicană Irlandeză a operat cu această metodă de intimidare înce-

pînd cu primele tensiuni din regiune. Această metodă distructivă și sîngeroasă a fost atît de eficientă în realizarea acțiunilor teroriste, încît a fost preluată și de alte structuri paramilitare, ca de exemplu UVF (Ulster Volunteer Force), care în martie-aprilie 1969 a detonat o serie de bombe, pentru a curma intențiile unioniste.

**Alte mijloace de operare a secesioniștilor.** Numărul mare de victime în conflictul din Irlanda de Nord se datorează nu doar perioadei îndelungate de desfășurare a aceluia, ci și metodelor de operare ale făptuitorilor. Practic toate structurile paramilitare din regiune dispuneau de *arme de asalt*. Una dintre structurile înarmate, RUC (Royal Ulster Constabulary), opunea rezistență poliției cu ajutorul mijloacelor de transport blindate și dotate cu mitralieră de calibru mare. În timpul unor astfel de evenimente, deseori se utilizau *coctailul cu petrol și gaze lacrimogene*.

Mișcările secesioniste din Irlanda de Nord, spre deosebire de cele din R. Moldova, au fost însoțite de multiple proteste [19, p. 21]. Manifestațiile stradale au devenit o practică zilnică în regiune. Foarte puține dintre acestea însă s-au desfășurat pașnic. Fiind instigați la violență, protestatarii deseori se transformau într-o forță devastatoare.

Este important de remarcat că făptuitorii aplicau și alte mijloace în vederea realizării intențiilor secesioniste, circumstanță care din capul locului califică acest comportament ca unul infracțional și totodată pasibil de pedeapsa penală.

**Concluzii.** Din cele expuse mai sus concluzionăm că metodele și mijloacele de operare a secesioniștilor, indiferent de motivele pretinse ale acestora (etnice, religioase, politice sau de altă natură), sînt practic identice în diferite regiuni ale globului pămîntesc. În pofida faptului că flagelul separatismului din Irlanda de Nord este alimentat de factorul etnico-religios, iar cel din R. Moldova exclusiv de unul politic, metodele și mijloacele de operare ale făptuitorilor în cele două cazuri s-au dovedit a fi aceleași.

*Dezinformarea* ca mijloc de ope-

rare a secesioniștilor din R. Moldova și Irlanda de Nord a demonstrat că, fiind aplicată prin orice mijloace (radio, televiziune, broșuri, picturi murale etc.), produce același efect negativ asupra evoluției unui conflict, independent de natura sa. Un alt mijloc de operare al secesioniștilor comun situațiilor abordate este *referendumul*, aplicat uneori contrar destinației sale legale în vederea justificării intențiilor secesioniste. În estul teritoriului nostru au fost organizate mai multe pseudoscrutine de acest fel, cu scopul de a mușamaliza intențiile ascunse de sorginte separatistă.

Cît privește *structurile paramilitare* ca mijloace de operare ale secesioniștilor, acestea poartă cel mai înalt grad de pericol social într-un conflict armat, fapt demonstrat și în cazul Irlandei de Nord, dar și în R. Moldova. În ambele confruntări au participat formațiuni paramilitare, care au luat multe vieți omenești. Aplicarea armelor de asalt și detonarea bombelor s-au dovedit a fi cele mai pe larg aplicate metode de operare ale secesioniștilor. Bilanțul victimelor în acest sens evidențiază pericolozitatea înaltă a acestor structuri.

După părerea noastră, combaterea și prevenirea „bolii secesioniste” [1, p. 117], care pune în pericol cele mai importante valori sociale, nu pot avea loc decît prin prisma unui cadru juridic de rigoare, cu un mecanism funcțional de implementare.

## Referințe bibliografice

1. Anatolie Munteanu, Svetlana Rusu, Olga Vacarciuc. Manualul funcționarului public în domeniul Drepturilor Omului. Chișinău: Arc, 2015, 328 p.
2. Oleg Serebrian. Rusia la răspîntie. Geoistorie, geocultură, geopolitică. Chișinău: Cartier, 2009, 137 p.
3. Alexandru Cauia, Natalia Chirtoacă. Statutul juridic al combatantului în conflictele armate contemporane. Chișinău: Notograf Prim, 2012, 214 p.
4. Dialoguri de pace în Moldova: integrare socială, politici și strategii de acomodare din perspectiva academică. Studii internaționale. Coord. Valentina Teosa, Cristina Morari. Chișinău: CEP USM, 2015. 246 p.
5. Gheorghe Cojocaru. Ieșirea din



URSS. Republica Moldova. Dezbateri parlamentare (1990-1991). București: Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale, 2011, 473 p.

6. Victor Zaharia, Nadejda Hriptiev-schi, Ion Guzun. Îndrumător juridic elementar pentru cetățeni. Chișinău: Cartier, 2011, 966 p.

7. Valeriu Cușnir. Reintegrarea Republicii Moldova: abordări conceptuale. În: AKADEMOS, nr. 1(12), 2009.

8. Valeriu Cerba. Analiza juridică și consecințele semnării Acordului moldo-rus din 1992 de încetare a focului de la Nistru: probleme existente în procesul de reglementare a diferendului transnistrean. În: Legea și Viața, nr. 4(292), 2016.

9. Ion Manole, Doina Ioana Straisteanu, Nicolaz Legashvili. Libertatea și securitatea persoanei în regiunile de conflict. Chișinău: Elan Poligraf, 2009, 280 p.

10. Iulian Chifu, Oazu Nantoi, Oleksandr Sushko. „The breakthrough crisis” of a quick solution in Transnistria. București: Curtea Veche, 2008, 93 p.

11. Igor Boțan. Reglementarea transnistreană: o soluție europeană. Chișinău: Arc, 2009, 82 p.

12. Namig Aliyev. Dreptul internațional și conflictul din Nagorno-Karabakh. Chișinău: Prut Internațional, 2012, 129 p.

13. Dumitra Popescu, Adrian Năstase. Drept internațional public. București: Șansa, 1994, 398 p.

14. Corneliu Filip. Dosarul Transnistria, istoria unui „conflict înghețat”. București: Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale, 2011, 265 p.

15. Vladimir Volkoff. Tratat de dezinformare de la calul Troian la Internet. Iași: Multiprint, 247 p.

16. Виктор Гусяков. Бендерская Трагедия. Варница: Crio, 2015, 200 c.

17. Brian Feeney. A short history of the troubles. Dublin: The O'BRIEN PRESS, 2004, 159 p.

18. Vizită de studiu în Irlanda de Nord și Republica Irlanda, 15-20 februarie 2016, organizată de Ambasada Marii Britanii la Chișinău pentru tinerii specialiști din domeniul soluționării conflictelor.

19. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/1998/northern-ireland>

20. <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/140/art06-sinescu.html>

21. [https://ro.wikipedia.org/wiki/Alegeri\\_legislative\\_%C3%AEn\\_Irlanda,\\_1918](https://ro.wikipedia.org/wiki/Alegeri_legislative_%C3%AEn_Irlanda,_1918)

Recenzent:  
**Valeriu CUȘNIR**,  
doctor habilitat,  
profesor universitar

## UNELE CONSIDERENTE PRIVIND STATUTUL SPECIAL AL SUBIECTULUI RĂSPUNDERII JURIDICE ÎN TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI

**Liliana ZIDARU**,  
doctorandă, ULIM

### SUMMARY

In legal literature are authors less and rare works that have addressed the issue of legal liability in subjects General Theory of Law at monographic level. Typically this is seen and investigated as a category branch belonging to civil, criminal, administrative, etc. In this article they are exposed to some reflections on the subject of legal liability issues from a theoretical standpoint. In particular, the study focuses on how the legal entity acquires a subject of legal liability.

**Keywords:** legal liability, subject of law, subject to legal liability, natural person, legal person, legal rights and obligations

### REZUMAT

În literatura juridică sînt puțini autori și destul de rare lucrările care au abordat problema subiectului răspunderii juridice în Teoria generală a dreptului la nivel monografic. În mod obișnuit, acesta este privit și cercetat ca o categorie de ramură, aparținînd dreptului civil, penal, administrativ etc. În articolul de față sînt expuse unele reflecții pe marginea problemelor subiectului răspunderii juridice din punct de vedere teoretic. Cu precădere, studiul este axat pe modul cum dobîndește subiectul de drept calitatea de subiect al răspunderii juridice.

**Cuvinte-cheie:** răspundere juridică, subiect de drept, subiect al răspunderii juridice, persoană fizică, persoană juridică, drepturi și obligații juridice

**Introducere.** Prin *subiect*, în general, în limbajul juridic se înțelege calitatea de subiect de drept, noțiune ce exprimă capacitatea, însușirea, aptitudinea, calitatea sau posibilitatea care îngăduie oamenilor să participe individual sau colectiv în raporturi juridice ca titulari de drepturi și obligații.

Numai oamenii pot fi subiecte de drept, ei au această calitate fie individual, ca persoane fizice, fie în cadrul organizării unor grupuri sociale, ca persoane juridice. Indiferent de modul cum sînt priviți oamenii, atît în calitatea lor de persoane fizice, cît și ca persoane juridice ei dobîndesc și exercită calitatea de subiect de drept prin însuși faptul că sînt membri ai societății, adică în virtutea calității lor de ființe umane.

Persona fizică dobîndește calitatea de subiect de drept din momentul nașterii, iar persona juridică, după regula generală, de la data înregistrării. În Teoria generală a dreptului, persoana poate activa fie ca subiect de drept, fie ca subiect al raportului juridic, fie ca subiect al răspunderii juridice. Noțiunea de *subiect de*

*drept* nu se confundă cu noțiunea de *subiect al raportului juridic*, nici cu aceea de *subiect al răspunderii juridice*, aceste ultime două noțiuni sînt derivatele noțiunii de subiect de drept.

Așadar, calitatea de subiect de drept nu se identifică cu cea de subiect al raportului juridic. Dacă calitatea de subiect de drept se dobîndește la naștere, cea de subiect al raportului juridic este legată de participarea subiectului de drept la diferite categorii de raporturi juridice. Calitatea de subiect de drept nu se identifică nici cu aceea de subiect al răspunderii juridice, fiindcă cea de a doua se dobîndește în toate cazurile prin săvîrșirea unei fapte ilicite. Astfel, subiect al răspunderii juridice poate fi numai un subiect de drept. Indiferent de ramura de drept, subiectul răspunderii juridice întotdeauna este persoana care suportă consecințele aplicării sancțiunii juridice.

**Metode aplicate și materiale utilizate.** În procesul studiului au fost folosite următoarele metode de investigație științifică: metoda logi-



că, metoda comparativă și sistemică, analiza și sinteza. În calitate de suport teoretic și normativ au servit doctrina națională și cea internațională, legislația națională, precum și lucrările mai multor specialiști notorii din Republica Moldova și din România.

#### Rezultate obținute și discuții.

În literatura juridică sînt puțini autori și destul de rare lucrările teoretice care au abordat problema subiectului răspunderii juridice, subiectul răspunderii ca o categorie a Teoriei generale a dreptului. În mod obișnuit, acesta este privit și cercetat ca o categorie de ramură, aparținînd dreptului penal, civil sau administrativ ca și cum răspunderea penală, civilă sau administrativă n-ar fi în realitate forme concrete ale răspunderii juridice în general, „întocmai cum o normă juridică oarecare sau o categorie determinată de asemenea norme, unite prin obiectul comun al reglementării lor, nu sînt altceva decît forme de existență a dreptului în general” [7, p. 19].

Faptul că majoritatea autorilor au definit și definesc numai un subiect sau altul al răspunderii juridice, subiectele răspunderii penale, civile, administrative și că aceste subiecte, prin particularitățile lor specifice, sînt diferite între ele, n-a constituit încă un obstacol în calea găsirii unui limbaj comun în identificarea și definirea lor.

Sensul frecvent atribuit noțiunii de *subiect al răspunderii juridice*, indiferent de forma în care se manifestă, este acela de persoană care suportă consecințele aplicării sancțiunii juridice. El poate fi atît persoană fizică, cît și persoană juridică, de aici putem concludiona că numeric există subiecte individuale și anumite colectivități de subiecți [15, p. 477].

Dacă persoanele fizice, în condițiile legii, pot fi subiecte ale răspunderii juridice în toate cazurile, atunci subiectele colective (în primul rînd persoanele juridice) pot să răspundă numai din punct de vedere civil și în cazuri mai rare administrativ sau penal. De cele mai multe ori, colectivitatea apare ca subiect al răspunderii juridice civile. Indiferent de forma răspunderii juridice la

care sînt supuse subiectele colective, sancțiunile aplicate față de acestea sînt numai de ordin patrimonial [15, p. 477].

Orice subiect al răspunderii juridice este în primul rînd subiect de drept, dar nu orice subiect de drept este subiect al răspunderii juridice. Dobîndirea calității de subiect al răspunderii juridice, după cum afirmă, pe bună dreptate, autoarea L. Barac, este condiționată doar de săvîrșirea faptei ilicite [2, p. 172].

După cum menționează profesorul Gh. Mihai, în dreptul intern, subiecte de drept pot fi persoanele individuale sau persoanele colective – statul, organele statului, unitățile administrativ teritoriale, organizațiile și asociațiile cu caracter nepatrimonial, persoanele juridice. În dreptul civil, persoana individuală e numită *persoană fizică*, iar aceea colectivă – *persoană juridică*. În dreptul internațional, subiecte de drept sînt statele, organizațiile internaționale cu vocație universală (de exemplu, ONU), organizațiile cu vocație particulară. Subiectele de drept internațional sînt de două categorii: actuale și în devenire. Cele *actuale* sînt predominante (statele) și nepredominante (organizațiile internaționale). Cele *în devenire* sînt persoane fizice, organizații internaționale neguvernamentale [13, p. 142].

Așadar, putem trage concluzia că subiectul de drept are calitatea, capacitatea, aptitudinea sau posibilitatea de a participa individual sau colectiv în raporturi juridice ca titulari de drepturi și obligații juridice.

Calitatea de subiect de drept nu se identifică cu cea de subiect al răspunderii juridice și nici cu cea de subiect al raportului juridic, aceste ultimele două noțiuni sînt derivatele ei. Nu întotdeauna pentru a dobîndi calitatea de subiect al răspunderii juridice este necesară săvîrșirea unei fapte ilicite, există unele cazuri, cei drept ca excepții de la regula arătată, în care anumite persoane pot dobîndi această calitate fără a săvîrși fapte ilicite. Ne referim la situațiile de răspundere pentru fapta altuia, pentru fapta animalelor sau fapta lucrurilor, pentru fapta păgubitoare săvîrșită nu de subiectul care răspunde,

ci de persoana aflată în ocrotirea sa, ori de animale sau lucrurile proprietate a sa – toate aceste situații sînt proprii în exclusivitate dreptului civil și deci răspunderii civile, și nu altor ramuri de drept sau altor forme de răspundere juridică [7, p. 109].

După cum subiectul de drept este titularul drepturilor și obligațiilor juridice cu caracter general, subiectul răspunderii juridice este titularul drepturilor și obligațiilor juridice cu caracter special. De aici, doctrina juridică distinge statutul juridic *general* al persoanei și statutul juridic *special* al persoanei.

Sursa generală, ultimă și unică a tuturor drepturilor și obligațiilor juridice este norma de drept, deoarece toate raporturile juridice și toate faptele juridice generează drepturi și obligații. Numai în măsura în care prin lege se dispune astfel. De aceea, atît titularul drepturilor și obligațiilor izvorîte direct din lege, cît și titularul drepturilor și obligațiilor izvorîte din raporturile juridice de răspundere sau din săvîrșirea faptelor juridice ilicite este numit generic *subiect al răspunderii juridice*.

Analizînd opiniile expuse, constatăm că toate sesizează just: definirea subiectului răspunderii juridice se poate face numai pornindu-se de la două elemente: fapta ilicită săvîrșită de subiectul de drept și sancțiunea juridică aplicată subiectului. Într-adevăr, pe de o parte, orice subiect al răspunderii juridice este legat de săvîrșirea unui fapt ilicit, iar pe de altă parte – în toate cazurile – ideea de subiect al răspunderii juridice este strîns legată de ideea de sancțiune.

Subiectul răspunderii juridice este de neconceput în absența faptului ilicit, iar odată stabilit, consecința lui firească și inevitabilă este întotdeauna aplicarea sancțiunii juridice. Faptul ilicit săvîrșit de subiectul de drept este temeiul obiectiv al răspunderii juridice, iar aplicarea sancțiunii juridice – principala consecință.

Ca atentat la ordinea juridică, faptul ilicit săvîrșit de subiectul de drept învederează disprețul autorului său față de bunurile, drepturile, interesele sau valorile protejate prin normele juridice. Sancțiunea juridi-





că, prin specificul ei, materializează reacția societății față de un asemenea comportament. Ea implică întotdeauna o anumită privațiune impusă celui ce nesocotește cerințele respectării ordinii de drept și pentru că impunerea și realizarea acestei privațiuni este un act contrar voinței celui vizat, împlinirea ei semnifică, în toate cazurile, exercitarea potențială sau virtuală a constrângerii de stat [7, p. 109].

Am socotit utile aceste explicații pentru a arăta că referințele la faptele ilicite ale subiectului de drept și la constrângerea de stat sînt absolut indispensabile ori de cîte ori se pune problema definirii subiectului răspunderii juridice, indiferent dacă este vorba de elaborarea unei definiții generale a acestei categorii, atunci cînd o cercetăm din punctul de vedere a Teoriei generale ale dreptului, sau dacă, dimpotrivă, avem în vedere numai definirea unor subiecți din formele concrete de răspundere juridică, subiecții răspunderii penale, civile, administrative, deci din punctul de vedere al răspunderii juridice de ramură.

Nu există, prin urmare, formă concretă de răspundere juridică a cărei naștere să nu fie determinată de săvîrșirea de către un subiect de drept a unei fapte ilicite și care să nu aibă drept consecință finală aplicarea sau realizarea unei sancțiuni juridice. Și dacă răspunderea juridică este generată, în toate cazurile, de săvîrșirea unui fapt juridic ilicit de către subiectul de drept, iar existența ei presupune aplicarea sau realizarea unei sancțiuni juridice, atunci firește definirea subiectului răspunderii juridice nu poate face abstracție de această realitate. Orice fapt juridic ilicit săvîrșit de către un subiect de drept, fiind o încălcare a ordinii juridice, generează un raport juridic specific, a cărui finalitate principală este întotdeauna restabilirea integrității acestei ordini. Însă restabilirea ordinii de drept presupune, în toate cazurile, exercitarea potențială sau măcar virtuală a constrângerii de stat, respectarea tuturor normelor juridice fiind garantată prin garanții generale, speciale și individuale, prin sancțiunea aplicată și punerea în valoare a acestei constrîngerii. De

aceea, raportul juridic ce se naște prin săvîrșirea oricărui fapt ilicit de către un subiect de drept este un raport de aplicare a sancțiunii juridice, motiv pentru care credem că ar putea fi numit *raport juridic de constrîngere* [5, p.81-82] sau *raport juridic de conflict, de răspundere* [10, p. 7].

Prin urmare, răspunderea juridică intervine ca rezultat al săvîrșirii unei fapte ilicite de către un subiect de drept și derivă din sancțiunea pe care legiuitorul o prevede în conținutul normei juridice. Ea constituie astfel un raport juridic de constrîngere, născut ca urmare a săvîrșirii unei fapte ilicite ce se caracterizează prin următoarele:

- unul dintre subiecții acestui subiect juridic de constrîngere este statul (reprezentantul lui oficial), iar celălalt subiect este persoana care a săvîrșit fapta ilicită;

- în conținutul raportului juridic de răspundere (de constrîngere) intră asemenea drepturi și obligații corelative cum ar fi: obligația statului de a aplica numai sancțiuni prevăzute de lege prin fapta comisă și dreptul persoanei responsabile de a i se aplica numai această sancțiune, și nu alta;

- aplicarea sancțiunii se face în numele statului și are drept scop atît restabilirea ordinii legale încălcate prin fapta ilicită, cît și întărirea legalității [15, p. 468].

Care sînt elementele acestui raport juridic? Din punctul de vedere al subiecților, el se caracterizează prin existența, în primul rînd, a unui subiect *activ*, adică subiectul care exercită constrîngerea de stat prin aplicarea sau asigurarea realizării sancțiunii juridice. Pentru a răspunde cine este subiectul activ în toate cazurile, credem că trebuie pornit de la împrejurarea că statul este unicul titular al prerogativei restabilirii ordinii de drept și tot lui, ca unicul titular al forței de constrîngere, îi revine în exclusivitate dreptul de a aplica sancțiunea juridică, deci statul întotdeauna va îndeplini rolul de subiect activ al raportului juridic de constrîngere. După cum am menționat anterior, generic, nu contează sînt subiecții de drept titularii drepturilor și obligațiilor izvorîte direct

din lege, precum și titularii drepturilor și obligațiilor rezultate din raporturile juridice sau din săvîrșirea faptelor juridice licite sau ilicite, principalul este că subiectul activ reprezintă statul [6, p. 384].

Un al doilea subiect al raportului juridic de constrîngere este subiectul *pasiv*, care suportă consecințele negative derivînd din exercitarea față de el, în forma arătată a constrîngerii de stat. Aplicarea sancțiunilor juridice și deci exercitarea constrîngerii de stat în societatea modernă, caracterizată prin domnia legii și excluderea arbitrarului, este posibilă numai față de cei care încalcă ordinea de drept, adică față de autorul faptei ilicite; pe cale de consecință, subiect pasiv al raportului juridic de constrîngere este în toate cazurile un autor al faptei ilicite.

În doctrină există păreri analogice referitor la subiectul activ și cel pasiv al raportului juridic de constrîngere. Astfel, autorul V. Guțuleac menționează că „dintre subiecțiile raporturilor juridice contravenționale, contravenientul se identifică numai cu subiectul pasiv al răspunderii contravenționale” [11, p. 12].

Raportul juridic de constrîngere în dreptul contravențional, în opinia autorului S. Furdui, cu care sîntem de acord și noi, se definește ca fiind legătura juridică dintre stat și făptuitorul unui ilicit contravențional, ce se naște în momentul comiterii contravenției și constă în dreptul statului de a sancționa persoana vinovată, obligînd-o pe aceasta să suporte, în condiții legale, consecințele juridice stabilite de lege. Raportul juridic contravențional de conflict (de constrîngere) are unele trăsături specifice:

- raportul respectiv apare prin exprimarea imperativă a voinței statului, adică se naște, în mod obligatoriu, independent de voința destinatarilor legii contravenționale și deci nu poate forma obiectul unor cedări sau tranzacții;

- raportul respectiv se modifică sau se stinge fiind impusă de stat (legiuitor) apărarea valorilor sociale la care se referă, nefiind lăsată la aprecierea destinatarilor legii contravenționale;

- raportul respectiv posedă un



obiect propriu, și anume relațiile sociale de tragere la răspundere a persoanei vinovate în urma comiterii contravenției;

- raportul dat apare doar în baza unei norme contravenționale;

- metoda de realizare a raportului contravențional este constrângerea;

- raportul respectiv are un subiect obligatoriu (subiectul activ) – reprezentantul statului, organul competent să soluționeze cazul contravențional [8, p. 80].

Autorul C. Bulai de asemenea, explicând conținutul raportului juridic de constrângere, menționează că constatarea existenței acestui raport juridic se face de un organ judiciar, competent și în forma prevăzută de lege [4, p. 63].

Prof. C. Voicu, cu referire la subiectul răspunderii juridice, consideră că răspunderea juridică este un raport juridic creat de norma legală între persoana care a încălcat dispoziția legii și stat, reprezentat de organele de aplicare a dreptului. Conținutul acestui raport juridic de tip special este alcătuit din dreptul statului de a aplica sancțiunile prevăzute de normele juridice persoanelor care au încălcat prevederile legale și obligația acestor persoane de a se supune sancțiunilor legale, în scopul restabilirii ordinii de drept [16, p. 286].

În continuare, autorul C. Voicu ne vorbește despre conținutul acestui raport juridic de constrângere și îl numește *raport juridic special* [16, p. 286]. Noi putem completa că, în afară de cele menționate, acest conținut este format din drepturile și obligațiile subiectului activ și drepturile și obligațiile subiectului pasiv, poate că mai mult drepturile subiectului activ și obligațiile subiectului pasiv, deoarece statul ca subiect activ are mai multe drepturi, între care amintim: dreptul de a aplica sancțiunea juridică față de autorul faptei ilicite; dreptul de a pretinde executarea acesteia și dreptul de a asigura prin forță, în caz de nevoie, executarea ei. Acestor drepturi le corespund obligații corelative ale subiectului pasiv, și anume: obligația autorului faptei ilicite de a accepta aplicarea sancțiunii juridice; obligația de a executa această sancțiune și obliga-

ția de a se supune forței exercitate contra lui de către stat atunci când nu execută de bunăvoie sancțiunea respectivă sau când însuși specificul sancțiunii pe care a suferit-o presupune ca necesară exercitarea forței.

Complexul de drepturi și obligații conexe, care potrivit legii se nasc ca urmare a săvârșirii unei fapte ilicite de către un subiect de drept, constituie cadrul de realizare a constrângerii de stat, prin aplicarea sancțiunilor juridice în scopul asigurării stabilității raporturilor sociale și a îndrumării membrilor societății în spiritul respectării ordinii de drept – autorul M. Costin o numește *răspundere juridică* [7, p. 32].

Acest complex de drepturi și obligații conexe ale făptuitorului formează *statutul juridic special* al subiectului răspunderii juridice.

După cum am menționat, statutul juridic al subiectului răspunderii juridice își găsește expresia în normele juridice și raporturile juridice *de facto* reglementate de aceste norme. Prin intermediul statutului juridic sînt reglementate raporturile juridice dintre cel ce a comis fapta ilicită și stat, izvorîte anume în virtutea comiterii faptei ilicite.

Doctrina juridică distinge statutul general al persoanei, statutul special și cel individual [1, p. 343]. În viața reală, aceste categorii nu se manifestă separat și independent, ele fiind într-o continuă și permanentă interconexiune și interacțiune. Statutul juridic general reflectă cele mai importante conexiuni de ordin juridic dintre stat și societate, pe de o parte, iar pe de alta – dintre cetățeni. Această categorie cuprinde tot ce este specific tuturor, fără a include ceea ce este particular. Însă, caracteristica statutului juridic al subiectului răspunderii juridice nu se consumă odată cu cunoașterea statutului general al persoanei. Diversitatea relațiilor sociale dă naștere diverselor situații juridice, statutelor juridice individuale și speciale. Diferențierea situației juridice a diferitor grupuri de oameni (iar în rezultat – configurarea statutelor speciale) este justificată prin ideea de echitate socială, care ne obligă la identificarea și individualizarea contribuției fiecărui cetățean în sistemul social,

la individualizarea statutului juridic al fiecăruia, la luarea în considerație a particularităților activității sale. De aceea, generarea statutelor juridice speciale reprezintă rezultatul reglementării juridice a relațiilor sociale. În rezultatul luării în considerație a particularităților ce generează statutele speciale, această categorie de statute se caracterizează printr-un grad mai mic de generalitate, întrucît se referă la un grup mai restrâns de persoane unite printr-un semn distinctiv comun (în cazul nostru – comiterea faptei ilicite).

Situația juridică a celui ce a comis fapta ilicită, drepturile, obligațiile, garanțiile lui reglementate de dreptul material constituie statutul juridic special al subiectului răspunderii juridice. Statutul subiectului răspunderii juridice reprezintă într-o oarecare măsură transformarea statutului juridic general al subiectului în urma comiterii faptei ilicite și, în mod corespunzător, a nașterii în raport cu acesta a unor drepturi și obligații specifice.

Este de menționat că și categoria de statut juridic este una destul de complexă, iar în sens larg cuprinde atribute ale persoanei precum cetățenia, capacitatea juridică, garanțiile și condițiile fără de care subiectul nu-și poate realiza la modul practic drepturile și obligațiile pe care le deține. Totuși, un rol determinant în statutul juridic al subiectului le revine drepturilor și libertăților juridice, obligațiilor juridice, de asemenea răspunderii juridice a subiectului, altfel spus, elementele structurale ale conținutului fundamental al fenomenului examinat în sens restrîns. Completarea statutului juridic general se reflectă în dobîndirea de către subiect a unor drepturi, libertăți, obligații ce nu sînt caracteristice tuturor subiectelor de drept, ele putînd fi determinate ca specifice. Cumulul de drepturi, obligații, interese specifice ale subiectului răspunderii juridice prezintă o mare importanță pentru caracterizarea statutului juridic al acestuia, reprezintă o parte indispensabilă a acestuia.

Analizînd obligațiile juridice ale subiectului răspunderii juridice, menționăm din start că în raport cu acesta se naște obligația de a supor-



ta consecințele negative reglementate de sancțiunea normei juridice ce a fost încălcată, adică de a purta răspundere juridică. Consecințele negative se exprimă în limitări ale drepturilor, libertăților, intereselor legitime ale făptuitorului.

Gradul de limitare a acestora nu este același, fiind direct dependent de pericolul social generat de comiterea faptei ilicite, de răspunderea juridică ce se aplică făptuitorului. De exemplu, subiecții aflați în detenție sînt limitați în circulație, în dreptul de a alege genul de activitate, neavînd practic posibilitatea de a-și exercita drepturile în afara locului de detenție.

Mai puțin dure sînt limitările la care este supus subiectul ce a comis fapte ilicite mai puțin grave. De exemplu, limitarea dreptului de a conduce mijlocul de transport limitează proprietarul care a comis contravenția în utilizarea propriului mijloc de transport, fapt care în mare parte reprezintă limitarea dreptului de proprietate, care este un drept constituțional. Repararea daunei prin achitarea unei compensații în cazul unei fapte ilicite civile poate fi privită ca o limitare a dreptului de a administra propriile mijloace financiare. Demiterea poate fi privită și ca o limitare în libera alegere a genului de activitate, acest lucru însemnînd că, în ciuda voinței proprii, subiectul va trebui să își înceteze activitatea în cadrul întreprinderii/instituției la care este angajat la momentul comiterii abaterii disciplinare.

O limitare semnificativă a drepturilor și libertăților persoanei care a comis fapta ilicită este identificată și în simplul fapt că aceasta nu are dreptul de a decide vizavi de susținerea sau nesusținerea consecințelor negative ce decurg din aplicarea sancțiunii juridice pentru fapta comisă. În plus, respectarea strictă a tuturor limitărilor impuse reprezintă, la rîndul său, o obligație suplimentară ce decurge din situația juridică a făptuitorului – de exemplu, ispășirea pedepsei de detenție în locuri speciale, achitarea amenzii administrative în termeni fixați de lege etc.

De rînd cu obligația generală de a susține consecințele comiterii faptei ilicite, subiectului i se impută o altă

obligație de natură materială – cea de a apărea ca subiect al raporturilor procesuale în calitate de reglementată de lege. Acest lucru ne indică asupra faptului că, deși raporturile juridice materiale și cele procesuale reprezintă fenomene juridice distincte, ele în cazul realizării răspunderii juridice nu pot evolua separat, dimpotrivă, sînt interconectate și interdependente.

După cum am menționat, fiecare subiect al raportului juridic de răspundere dispune atît de drepturi, cît și de obligații. Conexiunea dintre drepturi și obligații în calitate de categorie filosofică a fost caracterizată de către autorul Gh. Mihai [13, p. 162]: Conexiunea dintre drepturi și obligații este complicată, se manifestă pe multe planuri și poate fi abordată din multiple perspective. Ea se reflectă în aceea că uneia și aceleiași persoane îi aparțin atît drepturi, cît și obligații. Din acest motiv, sarcina de bază este de a garanta exercițiul drepturilor persoanei concomitent cu constrîngerea ei să execute obligațiile ce-i revin. Nicidecum nu puteam reduce raportul de răspundere juridică la simpla existență a dreptului statului de a pedepsi și a obligației subiectului de a susține această pedeapsă. Subiectul ce a comis fapta ilicită nu reprezintă doar un obiect asupra căruia va acționa forța de constrîngere a statului. Aceasta deține și anumite drepturi, în așa fel încît acțiunile cu caracter de sancționare îi pot fi aplicate în corespundere cu fapta ilicită pe care a comis-o, în corespundere cu reglementările din sancțiunea normei juridice, care instituie pedeapsa concretă pentru fapta concretă.

Oricărui drept al statului în raport cu făptuitorul îi corespunde și un drept al făptuitorului în raport cu statul. De aceea, nu putem accepta poziția expusă de unii autori specialiști în dreptul penal precum că participanții la raporturile juridice penale dispun fie exclusiv de drepturi, fie exclusiv de obligații [3, p. 6]. În caz contrar, ar trebui să recunoaștem că subiectele au fie doar drepturi, fie doar obligații, sau că am avea doar subiecte cu drepturi sau doar cu obligații, situație în care se exclude existența instituției juridice denumi-

te *statut juridic al subiectului*. Iar în cazul ignorării statutului juridic al subiectului răspunderii juridice nu poate fi vorba de soluționarea pe cale legală a problemei de natură juridică. De aceea, în caz de comitere a faptei ilicite, statul este în drept și totodată obligat să aplice măsuri sancționatorii vizavi de subiectul faptei doar în strictă corespundere cu litera legii și cu statutul juridic al acestuia din urmă.

Cumulul drepturilor specifice ale subiectului răspunderii juridice, la fel ca și volumul de obligații ce-i revin, depinde de forma răspunderii juridice subiect al căreia este acesta. Însă, paralel urmează să ținem cont de existența unor astfel de drepturi care formează fundamentele statutului juridic al oricărei forme de răspundere juridică, ce reflectă principiile generale ale răspunderii juridice și intermediază principalele conexiuni dintre subiectul faptei ilicite și stat. La această categorie de drepturi ale subiectului răspunderii juridice atribuim:

***Dreptul ca la limitările ce i se impun să se respecte întru totul limitele legale și legea.*** Acest drept este legat mai întîi de toate de principiul legalității, ce caracterizează reglementarea juridică a raporturilor sociale izvorîte în contextul comiterii faptei ilicite și nașterii răspunderii juridice pentru comiterea ei. Esența principiului legalității în acest caz constă în faptul că temeiul, măsurile de răspundere juridică întotdeauna sînt strict reglementate de lege și de actele contractuale ce nu contravin legii. Semnificația practică a acestui principiu se rezumă la soluționarea problemelor legate de consfințirea juridică a temeiului răspunderii juridice, a formei acesteia, a limitelor ei, a formei procesuale, dar și a realizării ei inevitabile [14, p. 125].

***Dreptul la o răspundere proporțională faptei ilicite comise.*** Această proporționalitate se fundamentează pe principiile de echitate, oportunitate și individualizare. Din punctul de vedere al echității, diverse fapte ilicite trebuie să atragă diverse măsuri de răspundere, făptuitorul urmează să răspundă proporțional [14, p. 116]. Răspunderea este echitabilă doar atunci cînd sancțiunile aplicate





corespund gradului de pericol social al faptei, intenției făptuitorului, motivelor comiterii faptei, personalității făptuitorului, gardului de vinovăție, circumstanțelor concrete în care a fost comisă fapta [14, p. 116].

**Dreptul de a nu suporta chinuri fizice și umilirea demnității umane prin aplicarea sancțiunii.** Acestuia îi corespunde principiului umanismului, care implică în sine: exigențe morale incluse în litera legii care asigură aplicarea unor măsuri concrete asupra persoanei ce exclud cruzimea, contribuie la apărarea și dezvoltarea intereselor societății, inviolabilității, respectului drepturilor și libertăților persoanei, cinstei și onoarei acesteia. Caracterul uman al măsurilor aplicate în cadrul răspunderii juridice reflectă una dintre formele umanismului și obligă la o atitudine umanistă, atentă, respectuoasă față de onoarea și demnitatea omului. Manifestând umanism, societatea se autoperfecționează din punctul de vedere al moralității și conștientizează necesitatea aplicării cât mai eficiente a principiilor moralității umane [14, p. 109].

**Dreptul la apărare** presupune dispunerea de către subiectul răspunderii juridice a tuturor drepturilor care în mod real îi asigură posibilitatea de a se proteja în fața măsurilor de constrângere, de a identifica și argumenta circumstanțele ce îi justifică acțiunile sau îi atenuează răspunderea, de a-și apăra interesele legitime. Conținutul dreptului la apărare al subiectului răspunderii juridice este interpretat de unii autori doar în sens procesual. Totuși, acest drept constituțional are mai întâi de toate un conținut juridico-material, și anume acel complex de drepturi subiective garantate de stat care se pune la dispoziția făptuitorului prin legea materială și la realizarea căror contribuie obligațiile organelor de stat ce le asigură. Astfel, dreptul la apărare ca element de conținut al statutului juridic al subiectului răspunderii juridice dispune de un caracter complex material-procesual și reprezintă una dintre cele mai importante garanții de asigurare a drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice [12, p. 39].

**Dreptul la liberarea de răspundere juridică** sau de pedeapsă în prezența circumstanțelor reglementate expres de lege. Acesta este rezultatul aplicării principiilor legalității, umanismului, echității, celebrității și individualizării. Liberarea de răspundere juridică semnifică excluderea consecințelor negative reglementate de lege pentru comiterea faptei ilicite vizavi de persoana făptuitorului. Drept temei pentru liberarea de răspundere poate servi gradul redus de pericol social al faptei, gradul redus de pericol social pe care-l prezintă persoana făptuitorului, comportamentul socialmente acceptabil al făptuitorului în urma comiterii faptei ilicite, scurgerea termenului de prescripție, amnistia și grațierea [9, p. 54].

De toate aceste prerogative subiectul dispune din momentul nașterii raportului material de răspundere juridică și pînă în momentul stingerii acestuia. Aceste prerogative sînt de natură materială (cu excepția dreptului la apărare, care are un caracter complex); ele se reflectă în forme procesuale, se exercită prin intermediul acțiunilor procesuale, dar aceste circumstanțe nu le exclud în niciun caz conținutul material.

Este de menționat că drepturile nominalizate anterior trebuie să corespundă normelor constituționale și actelor internaționale din domeniul drepturilor omului în virtutea respectării unității dintre actele interne și internaționale din același domeniu. Tocmai din acest motiv exercițiul drepturilor subiective ale subiectului răspunderii juridice urmează a se înscrie în limitele reglementate de lege și să se realizeze cu mijloacele admise de lege.

**Concluzii.** Doctrina juridică distinge statutul *general* al persoanei, statutul *special* și cel *individual*. În viața reală, aceste categorii nu se manifestă separat și independent, ele fiind într-o continuă și permanentă interconexiune și interdependență. Statutul juridic general al subiectului de drept reflectă cele mai importante conexiuni de ordin juridic dintre stat și persoană. Însă, caracteristica statutului juridic al subiectului nu se consumă odată cu cunoașterea sta-

tutului general al persoanei. Diversitatea relațiilor sociale dă naștere diferitelor statute juridice speciale și individuale ale subiectului de drept. În rezultatul luării în considerație a particularităților ce generează statute speciale, acestea categorii de statute se caracterizează printr-un grad mai mic de generalitate, întrucît se referă la un grup mai restrîns de persoane unite printr-un semn distinctiv comun, în cazul nostru – comiterea faptei ilicite.

Situația juridică a celui ce a comis fapta ilicită, drepturile și obligațiile garantate de dreptul material și dreptul procesual reprezintă statutul juridic special al subiectului răspunderii juridice.

#### Referințe bibliografice

1. Baltag D. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Tipografia Centrală, 2007.
2. Barac L. Elemente de teoria dreptului. București: All Beck, 2001.
3. Borodac A., Gherman M. Răspunderea penală. În: *Legea și viața*, nr. 11, 2005.
4. Bulai C. Drept penal. Partea generală. București: All Beck, 1997.
5. Costin M. N. O încercare de definire a noțiunii de răspundere juridică. În: *RRD*, nr. 5, 1970.
6. Corneliu M. Drept administrativ: tratat elementar. București: Lumina Lex, 2007, p. 384.
7. Costin M. N. Răspunderea juridică în dreptul RSR. Cluj: Dacia, 1974.
8. Furdul S. Drept contravențional. Chișinău: Cartier juridic, 2005.
9. Glavan B. Infracțiunea – temei al răspunderii penale și condiție principală a liberării de răspundere juridică. În: *Revista națională de drept*, nr. 12, 2010.
10. Guțuleac V. Corelația instituțiilor juridice: raportul juridic de conformare și raportul juridic de conflict cu responsabilitatea și răspunderea juridică în dreptul contravențional. În: *Legea și viața*, nr. 7, 2012.
11. Guțuleac V. Unele aspecte teoretice și aplicative privind conținutul contravenției. În: *Legea și viața*, nr. 1, 2012.
12. Mărgineanu I. Principiile justiției penale în R. Moldova. Chișinău: Monograf, 2006.
13. Mihai Gh. Teoria dreptului. Ediția a 3-a. București: C. H. Beck, 2008.
14. Mihai Gh. Op. cit.
15. Mititelu D. Principiile răspunderii juridice. Teză de doctorat. Chișinău, 2011.
16. Negru B. Teoria generală a statului și dreptului. Chișinău: Bons Offices, 2006.
17. Voicu C. Teoria generală a dreptului. București: Lumina Lex, 2002.

Recenzent:  
**E. BALTAGA**,  
doctor, conferențiar universitar



## PRIVIRE GENERALĂ ASUPRA RĂSPUNDERII STATULUI CONTEMPORAN

Victor MICU,

doctorand, președinte al Consiliului Superior al Magistraturii

### SUMMARY

Article includes a brief study on the issue of state liability, very important topic, especially considering that not so long ago officially the state disclaims any responsibility, and today, declaring themselves liable for damages, but in practice it states the more as one irresponsible. Emphasis is placed on the legal framework, not only domestically but also internationally. Consequently, it was concluded that under current conditions, on the basis of constitutional norms, the state is liable to a civil liability and administrative liability for damage caused to citizens by illegal administrative acts and judicial errors.

**Keywords:** state, liability, political liability, moral liability, legal liability, civil liability, administrative liability

### REZUMAT

Articolul cuprinde un studiu succint asupra problemei răspunderii statului contemporan, subiect destul de important, mai ales în condițiile în care pînă nu demult statul oficial își declina orice răspundere, iar în prezent, declarîndu-se pasibil de răspundere, se afirmă în practică tot mai mult ca unul iresponsabil. Accentul este pus pe cadrul legal în materie, nu doar în plan intern, ci și internațional. Pe cale de consecință, se conchide că, în condițiile actuale, statul în baza normelor constituționale este pasibil de o răspundere civil-patrimonială și administrativ-patrimonială pentru prejudiciile cauzate cetățenilor prin acte administrative ilegale și erori judiciare.

**Cuvinte-cheie:** stat, răspundere, răspundere politică, răspundere morală, răspundere juridică, răspundere civil-patrimonială, răspundere administrativ-patrimonială

**Introducere.** Problema răspunderii statului poate fi considerată, dintr-un anumit punct de vedere, una deja consolidată și de necontestat, în timp ce din alt punct de vedere, ea este una destul de relativă, aflîndu-se în proces de conturare în ultimele decenii. În primul caz, avem în vedere răspunderea statului în plan extern (internațional [1; 2; 21; 22; 29; 33], european [23; 28]), subiect pe larg vehiculat de doctrina dreptului european și dreptului internațional.

Așadar, este vorba de *instituția răspunderii statelor în dreptul internațional*, în limitele căruia există regula că un stat care săvîrșește un act ilicit își angajează prin aceasta răspunderea internațională. Astfel, statele sînt ținute să răspundă în acest caz pentru comiterea de crime și delicta internaționale, pentru nerespectarea angajamentelor juridice asumate și pentru nesocotirea oricărei norme de drept internațional. Desigur, răspunderea internațională nu este echivalentă cu răspunderea statului, ci are o aplicațiune generală. Toate subiectele de drept internațional își pot angaja răspunderea, chiar dacă statul, considerat principalul actor al relațiilor internaționale, apare cel mai frecvent în această postură. Astfel, pot răspunde în

contextul dreptului internațional: statele, organizațiile internaționale și persoanele fizice.

În această ordine de idei, mai trebuie subliniat că instituția răspunderii internaționale este diferită de cea din dreptul intern. Trăsătura de originalitate a acesteia este dată de perceperea sa ca un corolar al principiului egalității statelor, finalitatea sa constînd în evitarea războiului și folosirii forței sau amenințării cu forța [19, p. 249].

O altă situație însă poate fi atestată în plan intern, unde la nivel teoretic, deja de mult timp, pe larg a fost și este investigată multiaspectual doar problema răspunderii persoanei/cetățeanului față de stat, aceasta fiind actuală pentru orice perioadă istorică și regim politic [8, p. 213-214]. Abia în ultimul timp, în literatura de specialitate, mai ales în contextul edificării statului de drept (care din start se presupune a fi unul responsabil), tot mai mult doctrinarii au început să acorde atenție importanței și necesității cercetării răspunderii statului, întrucît această instituție conturează un „principiu fundamental pentru activitatea puterii publice” în cadrul unui stat de drept.

Scopul studiului rezidă în conturarea unei viziuni generale asupra

răspunderii statului în perioada contemporană, în vederea identificării premiselor care o justifică, a formelor concrete de răspundere și a temeiurilor juridice care stau la baza acestora.

### Rezultate obținute și discuții.

Revenind la actualitatea și oportunitatea studierii acestui subiect, ținem să precizăm că acestea au fost recunoscute de mai mulți cercetători autohtoni, care vin cu următoarele argumente în acest sens [8, p. 214; 17, p. 56]:

*În primul rînd*, este o necesitate dictată de perioada istorică în care ne aflăm, perioadă a reformelor profunde, a tranziției spre economia de piață, a democratizării sferelor politice, sociale și economice ale vieții societății, în care amplificarea rolului și semnificației răspunderii juridice a statului este determinată de scopul general prestabilit de a edifica un stat de drept.

*În al doilea rînd*, este o exigență a timpului, deoarece concomitent cu recunoașterea valorilor general umane în societate atestăm o pronunțată creștere a numărului delictelor (abaterilor) admise (comise) de către stat, organele acestuia și funcționarii publici. În ultimii ani, asemenea fenomene negative ca nihilismul și idealismul juridic, lezarea gravă



a drepturilor și libertăților omului, tergiversarea soluționării diferitor probleme, lipsa reacției prompte la apelul și sesizările cetățenilor, substituirea legalității cu oportunitatea politică, luarea de mită și corupția din aparatul de stat, lipsa de răspundere practic a tuturor structurilor de stat au înregistrat dimensiuni catastrofale. Destul de frecventă este și adoptarea sau emiterea de acte legislative și normative ce contravin Constituției.

Respectiv, un rol deosebit de important în înlăturarea acestor fenomene negative poate fi atribuit, în viziunea cercetătorilor, *instituției răspunderii statului*, care este de natură să servească ca mijloc de protecție împotriva despotismului guvernanților și să garanteze realizarea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului [8, p. 215; 30, p. 44].

În general, în doctrină se susține că atât răspunderea, cât și responsabilitatea statului implică și decurg din rațiunea existenței sale, din scopul său general, din obligațiile asumate față de individ și societatea pe care o organizează și o conduce [9, p. 307].

Însăși responsabilitatea poate fi atribuită statului în virtutea faptului că statul, prin esență, sînt guvernanții, adică persoane cărora le este inerentă responsabilitatea. Mai mult decît atât, activitatea pe care o desfășoară aceste persoane implică o responsabilitate deosebită, complexă, cu pronunțate conotații sociale, morale, politice și juridice. Sub acest aspect, este relevant faptul că responsabilitatea statului față de cetățean este recunoscută la nivel constituțional, fiind garantată, potrivit art. 134 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova [6], de către Curtea Constituțională (subiect la care vom reveni mai jos).

Astfel, fiind o entitate, uneori considerată abstractă, statul comportă o responsabilitate distinctă față de cea a individului, semnificația căreia determină coeziunea dintre stat și societate. În viziunea prof. Gh. Costachi, anume responsabilitatea statului constituie acea legătură necesară între acesta și societate, menită să le apropie și să le integreze într-un sistem sociosta-

tal unic și armonios. Este o situație ideală în care statul funcționează pentru societate, realizînd interesele acesteia, iar societatea, la rîndul său, creîndu-l ca instrument pentru atingerea obiectivelor sale, contribuie la funcționarea eficientă a statului [8, p. 206; 9, p. 308].

În ceea ce privește „conținutul” responsabilității statului, Gh. Costachi consideră că aceasta se poate manifesta în special prin:

- recunoașterea și aderarea statului la interesele și idealurile cetățenilor și ale societății;
- manifestarea unei preocupări permanente pentru bunăstarea membrilor societății;
- acțiuni concrete în vederea dezvoltării multilaterale a societății și a persoanei;
- promovarea progresului social;
- protejarea, garantarea, asigurarea, realizarea valorilor sociale fundamentale etc.

Rezultatul nemijlocit al responsabilității statului s-ar materializa astfel în nivelul înalt de dezvoltare economică a societății (ce presupune un trai decent și bunăstarea tuturor cetățenilor etc.), ordinea socială și juridică din cadrul ei, nivelul înalt de cultură generală, juridică și politică a membrilor societății și într-un final – consolidarea unui stat democratic de drept [9, p. 308].

Pe fondul acestor raționamente perfect logice, apar inevitabil o serie de întrebări legate de aprecierea responsabilității statului în condițiile în care societatea „geme” practic sub greutatea problemelor sociale, economice, politice și de altă natură, care nu doar îi împiedică dezvoltarea, ci atentează grav la însăși existența acesteia și la viața membrilor ei. În asemenea condiții, s-ar putea oare vorbi în general despre o responsabilitate a statului sau, mai curînd, de o manifestare evidentă a iresponsabilității? Pe cale de consecință, merită oare iresponsabilitatea statului să fie tolerată în speranța că „crizele vor fi depășite cu timpul” ori stringența problemei impune luarea de măsuri concrete și eficiente la moment? Sînt întrebări la care societatea și membrii ei trebuie nu doar să dea răspuns, dar și să acționeze, chibzuit și echilibrat.

Unul din remediile propuse pentru asemenea probleme cu caracter general (și nu doar) este *instituția răspunderii statului*, care mai mult ca oricînd a devenit necesară și actuală pentru societatea noastră. Desigur, a vorbi la general despre necesitatea și importanța acesteia este oarecum ușor. Cu mult mai dificil este să-i pătrunzi în esență, să-i identifice temeiurile concrete, să-i schițezi structura și mecanismul de funcționare, momente ce ne vor preocupa cu precădere în cele ce urmează.

Trecînd nemijlocit la subiectul studiului, ținem să reiterăm că de la începuturi, în istoria gîndirii juridice a fost destul de răspîndită teza potrivit căreia răspunderea statului prezintă o amenințare la adresa păcii și a ordinii ca valori supreme, asigurate anume de către stat, și nu de popor. Altfel spus, era de neconceput ideea răspunderii statului. Cu timpul au apărut și idei opuse. În acest sens, J. Locke afirma la vremea sa că a depăși limitele puterii nu au dreptul nici persoanele cu funcții înalte, nici cei subordonați acestora, fapt ce în egală măsură este de neiertat atât împăratului, cât și supușilor lui. Din descrierea sa a regelui absolut, pot fi formulate câteva trăsături ale organului sau funcționarului de stat neresponsabil, precum [31, p. 21]:

- 1) acesta poate să-și stabilească singur drepturile sale;
- 2) el le realizează de sine stătător și după propria voință;
- 3) deasupra sa nu există niciun judecător;
- 4) cei aflați în subordinea acestuia sînt lipsiți de libertatea de a exercita anumite drepturi și de a le apăra, întrucît se află pe poziții de inegalitate sub toate aspectele.

În pofida faptului că unele idei în acest sens au fost expuse și dezvoltate în timp de numeroși gînditori (Ch.-L. Montesquieu, J.-J. Rousseau, G.W.F. Hegel etc.), totuși se consideră că ideea răspunderii statului a fost fundamentată considerabil de marele filozof german Im. Kant, potrivit căruia aceasta este un mijloc de limitare a puterii politice.

Sub influența acestei idei, în secolul al XX-lea, în teoria relațiilor dintre putere și persoană a devenit





dominantă concepția necesității [31, p. 21]: subordonării față de lege a tuturor funcționarilor de stat; separației puterilor în vederea prevenirii și combaterii abuzurilor de putere, a concentrării acestora în mâinile unei persoane; protecției judiciare a cetățenilor față de abuzurile puterii. Aceste idei valoroase (împreună cu altele) au fost concentrate sintetic în teoria statului de drept, o trăsătură a căruia adesea este văzută a fi responsabilitatea reciprocă a statului și a persoanei [12, p. 157; 13, p. 144].

Pe cale de consecință, se poate susține că în prezent fundamentul general juridic al răspunderii statului rezidă în principiul constituțional al *responsabilității reciproce a statului și a persoanei* care, după cum s-a menționat deja, se regăsește consacrat în Constituția Republicii Moldova într-o formă indirectă, după cum urmează (art. 134 alin. (3)): „Curtea Constituțională garantează supremația Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat”. Aceleași prevederi sînt stipulate în art. 1 alin. (3) din *Legea Republicii Moldova cu privire la Curtea Constituțională* [14] și art. 2 alin. (2) din *Codul jurisdicției constituționale al Republicii Moldova* [4].

După cum se poate observa, atît Constituția, cît și legile organice nu concretizează esența și conținutul principiului în cauză, ceea ce, cu regret, denotă într-o oarecare măsură caracterul declarativ al acestuia, chiar dacă este identificată și instanța responsabilă de garantarea și realizarea lui.

Sub aspect comparativ, putem exemplifica în acest sens unele dispoziții constituționale care dezvoltă într-o oarecare măsură conținutul principiului în cauză. Este vorba de Constituția Republicii Belarus, care prevede în art. 2: „Statul este responsabil față de cetățean pentru crearea condițiilor necesare dezvoltării libere și demne a persoanei. Cetățeanul este responsabil față de stat pentru executarea strictă a obligațiilor care îi sînt prevăzute de Constituție” [26]. Dispoziții similare cuprind și

Constituția Turkmenistanului [27], care în art. 3 stabilește: „Statul este responsabil față de fiecare cetățean și asigură crearea condițiilor pentru dezvoltarea persoanei, protejează viața, cinstea, demnitatea, libertatea, inviolabilitatea personală și drepturile inalienabile ale cetățeanului. Fiecare cetățean este responsabil în fața statului pentru executarea obligațiilor ce-i sînt stabilite de Constituție și legi”.

În viziunea noastră, principiul constituțional al *responsabilității reciproce a statului și a persoanei* urmează a fi interpretat *lato sensu*, ca implicînd nu doar „responsabilitatea” acestor subiecte (concept destul de bine dezvoltat în literatura de specialitate), ci și „răspunderea” sub toate formele sale recunoscute (și posibile). Evident, în acest caz cele mai multe semne de întrebare le ridică situațiile în care statul urmează a fi subiect al răspunderii.

În literatura de specialitate [30, p. 44-45], răspunderea statului este înțeleasă în două sensuri: restrictiv și extensiv. În virtutea faptului că funcționarea statului se realizează prin activitatea organelor sale și a funcționarilor publici, sensul *restrictiv* presupune răspunderea unui funcționar public sau a unei autorități publice. În accepțiune *extensivă*, răspunderea juridică a statului presupune un raport juridic între stat, pe de o parte, și cetățean (persoană), ale cărui drepturi au fost lezate, pe de altă parte.

Analizînd aceste accepțiuni, prof. Gh. Costachi [8, p. 216] conchide că răspunderea puterii publice (a statului – e.n.) se poate manifesta la trei nivele:

- la nivelul statului,
- la nivelul autorităților publice,
- la nivelul funcționarilor publici.

Respectiv, în viziunea sa, răspunderea statului poate fi antrenată atît nemijlocit, cît și mijlocit, prin intermediul răspunderii juridice a organelor de stat și a funcționarilor publici. Această diferențiere este deosebit de importantă atît teoretic, cît și practic, deoarece fiecare caz în parte presupune trăsături și particularități specifice, precum și un mecanism distinct de realizare [8, p. 216].

Dincolo de aceste momente, cercetătorii români sînt de părerea că sintagma „răspundere a autorităților publice” este sinonimă cu cea de „răspundere a puterii publice”, „răspundere publică” și „răspundere a statului” [20, p. 42]. Desigur, privind răspunderea statului ca instituție, e de la sine clar că sintagmele în cauză trebuie privite ca sinonime. Abia cînd intervin cazurile concrete de tragere la răspundere survine necesitatea de a distinge între subiecții concreți pasibili de răspundere, ceea ce implică în mod inevitabil unele diferențieri la nivel semantic între expresiile enunțate mai sus.

Totodată, considerăm necesar a preciza că chiar dacă se operează cu expresia „răspunderea statului”, în realitate subiect al răspunderii este organul/autoritatea publică concretă care urmează astfel să răspundă în numele statului.

Referitor la formele răspunderii, în doctrină [32, p. 66] se susține că statul poartă o *răspundere juridică publică*, ce cuprinde în sine măsuri de răspundere morală, politică și juridică, iar subiecții sînt răspunzători față de cetățean, popor și populație, de la care emană puterea publică.

În ceea ce privește *răspunderea politică*, cercetătorii o definesc ca fiind „răspunderea puterii față de societate pentru îndeplinirea obligațiilor, promisiunilor și programelor asumate”. Se are în vedere conducerea eficientă a statului, realizarea practică a acestor promisiuni și obligații asumate, precum și prezentarea periodică a dărilor de seamă, reacționarea promptă la problemele cetățenilor, comunicarea cu ei, recunoașterea greșelilor admise, corijarea lor activă și multe altele [25, p. 16].

Sub acest aspect, *răspunderea politică* poate fi privită ca o răspundere survenită pentru realizarea inadecvată de către subiecții puterii a competențelor cu care au fost investiți de către popor. Drept măsură a răspunderii politice poate fi demiterea persoanelor care nu și-au îndeplinit în modul corespunzător obligațiile funcționale, acțiunile cărora nu conțin semne ale ilicitului [17, p. 58].

La acest capitol, cercetătorii ro-



mâni susțin că *răspunderea politică* decurge din fapte prin care sînt încălcate reguli politice extrajuridice (în special de către parlament, parlamentari, partidele politice reprezentate în parlament) și conduce la suportarea unor sancțiuni extrajuridice precum: ostilitatea populației manifestată prin mitinguri, demonstrații, marșuri de protest; ostilitatea presei, scăderea credibilității dovedită de sondajele de opinie; pierderea alegerilor etc. [16, p. 186].

Cu titlu de concluzie, se poate susține că *răspunderea politică* este mai mult proprie elitei politice, nemijlocit forțelor politice aflate la guvernare și instituționalizate. Deci, chiar dacă nu are un impact și un efect asemănător răspunderii juridice, totuși, ținînd cont de subiecții pasibili, *răspunderea politică* este una deosebit de importantă într-o societate ce se vrea a fi democratică.

Strîns legată de aceasta este și *răspunderea morală*, care este apreciată ca fiind o răspundere a puterii pentru exercitarea competențelor, respectînd cerințele moralei, eticii și a justetei. Măsura acestei răspunderi este destituirea persoanelor care manifestă lipsă vădită a sentimentelor de demnitate, cinste, datorie și justete [24, p. 58-59]. Trebuie să recunoaștem că și această formă de răspundere este una esențială, mai ales în însăși interiorul elitei/clasei politice, care ar putea servi ca un filtru pentru selectarea candidaților la funcții înalte, candidați demni de încrederea poporului și a cetățenilor.

Alături de aceste forme de răspundere, în ultimul timp, tot mai mult se reliefează *răspunderea juridică*, chemată să asigure și să garanteze legalitatea organizării și funcționării statului și a autorităților acestuia. Această formă de răspundere este cu mult mai complexă în raport cu celelalte, moment ce a determinat interpretări diferite în rîndul cercetătorilor.

Excepțînd ideile expuse în literatura de specialitate (dar nicidecum ignorîndu-le), considerăm că formele concrete de răspundere juridică a statului sînt consacrate în Constituția Republicii Moldova (o altă variantă fiind practic exclusă), care

în art. 53 expres stipulează „răspunderea statului pentru prejudicierea cetățenilor prin acte administrative și prin erori judiciare”. De aici poate fi dedus faptul că, în funcție de modalitățile de cauzare a prejudiciilor cetățenilor, statul este pasibil de:

- *răspunderea civil-patrimonială* și

- *răspunderea administrativ-patrimonială*.

În condițiile actuale, importanța și necesitatea obiectivă a acestor forme de răspundere sînt deosebit de pronunțate, pornind de la faptul că pe parcursul anilor statul a manifestat o atitudine nihilistă față de ocrotirea drepturilor și intereselor legale ale persoanelor prejudiciate prin acte administrative sau erori judiciare. Pînă nu demult, statul a refuzat să-și asume și să-și onoreze obligația de compensare a prejudiciului cauzat persoanei prin acțiunile ilicite ale organelor sale, deși art. 33 din Codul civil al fostei RSSM reglementa nemijlocit aceste relații. În condițiile fostului regim totalitar, instituirea regulii cu privire la răspunderea statului se considera a fi periculoasă, deoarece se atenta la autoritatea puterii de stat, căreia nu i se recunoștea posibilitatea comiterii unor erori [5, p. 86].

Pe cale de consecință, odată cu transformările fundamentale din societate ce au marcat instaurarea unui regim politic democratic, un stat bazat pe drept, în care ocrotirea drepturilor persoanelor vătămate devine o prioritate, teoria dată a fost reconsiderată, fiind fundamentată ideea potrivit căreia statul trebuie să-și asume calitatea de debitor la repararea prejudiciilor cauzate prin acte administrative și erori judiciare.

Ideea în cauză a fost transpusă în cadrul normativ național și ca rezultat al impactului dreptului internațional și comunitar asupra dreptului intern. Este cazul să precizăm că practic ambele forme de răspundere ale statului sînt consacrate în cele mai importante acte internaționale și europene. Cu titlu de exemplu, vom menționa că *Convenția Europeană a Drepturilor Omului* (în art. 3 al Protocolului nr. 7) [7] și *Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice* [18] (în art. 14 pct.

6) prevăd posibilitatea și necesitatea acordării de despăgubiri pentru prejudiciile aduse prin erorile din procesele penale, obligînd statele să răspundă patrimonial pentru astfel de prejudicii [10, p. 291].

În același timp, protecția drepturilor și libertăților omului împotriva activității ilegale a autorităților publice își are suportul în: art. 8 din *Declarația Universală a Drepturilor Omului* [11]; art. 13 din *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*; art. 2 alin. (3) lit. a) din *Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice*, în care este stipulat că orice persoană are dreptul să se adreseze în mod efectiv instanțelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale care îi sînt recunoscute prin Constituție și lege.

În legislația internă a Republicii Moldova, *răspunderea civil-patrimonială* a fost dezvoltată, în special, în: Constituție (art. 53 alin. (2)), Codul civil (art. 1405) [3] și Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești [15], în timp ce *răspunderea administrativ-patrimonială* se regăsește consacrată în art. 53 alin. (1) din Constituția RM și în Legea contenciosului administrativ.

Apreciînd în mod deosebit reglementările în cauză, considerăm că cercetătorii autohtoni practic au dreptate cînd susțin că, prin consacrarea acestor instituții juridice, statul urmărește scopul de a ocroti prestigiul său, de a echilibra și a limita manifestările autocratice ale puterii de stat. Prin aceasta se manifestă devotamentul statului față de principiile fundamentale prevăzute în Constituție – ale legalității, umanismului, respectării drepturilor și intereselor legale ale persoanei –, încălcarea cărora ar însemna lipsa de respect față de lege, putere, autorități publice, cetățean etc. [5, p. 85].

**Concluzii.** Cu toate cele expuse mai sus, nu putem nega realitatea, care denotă grave deficiențe în aplicarea și realizarea formelor de răspundere menționate, fapt ce în esență practic denotă caracterul



declarativ (în mare parte) al reglementărilor juridice în materie și, corelativ acesteia, iresponsabilitatea statului pentru prejudiciile cauzate cetățenilor prin acte administrative și erori judiciare. Aceste momente vin încă o dată să confirme actualitatea și oportunitatea subiectului cercetat în prezentul demers științific și ne motivează la noi cercetări (mai aprofundate) în continuare.

### Referințe bibliografice

- Anghel I. M., Anghel V.I. Răspunderea în dreptul internațional. București: Lumina Lex, 1998.
- Anghel M. Răspunderea internațională a statelor. București: Lumina Lex, 1997.
- Codul civil, adoptat prin Legea nr. 1107-XV din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 82-86/661 din 22.06.2002.
- Codul jurisdicției constituționale, nr. 502 din 16.06.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 53-54 din 28.09.1995.
- Cojocaru E. Statul și răspunderea juridică civilă. În: „Statul de drept și problemele minorităților naționale”. Materialele Conferinței teoretico-științifice internaționale (11-12 ianuarie 2002, mun. Bălți). Chișinău: Universul, 2002.
- Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12.08.1994 (cu modificările și completările ulterioare).
- Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: „Tratate internaționale”, 1998, vol. I, p. 341.
- Costachi Gh. Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova. Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept, 2009 (F.E.-P „Tipografia Centrală”).
- Costachi Gh. Prin știință spre un stat de drept. Monografie. Chișinău, 2011.
- Creangă I., Gurin C. Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții. Chișinău: TISH, 2005 (F.E.-P „Tipografia Centrală”).
- Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la New York la 10 decembrie 1948, ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217-XII din 28.07.1990. În: „Tratate internaționale”, 1998, vol. I, p. 11.
- Iacob I. Responsabilitatea reciprocă a statului și a persoanei ca principiu constituțional. În: „Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului”. Masă rotundă cu participare internațională din 11 decembrie 2013. Chișinău: AAP, 2014.
- Iacob I., Chiper N. Responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat: principiu constituțional indispensabil integrării Republicii Moldova în familia europeană. În: Europa în derivă. De la unitate în diversitate, la diversitate fără unitate. Efecte juridice, sociale, politice, economice și culturale. Materialele Conferinței internaționale desfășurate în cadrul Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 10 iunie 2016. Ploiești, 2016, p. 141-150.
- Legea cu privire la Curtea Constituțională, nr. 317 din 13.12.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 8 din 07.02.1995.
- Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești, nr. 1545-XIII din 25.02.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 50-51/359 din 04.06.1998.
- Mitroi G. C., Motica R. I. Fundamentele dreptului. Optima justiția. București: All Beck, 1999.
- Muruianu I. Răspunderea statului – condiție indispensabilă a democratizării societății noastre. În: Esența, caracterul și impactul reformei (modificărilor) constituționale: perspective și mecanismul realizării. Materialele mesei rotunde din 30 martie 2010. Chișinău, 2010, p. 56-65.
- Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat la 16 decembrie 1966 la New York. Ratificat de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990, în vigoare din 26 aprilie 1993. În: „Tratate internaționale”, 1998, vol. I, p. 30.
- Popescu M. International environmental responsibility. In: Impact of Socioeconomic and Technological Transformations at a National, European and World Level. Research in economics, health and innovative materials, products and processes. Vol. 6, 2015, p. 248-270.
- Popescu R.D. Răspunderea parlamentului în dreptul constituțional. București: C.H. Beck, 2011. 476 p.
- Sabău-Pop O.A. Probleme ale răspunderii penale ale statelor în dreptul internațional. În: Curentul Juridic, 2004, an. IV, nr. 3-4 (18-19). [http://revcurent-jur.ro/old/arhiva/attachments\\_200434/recjurid043\\_48F.pdf](http://revcurent-jur.ro/old/arhiva/attachments_200434/recjurid043_48F.pdf).
- Абдрашитов В.М. Ответственность государств за международные преступления и защита прав человека. В: Вестник Вол. ГУ, серия 9, вып. 4, 2005, ч. 1, с. 58-60.
- Кембаев Ж.М. Юридическая ответственность государств-членов Европейского Союза за нарушение норм европейского права. В: Современное право, 2010, № 8, с. 123-126.
- Колосова Н. М. Теория конституционной ответственности: природа, особенности, структура. Дисс. на соиск. ученой степени доктора юрид. наук. Москва, 2006.
- Колосова Н.М. Конституционная ответственность в Российской Федерации: ответственность органов государственной власти и иных субъектов права за нарушение конституционного законодательства Российской Федерации. Москва: Городец, 2000.
- Конституция Республики Беларусь 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.). <http://pravo.by/main.aspx?guid=6351>.
- Конституция Туркменистана, принята Верховным Советом и промульжирована Президентом Туркменистана 18 мая 1992 г., с изменениями и дополнениями от 27.12.1995 г. [http://niyazov.sitecity.ru/ltext\\_1310122033.phtml?p\\_ident=ltext\\_1310122033\\_p\\_1610153929](http://niyazov.sitecity.ru/ltext_1310122033.phtml?p_ident=ltext_1310122033_p_1610153929).
- Лучинин А.Л. Ответственность государств-членов ЕС за нарушение норм европейского права. В: Проблемы современной экономики, № 3/4 (19/20), 2006, с. 280-281.
- Маров И.В. К разработке проблемы международно-правовой ответственности государства перед личностью. В: Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Юриспруденция, 2010, № 1, с. 91-97.
- Милушева Т. В., Филатова А. В. Концепция ответственности публичной власти в России. В: Современное право, 2008, № 11.
- Поляков С.Б. Принцип взаимной ответственности государства и личности: теоретико-правовые и прикладные аспекты. Автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук. Нижний Новгород, 2011. 58 с.
- Савин В.Н. Ответственность государственной власти перед обществом. В: Государство и Право, 2000, № 12.
- Шевченко А.В. Международно-правовая ответственность государств. В: Будущее науки, 2016, том 2, с. 297-301.





## ROLUL INSTITUȚIEI PREZIDENȚIALE ÎN CADRUL SISTEMULUI PUTERII DE STAT

Gheorghi TATARU,

avocat, doctorand, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

### SUMMARY

Article includes a study of law and doctrine in order to identify the main functions which they exercise Head of State, based on which it argues its role in the system of state power.

**Keywords:** head of state, function, the function of representation, the function of guaranteeing, the function of mediation

### REZUMAT

Articolul cuprinde un studiu al legislației și doctrinei în vederea conturării principalelor funcții pe care le exercită șeful de stat, în baza cărora se argumentează rolul acestuia în sistemul puterii de stat.

**Cuvinte-cheie:** șef de stat, funcții, funcția de reprezentare, funcția de garantare, funcția de mediere

**Introducere.** În prezent este practic general recunoscut faptul că statul nu poate fi conceput fără un șef, oricât de simbolic ar fi rolul acestuia în unele sisteme politice [18, p. 282].

Conform unei opinii, instituția șefului de stat își are obârșia în chiar istoria lumii, a sistemelor statale. În acest sens, colectivitățile umane organizate au avut dintotdeauna un șef [26, p. 316], recunoscut sau impus, în contextul împrejurărilor istorice, instituție ce a cunoscut o evidentă evoluție sub aspectul formelor, al structurii și al împuternicirilor [22, p. 515]. Cu atât mai mult statele contemporane, delimitate prin frontiere, au cuprins în sistemul organizării lor politice și instituția șefului de stat.

Potrivit unei alte opinii, instituția prezidențială în istoria omenirii este de dată relativ recentă, făcând abstracție de existența Republicii în Roma și în Grecia Antică. Datorită sorginții sale democratice, instituția prezidențială și-a demonstrat utilitatea și eficiența politică și administrativă, mai ales în statele în care a fost instaurat regimul prezidențial [38, p. 20]. Prin urmare, în condițiile unor alte regimuri, instituția în cauză nu este accentuată, puțin fiind chiar una „decorativă” / „simbolică”.

În Republica Moldova, instituția șefului de stat este una de dată recentă, fiind și deosebită, întrucât, pe lângă reformele constituționale pe care le-a suportat de la înființare, a rămas fără o conturare clară a statutului său juridic, fiind astfel un subiect frecvent polemizat în rîn-

urile specialiștilor teoreticieni și practicieni.

În condițiile în care criza politică, economică, socială continuă să afecteze societatea moldovenească și pare a fi interminabilă, tot mai mult se impune necesitatea de a consolida fiecare autoritate a statului care ar putea contribui, în virtutea competențelor de care dispune, la optimizarea situației. Iată de ce considerăm că în arealul nostru științific, și nu numai, instituției prezidențiale ar trebui să i se acorde o atenție sporită.

Astfel, scopul studiului de față rezidă în cercetarea doctrinei și a legislației în vigoare, în vederea conturării principalelor funcții pe care le exercită șeful de stat, în baza cărora să argumentăm rolul acestuia în sistemul puterii de stat.

**Rezultate obținute și discuții.** Din punct de vedere istoric, instituția șefului de stat s-a impus din necesitatea existenței „unui arbitru național (...) însărcinat cu asigurarea funcționării normale a instituțiilor care să aibă dreptul să recurgă la judecata poporului suveran, care să răspundă, în caz de pericol major, de independența, onoarea și integritatea statului” [20, p. 73]. Tocmai din aceste considerente, se susține că „statul, ca formă superioară de organizare a societății, a cuprins în sistemul organelor sale instituția șefului de stat” [14, p. 274].

Înainte de a vorbi nemijlocit despre rolul pe care îl are șeful de stat în cadrul sistemului puterii, este necesară identificarea locului acestuia în cadrul sistemului dat. La acest

capitol, în literatura de specialitate pot fi atestate câteva opinii. Astfel, în unele studii, instituția prezidențială este asimilată puterii legislative, în altele – celei executive. Există și opinii potrivit cărora instituția îmbină caracteristicile ambelor ramuri ale puterii sau – chiar mai original – această instituție nu este atribuită la niciuna dintre ramurile puterii, șeful statului fiind identificat ca a patra putere în stat [8, p. 465].

Cea mai răspândită opinie plasează șeful statului, în virtutea atribuțiilor sale, în cadrul structurii puterii executive, deci ca șef al executivului, alături de prim-ministru [18, p. 290], împărțind puterea executivă în mod egal cu guvernul [21, p. 43]. În același timp însă, Președintele nu dispune de o putere absolută în realizarea funcțiilor sale, care sînt proprii puterii executive, exercitarea lor fiind partajată între Președinte și guvern, ambele autorități aflîndu-se sub control parlamentar [35, p. 38; 36, p. 323].

În acest model este încadrat cazul **Franței**, unde rolul politic al Președintelui Republicii este foarte important, întrucît: el participă la toate ședințele Guvernului și le prezidează, semnînd ordonanțele adoptate; poate dizolva oricînd adunările legiuitoare (după consultarea președinților acestora și a prim-ministrului); prezidează Consiliul Superior al Magistraturii; numește prim-ministrul, fără a avea în mod necesar acordul Camerelor, etc. Sub aspect comparativ, în **Republica Moldova** și **România** [18, p. 293-294], rolul politic al Președintelui Republicii



este mult diminuat, iar toate atribuțiile sale politice majore sînt supuse unui sistem de îngrădiri și condiționări specifice sistemelor parlamentare, iar uneori chiar mai excesive (de exemplu, atribuția de dizolvare a parlamentului).

Alte voci susțin că șeful statului este „unicul” șef al puterii executive [9, p. 416; 15, p. 130; 24, p. 270; 30, p. 37] („capul puterii executive” [1, p. 13; 2, p. 215], plasîndu-se în ierarhia puterilor mai superior decît guvernul [32, p. 22; 33, p. 120].

Este exemplificativă în acest sens funcția de președinte al **Statelor Unite ale Americii**, care este una dintre cele mai puternice din lume. Președintele, spune Constituția SUA, trebuie să „aibă grijă ca legile să fie aplicate întocmai”. Pentru a îndeplini această responsabilitate, președintele prezidează asupra ramurii executive a guvernului federal – o organizație vastă ce numără cîteva milioane de oameni – și pe lîngă aceasta are puteri legislative și judiciare importante [28, p. 56]. Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că asemenea sisteme sînt mai curînd o „excepție” decît o „regulă”.

Conform altor opinii, determinarea locului și statutului juridic al șefului de stat se face în funcție de modul în care Constituția reglementează instituția prezidențială, susținîndu-se că Președintele nu aparține nici uneia dintre ramurile puterii [10, p. 12-13; 32, p. 24; 33, p. 122]. Astfel, unii autori consideră că Președintele exercită o a patra putere în stat, pe lîngă celelalte trei puteri tradiționale, datorită, în special, funcției sale de mediere [3, p. 36].

În ce ne privește, ne alăturăm autorilor care plasează instituția șefului de stat în cadrul puterii executive, deoarece, în primul rînd, existența unei a patra puteri în stat excede cadrului constituțional în vigoare și, în general, contravine modelului universal de organizare a puterii configurat deja de secole; în al doilea rînd, apartenența acesteia la puterea executivă este confirmată în mare parte de natura atribuțiilor cu care este investit șeful statului.

Prin urmare, argumentul forte în acest caz ține de natura atribuțiilor

cu care este investit. În acest sens, o mare parte din ele au un caracter executiv-administrativ, deoarece nu sînt de natură legislativă (cu excepția atribuțiilor de promulgare a legii) și nicidecum jurisdicționale [8, p. 467].

Totodată, pornind de la faptul că însăși calitatea de „șef” (al puterii executive) implică în mod logic un anumit raport de „subordonare” (în cazul dat – a guvernului față de șeful de stat), este de menționat că în acest sens legea fundamentală nu conține nicio prevedere expresă, ba mai mult, stabilește responsabilitatea politică a guvernului față de parlament, și nu față de Președinte. În același timp, ideea superiorității șefului de stat față de guvern este înfirmată, într-o anumită măsură, și de condiția contrasemnării de către primul-ministru a decretelor emise de Președinte (în cazurile expres reglementate de lege) [8, p. 467]. Prin urmare, ținînd cont de cele expuse, executivul se prezintă a fi dualist, adică are o structură caracteristică sistemelor parlamentare, în cadrul cărora funcția executivă este încredințată unei persoane (șef de stat) și unui organ colegend (cabinet de miniștri sau guvern), care au atribuții pe care le exercită relativ autonom.

Desigur, o asemenea situație nu a existat întotdeauna. În decursul evoluției sale, instituția șefului de stat a cunoscut o concentrare a multor prerogative de putere în persoana sa – executive, legislative și chiar judecătorești. Abia în sistemele contemporane de organizare s-a produs o riguroasă delimitare a atribuțiilor lui față de celelalte autorități publice [34, p. 101]. Deci, anume atribuțiile cu care este investit șeful de stat îi conturează, în prezent, locul și rolul în sistemul puterii de stat.

Vorbînd nemijlocit de rolul șefului de stat în sistemul puterii, precizăm că acesta este determinat în principal de funcțiile cu care este investit. La acest capitol, în literatura de specialitate de asemenea au fost expuse mai multe opinii.

Cea mai răspîndită viziune atestă trei funcții ale șefului de stat [1, p. 14; 2, p. 216-218; 8, p. 458-462; 11, p. 207]: *funcția de reprezentare*, *funcția de garant* și *funcția de*

*mediere*. Potrivit prof. Al. Arseni, primele două funcții sînt expres consacrate în Constituția Republicii Moldova, în timp ce ultima derivă din prevederile constituționale [2, p. 216]. Sub aspect comparativ, precizăm că Constituția României consacră expres toate cele trei funcții ale șefului de stat. Mai mult, după revizuirea Constituției din anul 2003 și integrarea României în Uniunea Europeană, cercetătorii propun recunoașterea și a unei a patra atribuții (cu sensul de funcție – e.n.) pe care o are Președintele României – cea de garant al îndeplinirii obligațiilor asumate de România față de Uniunea Europeană, așa cum prevede art. 148 alin. (4) din Constituția României [6]: „Parlamentul, Președintele, Guvernul și autoritatea judecătorească garantează aducerea la îndeplinire a obligațiilor rezultate din actul aderării și din prevederile alin. (2)” [7, p. 750].

În context, prezintă importanță și încercările atestate în studiile de specialitate de a clasifica funcțiile șefului de stat. Bunăoară, prof. V. Popa distinge două mari categorii de funcții [27, p. 340-344]:

1) *funcții cu titlu principal*, în care include „funcția de reprezentant și garant”, și

2) *funcții secundare*, care cuprind „funcția guvernamentală și funcția de control”.

Aceeași poziție o regăsim și la S. Goriuc, doar că la categoria funcțiilor cu titlu secundar, de această dată este atribuită funcția de mediator [13, p. 12-13].

În ordinea dată de idei, prof. Al. Arseni susține că funcțiile șefului de stat pot fi grupate în două mari categorii [2, p. 216]:

1) *funcții exclusive* – acestea poartă un caracter constant, fiind proprii doar șefului de stat, indiferent de forma de guvernămînt sau de tipul de regim politic. Din categoria acestora fac parte: funcția reprezentativă, funcția de garant și funcția de mediere;

2) *funcții complementare*, ce cuprind funcțiile guvernamentale ale șefului de stat (variabile atît în funcție de forma de guvernămînt, cît și de tipul de regim politic), precum: „atribuții ce țin de organizarea și



funcționarea unor autorități publice; atribuții de natură legislativă; atribuții în domeniul politicii externe; atribuții în domeniul apărării și asigurării ordinii publice; alte atribuții” [14, p. 289-231].

O simplă analiză a clasificărilor enunțate ne determină să conchidem că cercetătorii uneori confundă noțiunea de *funcție* cu cea de *atribuție* (în contextul nostru, conceptul de „funcție” are sensul de *rol, sarcină, destinație*, care astfel poate fi determinat în funcție de atribuțiile date în competență potrivit legii), iar altelei practic neargumentat sînt calificate funcțiile ca fiind principale, iar altele – secundare. În continuare, ne propunem o abordare succintă a celor trei funcții recunoscute șefului de stat.

**Funcția de reprezentare.** Potrivit prof. V. Popa, această funcție nu poate fi îndeplinită de o altă autoritate publică, fiind inerentă șefului de stat [27, p. 341], idee susținută și de alți cercetători (bunăoară B. Negru și A. Negru [23, p. 135]).

Doctrinarii români susțin că funcția dată este proprie Președintelui Republicii în virtutea calității sale de șef de stat [18, p. 290]. În viziunea altora [11, p. 207], această funcție derivă din caracterul „reprezentativ” al Președintelui României, în sensul că, fiind ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, el are calitatea de a fi purtătorul de cuvînt al poporului român. Din aceste considerente, Președintele României este un „organ reprezentativ”, ca și Parlamentul.

În context, Șt. Deaconu susține: „Președintele reprezintă statul român atît în plan intern, cît și în plan extern. Această prerogativă derivă din locul pe care îl ocupă Președintele în rîndul autorităților statului și din modalitatea de alegere a șefului de stat. Președintele astfel personifică autoritatea statală și întreaga națiune de la care derivă puterea” [7, p. 750-751].

Raportînd aceste idei la situația Republicii Moldova, am putea constata că, pînă nu demult, funcția de reprezentare a Președintelui Republicii Moldova deriva doar din „locul pe care îl ocupa acesta în sistemul puterii”, întrucît, prin

revizuirea constituțională din anul 2000, dreptul de a alege Președintele a fost restrîns, fiind atribuit doar Parlamentului (art. 78 din Constituție [4]). Aceasta a făcut ca, pe parcursul ultimilor 16 ani, funcția sa de reprezentare să fie „doar parțială”. Altfel spus, în sensul cel mai strict, alegerea șefului de stat de către Parlament presupune „reprezentarea intereselor acestuia, mai bine zis ale fracțiunii parlamentare majoritare (o garanție în acest sens fiind compatibilitatea mandatului de președinte cu calitatea de membru de partid)”, și nu ale poporului/societății.

Situația s-a schimbat odată cu intervenția Curții Constituționale, care, la data de 4 martie 2016, a constatat neconstituționalitatea Legii constituționale de modificare a Constituției nr. 1115/2000 [17], care a avut ca efect juridic reluarea aplicabilității normelor constituționale în varianta anterioară modificării și completării din anul 2000. Pe cale de consecință, scrutinul electoral planificat pentru 30 octombrie 2016 va avea rolul de a identifica și desemna un șef de stat cu depline prerogative de reprezentare a poporului.

Un alt moment ce trebuie specificat la capitolul funcției de reprezentare a șefului de stat ține de atribuțiile concrete prin care se realizează/exprimă aceasta. Astfel, reprezentarea în *plan extern* cuprinde următoarele atribuții: de a încheia, în numele statului, tratatele internaționale negociate de Guvern, de a acredita și rechema reprezentanții diplomați, de a aproba înființarea, desființarea sau schimbarea rangului misiunilor diplomatice (art. 86 din Constituția Republicii Moldova). Pe *plan intern*, printre altele, șeful de stat, tradițional, conferă decorații și titluri de onoare, acordă cele mai înalte grade militare, numește în anumite funcții publice, acordă grațierea individuală etc. (art. 88 din Constituția Republicii Moldova).

După cum se poate observa, funcția de reprezentare a șefului de stat presupune o reprezentare internă și externă. Din acest punct de vedere, constatăm o gravă confuzie în clasificarea realizată de prof. Al. Arseni (menționată supra), care la categoria *funcțiilor exclusive* atribuie

*funcția de reprezentare*, iar la categoria *funcțiilor complementare* arată ca element component „atribuții în domeniul politicii externe (...)”, adică exact ceea ce presupune funcția de reprezentare. Fără a intra în detalii, la moment ne vom rezuma la ideea că, pentru a evita orice confuzie, funcția în cauză trebuie privită doar în toată complexitatea sa, în conținutul său intrînd atribuții ce nu pot fi circumscrise celorlalte funcții ale șefului de stat.

**Funcția de garant.** Este o funcție consacrată expres în art. 77 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova, în care este prevăzut: „(2) Președintele Republicii Moldova reprezintă statul și este garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării.” Sub aspect comparativ, art. 80 din Constituția României stipulează că Președintele „este garantul independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării”. Observăm deci că doar Președintele Republicii Moldova este garantul suveranității țării, fapt ce, în viziunea cercetătorilor, sporește considerabil rolul acestei instituții în organizarea și conducerea statală a societății [8, p. 460].

Funcția de garant a șefului de stat se consideră că derivă din calitatea acestuia de a fi șef al executivului, alături de prim-ministru [7, p. 751]. De aici rezultă și responsabilitatea mare pe care o are șeful de stat în ocrotirea valorilor fundamentale ale statului și societății: suveranitatea, independența, unitatea și integritatea țării. Această trăsătură fundamentează și unele atribuții ale Președintelui în domeniul apărării, al politicii externe, ori în ceea ce privește luarea unor măsuri excepționale.

Pentru realizarea acestei funcții, Președintele dispune de prerogative prevăzute concret în Constituție (art. 87), și anume: a) el este comandantul suprem al forțelor armate; b) poate declara mobilizarea parțială sau generală; c) în caz de agresiune armată împotriva țării, ia măsuri de respingere a agresiunii etc.

Paralel cu *funcția de garant al statului* (cu conținutul enunțat supra), Președintelui i se recunoaște





și funcția de garant al Constituției [11, p. 332] sau „de garantare a respectării Constituției și a drepturilor omului” [5, p. 323]. Spre deosebire de Legea Fundamentală a României (în art. 80 alin. (2)), în Constituția Republicii Moldova, această funcție nu este consacrată expres, ea fiind doar dedusă. Potrivit cercetătorilor, aceasta poate fi dedusă atât din jurământul pe care îl depune la investirea șeful de stat („Jur să respect Constituția și legile țării, să apăr democrația, drepturile și libertățile fundamentale ale omului”) (art. 79 alin. 2)), cât și din prerogativele concrete prevăzute de Legea Fundamentală. Prin urmare, asigurarea respectării Constituției de către Președinte este posibilă numai prin exercitarea unor atribuții concrete precizate de Constituție [16, p. 67].

Desigur, Președintele Republicii Moldova nu poate acționa direct pentru a sancționa derogarea de la conținutul Constituției, deoarece nu are competența de a exercita un control de constituționalitate. Din aceste considerente, funcția de garant al Constituției este conturată în baza următoarelor atribuții [5, p. 323-324; 29, p. 57-58; 31, p. 601-602]: soluționează problemele cetățeniei Republicii Moldova și acordă azil politic; acordă grațiere individuală; poate cere poporului să-și exprime, prin referendum, voința asupra problemelor de interes național; suspendă actele Guvernului ce contravin legislației pînă la adoptarea hotărîrii definitive a Curții Constituționale; dreptul de a dizolva Parlamentul în cazul blocării procesului legislativ etc.

În același timp, pentru realizarea acestei funcții, Președintele Republicii Moldova poate sesiza Curtea Constituțională pentru verificarea constituționalității legilor (art. 25 din *Legea cu privire la Curtea Constituțională* [19]) sau poate adresa un demers Parlamentului înainte de promulgarea legii, pentru ca acesta să procedeze la reexaminarea ei (art. 93 alin. (2) din Constituție).

Este important de precizat în context că șeful statului nu trebuie perceput ca un „garant al supremației Constituției”, rol exercitat în exclusivitate doar de Curtea Constitu-

țională. Sub aspectul dat, funcția de garantare trebuie înțeleasă în sensul că șeful statului, în virtutea prerogativelor sale, este chemat să observe atent activitatea statului, să supravegheze modul în care acționează actorii vieții publice – autoritățile publice, organizațiile legitimate de Constituție, societatea civilă – și cum respectă principiile și normele stabilite prin Constituție, cum sînt apărute valorile consacrate în Legea Fundamentală. În consecință, șeful statului poate să exprime opinii și opțiuni politice, să formuleze observații și critici cu privire la funcționarea autorităților publice și a exponenților acestora, să propună reforme sau măsuri pe care le apreciază ca dezirabile interesului societății și al statului.

Desigur, opiniile, observațiile, preferințele sau cererile șefului de stat nu au un caracter decizional și nu produc efecte juridice, autoritățile publice rămînînd exclusiv responsabile pentru însușirea acestora, precum și pentru ignorarea lor [7, p. 754]. Cert este că șeful statului nu trebuie să rămînă inert în situațiile dificile care marchează societatea, dînsul trebuie să reacționeze întotdeauna prin mijloacele puse la dispoziția sa de lege și Constituție.

**Funcția de mediere.** Este o funcție expres consacrată în Constituția României, în care este precizat că este o „funcție de mediere între puterile statului și între stat și societate” (art. 80). La fel ca și cea de reprezentare, funcția de mediere a șefului de stat se sprijină pe principiul legitimității pe larg și autentic democratice a Președintelui, alegerea lui făcîndu-se prin sufragiu universal și direct, precum și pe principiul nonapartenenței Președintelui la niciun partid politic. În acest sens, cercetătorii susțin că, în calitatea sa de mediator, Președintele nu este un „magistrat suprem”, ci o „simplă magistratură de influență”, un factor al „bunelor oficii”, iar atunci cînd se impune, pe baza prerogativelor conferite prin Constituție și în limitele ei, el este „un factor reglator” în mecanismul statal, precum și în raporturile dintre stat și societate. În acest scop, pe de o parte, Președintele veghează la buna funcționare a

autorităților publice, iar pe de alta, el înlesnește colaborarea autorităților publice, aplanează sau previne relațiile tensionate dintre acestea ori dintre acestea și societate [11, p. 209].

În unele surse științifice, funcția în cauză este privită mai complex, pornindu-se nemijlocit de la textul constituțional. În acest sens, cercetătorul Șt. Diaconu argumentează „rolul de mediator al șefului de stat între puterile statului și între stat și societate, pentru a veghea la respectarea Constituției și la buna funcționare a autorităților publice” [7, p. 753]. După cum se poate observa, rolul de mediator al șefului de stat este justificat de scopul urmărit – vegherea respectării Legii Fundamentale și buna funcționare a autorităților. Deci, cercetătorul practic integrează funcția de garant al șefului de stat cu funcția sa de mediator, moment ce servește drept motiv temeinic pentru doctrină de a revedea șirul de funcții recunoscute instituției șefului statului.

Referindu-ne nemijlocit la situația funcției de mediator a Președintelui Republicii Moldova, trebuie să recunoaștem că aceasta nu este expres reglementată în textul Constituției, cercetătorii fiind de părere că ea poate fi doar dedusă din conținutul unor prevederi constituționale [2, p. 216; 13, p. 13]. În acest sens, se susține [8, p. 462] că funcția de mediere a șefului de stat cuprinde o serie de prerogative bazate pe dreptul:

- de a convoca sesiuni extraordinare sau speciale ale Parlamentului (art. 67 alin. (2));
- de a adresa Parlamentului mesaje (art. 67 alin. (2));
- de a promulga legile (art. 93);
- de a dizolva Parlamentul (art. 85);
- de a desemna candidatura la funcția de prim-ministru și de a numi Guvernul (art. 98);
- de a numi în funcție judecătoria la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii (art. 116);
- de a cere poporului să-și exprime, prin referendum, voința asupra problemelor de interes național (art. 88 lit. f)) etc.

Desigur, pentru a argumenta pre-



zența acestei funcții în sarcina Președintelui Republicii Moldova este necesară o analiză mai profundă a drepturilor și atribuțiilor pe care i le reglementează legea. Totodată, un lucru este sigur: funcția în cauză este în mare parte compromisă de imperfecțiunea sistemului de incompatibilități.

Privite în general, incompatibilitățile pentru funcția de șef de stat sînt de natură *economică* sau *politică*. Prima categorie se referă la incompatibilitatea exercitării oricărei alte funcții publice sau private, fiind reglementată în Constituție expres (art. 81 alin. (1)). Referitor la incompatibilitatea *politică*, ea este fixată doar în Constituția României, potrivit căreia „în timpul mandatului, Președintele României nu poate fi membru al unui partid” (art. 84 alin. (1)).

Rațiunea incompatibilității politice se justifică prin aceea că, fiind în afara oricărui partid politic, Președintele își poate exercita mai pregnant funcția de mediere, avînd astfel posibilitatea de a interveni pentru a încerca să atenueze divergențele dintre partide cu privire la unele probleme majore de interes național [16, p. 69].

Compatibilitatea funcției de șef al statului cu cea de membru de partid, caracteristică Republicii Moldova, este demult criticată în literatura de specialitate, fiind aduse o serie de argumente pentru interzicerea ei, cum ar fi [1, p. 15]:

- realizarea de către șeful de stat a funcției de reprezentant, garant și mediator vizează întregul stat, întreaga societate, și nu doar o parte a ei, a membrilor de partid etc.;

- păstrîndu-și calitatea de membru de partid, Președintele Republicii este direct influențat de partid, înclină să încalce prevederile constituționale, fiind posibilă o ușoară trecere la dictatura de partid, lucru demonstrat de practica comunistă și cea fascistă;

- păstrarea calității de membru (lider) de partid duce în mod flagrant la încălcarea art. 6 din Constituția Republicii Moldova și la instaurarea în mod tacit a ideologiei partidului de guvernămînt în „ideologie oficială a statului” etc.

Mai mult, situația în care Președintele Republicii ocupă concomitent și funcția de președinte al unui partid se consideră a fi neconformă standardelor administrative europene, avînd în vedere atribuțiile importante pe care le are șeful statului în raport cu puterea judecătorească [25, p. 10].

Totodată, în doctrină au fost expuse unele idei sceptice privitor la incompatibilitatea de natură politică, ea fiind considerată pur formală, deoarece ar fi imposibil ca, părăsind partidul care l-a propulsat la conducere, Președintele să devină total independent de ideologia și influența acestuia [37, p. 225]. Iată de ce, dispoziția constituțională ce consacră o astfel de incompatibilitate se consideră că „a fost și este să rămînă „literă moartă”, deoarece Președintele Republicii va fi, în continuare, îndrumătorul nevăzut al partidului din care provine” [12, p. 234].

Criticînd o astfel de poziție, prof. Al. Arseni susține că problema trebuie privită prin prisma obligației șefului de stat de a-și exercita funcțiile în strictă concordanță cu prevederile constituționale, și nu cu dispozițiile partidului care l-a promovat. Respectiv, nefiind membru de partid, Președintele va fi sub controlul tuturor partidelor, va fi chemat să fie nepărtinitor, adică să asigure pluralismul politic [1, p. 15-16]. Din perspectiva dată, scopul incompatibilităților nu este pur și simplu de a releva situația contradictorie a unor funcții, ci de a garanta independența și probitatea Președintelui în exercitarea funcției.

**Concluzii.** Desigur, actuala compatibilitate politică ar putea avea consecințe mai „atenuante” în situația în care Președintele Republicii Moldova ar fi ales în baza sufragiului universal, deoarece ar fi posibil ca el să reprezinte un alt partid decît cel ce deține majoritatea în Parlament [8, p. 464-465]. Cu toate acestea însă, probabilitatea e prea mică, deoarece (după cum și realitatea o demonstrează) partidul de guvernămînt, dispunînd de majoritatea pîrghiilor aparatului administrativ, ar putea foarte ușor să-și „impună candidatul”. Chiar și în asemenea condiții, sîntem de părerea că regula

incompatibilității politice necesită a fi consacrată juridic, întrucît nu este exclusă posibilitatea ca într-un viitor apropiat respectarea acesteia să fie asigurată prin intermediul perfecționării mecanismului de tragere la răspundere a șefului de stat.

### Referințe bibliografice

1. Arseni A. Șeful de Stat – garanții de realizare a mandatului: concept teoretico-practic. În: Revista Națională de Drept, 2008, nr. 3.
2. Arseni Al. Legitimitatea puterii de stat – principiu edificator al statului de drept și democratic contemporan: argumentare științifică și confirmare practică. Monografie. Chișinău: CEP USM, 2015. 420 p.
3. Brezoianu D. Drept administrativ. Partea specială. București: Editura Universității “Titu Maiorescu”, 2002.
4. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12.08.1994.
5. Constituția Republicii Moldova: comentariu. Chișinău: Arc, 2012.
6. Constituția României, adoptată în ședința Adunării Constituante din 21 noiembrie 1991, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 233 din 21 noiembrie 1991, intrată în vigoare în urma aprobării ei prin referendumul național din 8 decembrie 1991. Republicată în Monitorul oficial, nr. 767 din 31 octombrie 2003.
7. Constituția României: comentariu pe articole. Coordonatori: I. Muraru și E.S. Tănăsescu. București: C.H. Beck, 2008, 1507 p.
8. Costachi Gh., Hlipcă P. Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept. Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 2010 (Tipografia Universității “Transilvania” din Brașov), 623 p.
9. Costachi Gh., Slipenschi B., Rusu I. Șeful statului în structura puterii executive. În: „Probleme actuale ale științelor sociale în condițiile integrării europene”. Materiale ale Conferinței teoretico-științifice internaționale (28 ianuarie 2006). Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2006.
10. Cotici R. Statutul juridic al organelor administrației de stat. Autoreferatul tezei de doctor în drept. Chișinău, 2007, 28 p.
11. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Vol. II. Iași: Editura Fundației „Chemarea”, 1993.
12. Drăganu T. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. Vol. II. Cluj Napoca, 2000.
13. Goriuc S. Locul și rolul Președintelui Republicii Moldova în sistemul autorităților publice și în asigurarea echilibrului în societate. Autoreferatul teze de doctor în drept. Chișinău, 2016, 26 p.
14. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004.
15. Guțuleac V. Drept administrativ. Chișinău: S.n., 2013, 600 p.
16. Hlipcă P. Președintele Republicii Mol-



## ASPECTE GENERALE ALE DEZVOLTĂRII ISTORICE A CONCEPTULUI DE VINOVĂȚIE ÎN RUSIA

Viorica URSU,

lector superior, Universitatea Tehnică din Moldova;  
doctorandă, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

### SUMMARY

The concept of guilt in Russia was developed under the influence of Western European medieval law, roman law, rules the Christian religion, which, in turn, were influenced by Jewish law. Initially the guilt was understood as an illegal act, but with the development of legal science and practice of regulation came the realization that guilt related to the subjective side elements of the felony. The Russian lawyers began to investigate in their works of guilt the psychological content, volitional and intellectually moments.

**Keywords:** guilt, intent, fault, negligence, tort, crime, liability

### REZUMAT

Conceptul de vinovăție în Rusia s-a dezvoltat sub influența dreptului medieval al Europei Occidentale, dreptului roman, normelor religiei creștine, care, la rândul lor, au fost influențate de dreptul iudaic. Inițial, vinovăția era înțeleasă ca un act ilegal, dar odată cu dezvoltarea științei juridice și practicii de legiferare a venit conștientizarea faptului că vinovăția ține de elementele laturii subiective a infracțiunii. Juriștii ruși emeriți au început să cerceteze în operele lor conținutul psihologic al vinovăției, elementele ei volitiv și intelectual.

**Cuvinte-cheie:** vinovăție, intenție, culpă, neglijență, faptă ilicită, infracțiune, răspundere

**Introducere.** În literatura juridică mondială contemporană există un număr mare de abordări diverse ale conceptului de *vinovăție*. Printre acestea putem evidenția trei concepte teoretice de bază ale vinovăției:

1. Starea periculoasă a persoanei (aici vinovăția este înlocuită cu starea periculoasă a persoanei și fapta ilicită comisă de ea este un fel de manifestare a simptomului de stare periculoasă a persoanei).

2. Înțelegerea estimativă a vinovăției (sub acest aspect vinovăția este considerată ca un concept generic de intenție și neglijență și motiv de răspundere; ca motiv de răspundere vinovăția constă în reproșul expus de instanță în legătură cu comportamentul acuzatului, în aprecierea negativă dată de instanța de judecată comportamentului individului ca fiind contrar prescripțiilor legale).

3. Conceptul psihologic al vinovăției (în acest sens vinovăția reprezintă atitudinea mentală a persoanei față de fapta sa și consecințele ei, exprimată în formă de in-

tenție sau neglijență) [24, p. 5-42; 34, p. 331-332].

Aceste teorii au avut și au un anumit impact asupra doctrinei vinovăției în literatura juridică a Rusiei. Concepția modernă a vinovăției în literatura rusească de drept penal și în legislație a parcurs un drum lung și destul de complicat.

**Materiale și metode aplicate.** La expunerea lucrării au fost folosite metodele istorică, logică și analogia juridică. Metoda istorică a permis relevarea cauzelor și împrejurărilor determinante și favorizante în apariția și dezvoltarea acestei instituții, cu diferențe specifice timpului și locului, cercetarea evoluției în timp a vinovăției în diferite etape de dezvoltare ale Rusiei. Metoda logică a fost utilizată la analiza opiniilor diferitor doctrinari ruși, precum și la analiza legislației existente în diverse perioade ale timpului. Dat fiind faptul că în Antichitate formele vinovăției nu erau delimitate corect, la elaborarea articolului a fost folosită și metoda analogiei juridice.

**Rezultate obținute și discuții.** Unul dintre primele monumente ale

dova – mediator între organele puterii de stat. În: Revista Națională de Drept, 2008, nr. 6.

17. Hotărîrea Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea 1115/2000 de revizuire a Constituției (modul de alege a Președintelui), nr. 7 din 4 martie 2016.

18. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ. Vol. I, ediția a III-a. București: All Beck, 2001, 624 p.

19. Legea cu privire la Curtea Constituțională, nr. 317-XIII din 13.12.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 8 din 07.02.1995.

20. Monchablon A. Cartea cetățeanului. București: Humanitas, 1991.

21. Muraru I. Drept constituțional și instituții politice. București: Editura ACTAMI, 1997.

22. Muraru I., Tănăsescu E.S. Drept constituțional și instituții politice. Ed. a X-a. București: Lumina Lex, 2002.

23. Negru B., Negru A. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: Bons Offices, 2006, 518 p.

24. Orlov M., Belecciu Șt. Drept administrativ (pentru uzul studenților). Chișinău: S.n., 2005, 270 p.

25. Osoianu I. Prioritățile reformei administrației publice în perspectiva elaborării Strategiei de integrare europeană și a Planului de acțiuni Republica Moldova – UE. Institutul de Politici Publice. Chișinău, 2004.

26. Platon M. Administrația publică. Curs universitar. Chișinău: Universul, 2007, 928 p.

27. Popa V. Drept public. Chișinău: ULIM, 1998.

28. Scurtă descriere a sistemului american de guvernământ. United States Information Agency, 1990, 124 p.

29. Slipenski B. Șeful statului în calitate de garant al Constituției. În: Legea și Viața, 2006, nr. 3.

30. Slipenski B. Șeful statului în structura puterii executive. În: Legea și Viața, 2006, nr. 4.

31. Slipenski B., Rusu I., Costachi Gh. Șeful statului în calitate de garant al Constituției. În: „Probleme actuale ale științelor socioumane în condițiile integrării europene”. Materiale ale Conferinței teoretico-științifice internaționale (28 ianuarie 2006). Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2006.

32. Smochină A. Instituția prezidențială în Republica Moldova: probleme, aspecte contradictorii. În: Revista Națională de Drept, 2003, nr. 10.

33. I. Creangă, V. Popa. Reintegrarea Moldovei. Soluții și modele. Chișinău: TISH (F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 2005.

34. Tofan D. A. Drept administrativ. Vol. I. București: All Beck, 2003.

35. Vida I. Puterea executivă și administrația publică. București: Monitorul Oficial, 1994, 288 p.

36. Manda C. Drept administrativ. Tratat elementar. București: Editura Lumina Lex, 2001, 512 p.

37. Vrabie G. Organizarea politico-etatică a României. Drept constituțional și instituții politice. Vol. II, ediția a II-a, revăzută și reînțegrită. Iași: Editura „Cugetarea”, 1999.

38. Grecescu I.C. Instituția prezidențială. București: Roseti, 2003, 168 p.





legislației rusești a fost *Adevărul rus* (*Русская правда*), creat în secolele XI-XII (în această perioadă, Rusia era considerată una dintre cele mai dezvoltate țări din Europa, care inițial s-a format ca un stat feudal). Din păcate, textul original al *Adevărului rus* nu s-a păstrat. Cu toate acestea, există peste o sută de transcrieri diferite ale acestuia, pe care S. Iușkov, cel mai mare cercetător al acestui monument, le-a grupat cronologic în șase ediții [30, p. 19]. Cele mai cunoscute sînt două: prescurtată și extinsă. În ele, conceptul de vinovăție și formele lui lipsesc, deși sînt descrise infracțiunile intenționate. Astfel, articolul 19 prevede că „аже убьют огнищанина в обиду, то платити”, sau la articolul 20: „А иж(е) убьют огнищанина в разбой” [30, p. 21]. În aceste articole sînt descrise crimele cu premeditare pentru supărarea, insulta provocată. Faptele erau delimitate în funcție de prezența sau absența în ele a rea-voinței infractorului [41, p. 484]. Actul era considerat criminal atunci cînd împreună cu alte semne era depistat și aspectul interior al infracțiunii, adică manifestarea de rea-voință a persoanei îndreptată spre realizarea scopului criminal [36, p. 348].

Aprecierea juridică a acțiunilor în ceea ce privește prezența sau absența în ele a voinței infractorului s-a schimbat în timp.

În *Adevărul rus*, în opinia cercetătorilor, delimitarea faptelor se făcea în mare parte în funcție de caracteristicile externe: locul comiterii crimei. Există o distincție între crima intenționată și cea neglijentă: în timpul jafului are loc o crimă cu premeditare, iar la ospăț – una neglijentă. Dar în timpul jafului ar putea avea loc și o crimă neglijentă și la ospăț – una intenționată. *Adevărul rus* nu lua în considerare astfel de nuanțe [36, p. 350].

A. Bogdanovski [14, p. 116] a scris că, judecînd după textul *Adevărului lui Iaroslav*<sup>1</sup>, legislatorul din Rusia străveche puțin probabil să fi avut idee despre diferențele în acțiunile omului. Această afirmație se bazează pe faptul că, recunoscînd

dreptul la răzbunare privată, părții ofensate i se acorda dreptul de a cîntări gravitatea insultei și de a judeca despre caracterul și calitățile adversarului său. Omul din acele vremuri, acționînd sub influența sentimentelor, nu putea și nu ar fi dorit să facă distincția dintre obiectivele și intențiile care au ghidat cealaltă parte. Pentru el nu avea importanță în ce mod i-au fost cauzate prejudiciile – intenționat, accidental sau din neatenție [11, p. 45].

Astfel, în *Adevărul rus* nu a fost prevăzută aprecierea interioară, individuală de către persoană a faptei comise de ea și infracțiunile nu erau delimitate în intenționate și din imprudență. Drept criteriu de delimitare a infracțiunilor serveau circumstanțele obiective [11, p. 45]. La articolul 6 din această publicație se mai vorbește și se califică în mod corespunzător „omorul în timpul unui chef sau ospăț”, iar în articolul 7 se vorbea despre „omorul în timpul certei fără niciun motiv esențial”. Așadar, în primul caz se are în vedere și se explică situația unui omor neintenționat, chiar dacă acesta se comite într-un mod deschis, adică la un chef într-o stare de beție. Pe cînd în al doilea caz, comis în cadrul unei certe, se considera un omor intenționat [19, p. 150]. Cu toate că în realitate, în opinia noastră, se poate întîmpla și viceversa. Totuși este de menționat că, la acea perioadă, printre circumstanțele atenuante se atribuia și starea de beție, iar la cele agravante se mai atribuia și intenția de profit [1, p. 30].

*Adevărul rus* reflectă legile generale de dezvoltare ale dreptului european din acele timpuri. Din secolul XIII, în pofida unor motive istorice bine cunoscute, în Rusia aproape pentru trei secole a fost suspendată activitatea legislativă normală a statului.

În timpul formării statului centralizat în Rusia, o mare importanță pentru formarea legislației au avut-o *Adunările de zemstvă* (*Земские соборы*), care se întruneau periodic pentru a soluționa cele mai importante treburi de stat. Aici erau discutate cele mai importante acte legislative, cum ar fi *Codul adunării* (*Соборное уложение*) din anul

1649 [11, p. 47]. Acesta din urmă este o descriere a acțiunilor declarate criminale, precum și a pedepselor care trebuie să le suporte persoana pentru comiterea unei infracțiuni. În *Codul adunării* a apărut tendința de a schimba modul de abordare a interpretării vinovăției ca latură obiectivă a actului ilegal, care era proprie pentru *Adevărul rus* [11, p. 47].

În *Codul adunării*, conceptul de „intenționat” era dotat cu sensul obișnuit, de zi cu zi, în textul actului nu este dezvoltat conținutul lui. De regulă, după menționarea încălcării concrete este indicată măsura responsabilității purtate de persoana vinovată. De exemplu, articolul 198 prevedea că dacă va veni cineva în curtea cuiva cu intenție violentă, de hoție, cu hoarda și va ucide pe stăpîn sau pe soția lui, sau copiii sau pe alt om, și aceasta se va afla, atunci cel care a ucis să fie pedepsit cu moarte („А будет кто приедет к кому-нибудь на двор насильством, скопом и заговором, умысля воровски, и учинит над тем, к кому он придет или над женою, или над детьми, или над людьми смертное убойство, а сыщется про то допряма, и того, кто такое смертное убийство учинит, самого казнити смертию же”) [30, p. 171]. Mai există și unele dispoziții prin care se apreciază sau se constată dacă voința infractorului a fost una gravă sau nu. Unele situații la comiterea unor infracțiuni, cum ar fi cele corelate cu aspectele psihice ale individului sau, mai bine zis, fiind unele legate de persoana infractorului sau de vinovăția acestuia. Drept exemplu ne-ar putea servi unele circumstanțe atenuante ale faptei penale comise „din necesitate”, sau „din cauza minții simple sau proaste” etc. [1, p. 31].

De asemenea, este de menționat că mai existau și unele prevederi referitoare la infracțiunile săvîrșite din întîmplare sau din „păcat”. Astfel, ca o sinteză se poate aprecia că, referitor la conceptul vinovăției penale din cadrul laturii subiective a infracțiunii, sînt deja cunoscute diferite forme ale ei, cum ar fi *intenția și imprudența*. Mai existau, după cum s-a arătat, și unele începuturi ale dimensiunii subiective, cum ar

<sup>1</sup> „Adevărul lui Iaroslav” este o parte componentă a „Adevărului rus”



fi, de exemplu, *întîmplarea*. Deși se delimitau între ele, modalitățile de comitere a infracțiunii, diferite aspecte și dimensiuni subiective ale faptei – acestea toate nu influențau asupra calificării sau asupra limitelor de pedeapsă [1, p. 31]. La acea etapă istorică mai predomina încă principiul „răspunderii penale obiective”, adică se judeca nu după motiv, ci după rezultat [1, p. 31]. Referitor la stadiile sau etapele săvîrșirii infracțiunii din acele timpuri, menționăm că pentru simpla intenție de comitere a infracțiunii, singură prin sine persona nu putea fi trasă la răspundere penală [19, p. 150-187]. În pofida acestui fapt, se pedepseau infractorii care au manifestat doar o simplă intenție de a-l omorî pe țar sau pe stăpîn, sau neapărarea stăpînilor în caz de nevoie [2, p. 205].

Unul dintre cele mai importante documente juridice din perioada absolutismului este *Articolul militar (Артикул Воинский)*, care a intrat în vigoare în anul 1715.<sup>2</sup> În *Articolul militar* pentru prima dată în istoria dreptului rus a fost făcută încercarea de a evidenția semnele de intenție, de a umple acest termen cu conținut juridic: „dacă cineva cu voință și intenționat fără necesitate și fără frică va ucide pe altcineva” (“Кто кого волею и нарочно без нужды, и без смертного страха умертвит”) (§ 154). Cuvîntul “нарочно” în limba rusă are sensul de „făcut cu intenție, aranjat pentru un anumit scop” [13, p. 462]. “Воля” se interpreta ca „dorința omului de a realiza ceva; omul voiește” [13, p. 238-239]. Indicația că această acțiune se face “fără necesitate” ar putea fi interpretată ambiguu: pe de o parte, că omorul era comis fără necesitate, iar pe de altă parte – fără constrîngere, din propria voință. În comentariile la articolul citat se subliniază nece-

sitatea dovedirii prezenței la subiect a dorinței de a provoca moartea. Era menționat că, chiar și în cazul în care, deși victima a murit, nu există nici o dovadă de intenție a subiectului de a provoca moartea, el trebuie să suporte pedeapsa nu pentru omor intenționat, ci pentru altă infracțiune [11, p. 49].

În *Articolul militar* nu doar că se face delimitarea crimelor premeditate de cele din imprudență, dar și se face diferențierea răspunderii în funcție de vinovăția personală. Astfel, § 158 prevede că răspunderea pentru provocarea decesului prin imprudență era stabilită în funcție de caz, situația persoanei vinovate, precum și de “ce fel de vină poartă” [30, p. 295].

O etapă importantă în dezvoltarea doctrinei despre vinovăție a devenit adoptarea, în anul 1845, a *Codului cu privire la pedepsele penale și corecționale (Уложение о наказаниях уголовных и исправительных)*. Odată cu introducerea acestui document s-au intensificat cercetările științifice ale laturii subiective a infracțiunii, în special în cadrul teoriei dreptului penal [18, p. 550; 20, p. 930; 21, p. 662; 38, p. 324-380].

Codul era constituit din două părți: generală și specială. În partea generală, o atenție deosebită era acordată problemei vinovăției. De exemplu, art. 5 din Partea 1 prevede: “Răul făcut din accident, nu doar fără intenție, dar și fără orice neglijența din partea făptașului, nu este considerat vinovăție”. Din analiza dispozițiilor de mai sus pot fi derivate definițiile de intenție și imprudență. Mai mult decît atît, legislatorul face distincție între două tipuri de intenție: premeditată și spontană. Astfel, art. 4 prevede că “crimele și delicturile intenționate sînt de două nivele: 1 – în cazul în care actul ilegal a fost săvîrșit ca urmare nu a unei intenții spontane, ci a intenției premeditate; 2 – atunci cînd a fost săvîrșit, deși cu intenție, dar în mod spontan fără premeditare”. Manifestarea intenției premeditate a fost delimitată într-o etapă aparte a comiterii infracțiunii intenționate și a determinat consecințe juridice. În plus, Codul conținea un articol care descrie semnele de intenție de

a comite o crimă. (Art. 9 din Cod prevede: „Expunerea verbală sau scrisă, sau în alt mod a intenției de comitere a infracțiunii se consideră semn de premeditare. La astfel de semne se atribuie amenințările, laudele și propunerile de a face ceva rău” – “Изъявление на словах, или письменно, или же иным каким-либо действием намерения учинить преступление почитается признаком умысла. К числу таких признаков принадлежат угрозы, похвальбы и предложения сделать какое-либо зло”) [11, p. 49].

În textul *Articolului militar* deja întîlnim structurarea intenției în două părți componente. Una dintre ele cuprindea dorința subiectului de a obține un rezultat, exprimată în anumite acțiuni; aceasta era manifestarea de voință a subiectului. Alta reprezenta un cumul de activitate mentală, formarea scopului subiectiv al acțiunii viitoare, care apoi s-a exprimat în voința subiectului.

Ideea că intenția constă din conștiință și voință a fost consolidată în legislația ulterioară, în special în *Legea penală* din anul 1903, care a devenit rezultatul a aproape două decenii de lucru al comisiei în frunte cu eminentul jurist N. Taganțev. *Legea penală* conținea o definiție generală a intenției, care putea fi de două tipuri: directă și indirectă. În definiția intenției se indica doar momentul volitiv. Cu toate acestea, în raționamentele ce însoțeau *Legea* a fost subliniat faptul că comiterea intenționată a infracțiunii are loc numai în prezența ambelor elemente: conștiinței și voinței [42, p. 330]. Vinovatul poate voi doar ceea ce este acoperit de conștiința lui. Aici “conștiința” se înțelege ca raportul dintre rezultatul obiectiv cu cel presupus (pus în gînd). Adică conștiința implică previziunea rezultatului așteptat de subiect. Criteriul de distincție între intenția directă și cea indirectă este atitudinea reflectată, în primul rînd, în mintea subiectului față de rezultatul acțiunilor sale. Subiectul poate dori sau admite conștient doar ceea ce capătă o formă definită, percepută de conștiință.

Particularitatea de formare a intenției constă în faptul că inițial are loc procesul de gîndire, pentru

<sup>2</sup> *Codul* a fost pregătit cu participarea activă a lui Petru I și a reflectat ideile avansate ale dreptului din Europa de Vest din acele timpuri. Prin natura sa, *Articolul militar* era un cod militar-juridic și inițial era destinat pentru a fi utilizat în armată. Cu toate acestea, din diferite motive, el a fost răspîndit pe larg în viața civilă. *Articolul militar* nu a fost doar un cod, ci și un act de interpretare și comentare. Explicațiile sînt efectuate în general prin aducerea de exemple specifice.



concretizarea scopului subiectiv, și numai apoi, “pornind” de la acest scop, subiectul alege calea de realizare a lui. “Esența oricărei fapte ilicite este determinată de intenție, adică de calea pe care a ales-o pentru sine persoana vinovată” [42, p. 334]. Intenția se prezintă ca expresia concentrată a conștiinței și voinței subiectului, îndreptate spre obținerea rezultatului prin săvârșirea actului criminal. Dorința, scopul și motivul nu sînt criminale în sine. Conceptul de “criminalitate” poate fi utilizat numai cu privire la intenție, adică alegerea variantei de comportament. Aceasta din urmă determină criminalitatea faptei [11, p. 49].

Pentru anii ‘20 ai secolului trecut este caracteristic faptul că în manualele de drept penal din această perioadă vinovăția era văzută ca motiv pentru răspundere și înțeleasă ca un șir de factori mentali pe care-i posedă persoana, care au condus la condamnarea ei. Astfel, E. Nemirovski, în lucrarea sa *Principiile de bază ale dreptului penal*, a remarcat că “starea de spirit criminală (...) este conținutul vinovăției (...); în acest sens înțelegerea vinovăției ca sentiment criminal ar trebui să aducă beneficii substanciale: dacă actele criminale își păstrează valoarea lor, acest punct de vedere transferă centrul de greutate în determinarea gradului de vinovăție asupra raportului acestui episod față de particularitățile generale ale personalității infractorului. În așa fel, se deschide un domeniu vast pentru îndeplinirea sarcinilor de prevenție specială și, în același timp, pedeapsa rămîne o sancțiune echitabilă pentru vinovăție” [28, p. 190-191, 197-198].

Un alt om de știință, B. Poznîșev, în cartea sa *Principiile de bază ale științei dreptului penal* din anul 1912, a scris că vinovăția este “o stare de spirit manifestată de subiect, în care acesta acționează într-un mod criminal, conștient sau cel puțin fiind în măsură să înțeleagă caracterul penal al comportamentului său, și aflîndu-se în astfel de circumstanțe că s-ar putea abține de acest comportament, dacă nu ar avea nedezvoltate sentimentele și concepțiile care s-ar opune ultimului (...) În

noțiunea de vinovăție pot fi distinse două elemente: cel pozitiv, care constă în starea de spirit cunoscută care provoacă modul de activitate criminal (acțiune sau inacțiune), și cel negativ, care constă în faptul că subiectul nu a suprimat această stare de spirit, fiind capabil să o facă (...)” [33, p. 266-267].

Apreciind această perioadă din știința dreptului penal, A. Gertsenzon a remarcat faptul că “unii criminologi sovietici se înșelau cu bună-credință în căutarea specificului dreptului sovietic, ei îl vedeau în respingerea principiului vinovăției ca motiv al răspunderii, în respingerea pedepsei și înlocuirea acesteia cu măsurile de protecție socială” [16, p. 78].

Trăsătura caracteristică etapei a doua de dezvoltare a acestei doctrine (anii ‘30 ai secolului trecut) a fost negarea unei definiții comune a vinovăției și acceptarea intenției și neglijenței ca condiții pentru răspunderea penală. În legislația din această perioadă nu a existat niciun concept al vinovăției. Cu toate acestea, într-o serie de legi publicate se formula definiția de intenție și neglijență (de exemplu, în articolul 12 p. c din *Principiile directive*, anul 1919 [3, p. 95]; în articolul 6 din *Principiile de bază ale legislației penale*, 1924 [3, p. 122]; în art. 9 al CP al RSSB, anul 1928 [12, art. 9], în articolul 3 din *Bazele legislației penale a URSS și a republicilor sovietice*, 1958 [15, art. 3], precum și în alte legi).

Un neajuns al acestei perioade de dezvoltare a fost lipsa unei definiții comune a vinovăției în literatura de specialitate și în legislație.

O trăsătură caracteristică a etapei a treia de dezvoltare a teoriei despre vinovăție (sfîrșitul anilor ‘40 – începutul anilor ‘50 ai secolului trecut) este faptul că în literatura de specialitate începe să fie analizat conceptul de vinovăție ca noțiune generică de intenție și neglijență și motivele răspunderii. Primul om de știință sovietic care în activitatea sa a abordat problema conceptului estimativ al vinovăției a fost N. Durmanov. El a scris că “vinovăția este o categorie estimativă care nu are nimic în comun cu stabilirea unui fapt complet

obiectiv, dacă persoana dată este cauza acestui rezultat” [17, p. 52].

Asemenea opinii au fost expuse mai amplu de către un alt om de știință sovietic, B. Utevski, în lucrarea sa *Vinovăția în dreptul penal sovietic*. El a scris că noțiunea de vinovăție ca motiv general pentru răspunderea penală include următoarele caracteristici:

1. Prezența unui cumul de circumstanțe subiective și obiective ce caracterizează inculpatul, crima comisă de el, consecințele, condițiile și motivele de comitere a infracțiunii.

2. Aprecierea socială (morală și politică) negativă din partea statului socialist a tuturor acestor circumstanțe.

3. Convingerea instanței de judecată sovietice că acțiunile inculpatului pe baza acestei aprecieri ar trebui să atragă după sine răspunderea penală a inculpatului, și nu o altă răspundere (administrativă, disciplinară, civilă).

Astfel, vinovăția ca motiv general de răspundere penală este un cumul de circumstanțe care merită, în opinia instanței, apreciere socială (morală și politică) negativă din partea statului socialist și care necesită răspunderea penală a inculpatului. Această definiție arată că noțiunea de vinovăție ca motiv general de răspundere penală este mai largă decît noțiunea de vinovăție ca latura subiectivă a componenței infracțiunii, deoarece prezența celei din urmă este doar una dintre circumstanțele cuprinse de conceptul de vinovăție ca motiv general de răspundere penală și servește drept obiect al aprecierii publice din partea instanței, la rînd cu alte circumstanțe” [39, p. 103-104].

În lucrarea cercetătoarei T. Serghieva *Probleme de culpabilitate/vină (виновность) și vinovăție (вина) în practica Curții Supreme a URSS în cauze penale* (1950) a fost prezentată într-o formă puțin diferită aceeași doctrină privind vinovăția, care a fost dezvoltată de B. Utevski. T. Serghieva, la fel ca și B. Utevski, a examinat conceptul de vinovăție ca motiv general de răspundere penală (numindu-l cu termenul “culpabilitate” /vină) și vinovăția ca motiv subiectiv al răspunderii pena-





le (numind-o cu termenul “vinovăție”) [35, p. 111-112].

Concepția lui B. Utevski și T. Sergheeva despre vinovăție ca categorie estimativă în literatură a primit numele de “teoria de apreciere a culpabilității”. Prevederile principale ale acestui concept au fost criticate dur în presa juridică și cea publică. Astfel, B. Mankovski, în articolul *Legalitatea sovietică socialistă și conceptul de vinovăție în dreptul penal*, a scris că înțelegerea estimativă a vinovăției a creat incertitudine totală în soluționarea problemei de a decide când instanța de judecată ar trebui să recunoască o persoană vinovată de comiterea infracțiunii. Aceasta puneă părerea instanței mai presus de cerințele directe ale legii. Conform conceptului estimativ al vinovăției, instanța de judecată nu află dacă există sau nu în realitate vinovăția persoanei în infracțiunea ce i se incriminează, ci creează prin aprecierea sa negativă vinovăția persoanei de comiterea crimei. “Hipertrofia vinovăției, ba sub forma unei noțiuni largi de vinovăție, ba sub forma de culpabilitate, conduce la identificarea vinovăției cu răspunderea penală, la denaturarea directă a principiilor legalității sovietice socialiste. Din punct de vedere metodologic, aceste teorii sînt o expresie a metodologiei neokantiene” [25, p. 12-23; 24, p. 45-54].

Aceleași critici ale dispozițiilor conceptului menționat al vinovăției au fost expuse și de alți oameni de știință (M. Schneider în recenzie la cartea lui B. Utevski *Vinovăția în dreptul penal sovietic* [40, p. 81-89]; M. Merkușev în recenzie la cartea lui T. Sergheeva *Probleme de culpabilitate și vinovăție în practica Curții Supreme a URSS în cauzele penale* [26, p. 75; 27, p. 65]; A. Piontkovski în articolul *Împotriva perversiunii noțiunii de vinovăție în dreptul penal socialist* [31, p. 8-22] și altele).

Rezultatele discuției despre vinovăție au fost cuprinse într-un editorial intitulat *Despre situația și sarcinile științei de drept penal sovietic* în revista “Statul sovietic și legea”, nr. 2 din 1955. În articol se menționa că discuția despre vinovăție ce a avut loc a arătat eroa-

rea teoretică și prejudiciul practic pentru consolidarea legitimității concepției estimative a vinovăției. Se sublinia că vinovăția este o atitudine mentală a unei persoane față de fapta sa socialmente periculoasă comisă în formă de intenție sau neglijență. Fără acest moment psihologic nu există vinovăție. Vinovăția este concept social-politic. Dreptul penal recunoaște intenția și neglijența ca fiind forme de vinovăție numai atunci cînd acestea sînt exprimate în fapte îndreptate împotriva sistemului sovietic sau încalcă ordinea de drept socialistă [29, p. 96; 32, p. 338].

În anii următori, în toate manualele și materialele didactice publicate, la caracterizarea vinovăției era menționat conținutul său psihologic și social-politic [5, p. 313-314; 6, p. 137; 7, p. 125; 8, p. 167-169; 9, p. 152-154; 10, p. 145-148; 4, p. 78].

În această perioadă văd lumina tiparului o serie de monografii cu privire la aspectul subiectiv al faptei: V. Kiricenko. *Valoarea erorii în dreptul penal sovietic* (1952); G. Matveev. *Vinovăția în dreptul civil sovietic* (1955); V. Makașvili. *Răspunderea penală pentru neglijență* (1957); V. Volkov. *Problemele vinovăției și răspunderea penală* (1965); K. Tihonov. *Aspectul subiectiv al infracțiunii* (1967); I. Filaiovski. *Atitudinea social-psihologică a subiectului față de infracțiune* (1970); G. Zlobin, B. Nikiforov. *Intenția și formele ei* (1972); P. Dagele și D. Kottov. *Aspectul subiectiv al infracțiunii și stabilirea lui* (1974); P. Dagele și R. Miheev. *Fundamentele teoretice ale stabilirii vinovăției* (1975); I. Demidov. *Valoarea socială și aprecierea în dreptul penal* (1975); P. Dagele. *Neglijența. Probleme de drept penal și criminologice* (1977); A. Rarog. *Teoria generală a vinovăției în dreptul penal* (1980) și altele.

Aceste cercetări ale oamenilor de știință sovietici au avut un rol important în procesul de studiere a naturii vinovăției în dreptul penal. Treptat, în literatura de specialitate a devenit tot mai frecventă abordarea în care vinovăția în dreptul penal a fost văzută ca o atitudine negativă a subiectului față de interesele societății protejate de legea penală și încălcate

de el, exprimată în fapta socialmente periculoasă comisă de el.

La comiterea unei infracțiuni intenționate, vinovăția a fost tratată ca conștientizare a persoanei că ea atentează asupra valorilor publice sau individuale și le cauzează prejudicii. În cazul comiterii faptei din neglijență, vinovăția era examinată reieșind din situația în care subiectul nu este conștient de acest lucru, în pofida atitudinii neglijente sau insuficient de grijului față de valorile societății.

În literatura de specialitate din acea perioadă, mulți oameni de știință au interpretat conținutul vinovăției sub diferite aspecte. Din punct de vedere mintal, ei au definit vinovăția ca o atitudine intelectuală și volitivă a subiectului față de fapta comisă de el. Din punct de vedere social-psihologic, vinovăția era caracterizată ca o atitudine negativă, disprețuitoare sau insuficient de grijulie față de valorile de bază ale societății. Din punct de vedere juridic, vinovăția era prezentată ca o combinație formulată exhaustiv de legislator a proceselor intelectuale și volitive în mintea subiectului în legătură cu comiterea actului ilegal.

În ultima perioadă, în presa națională din Rusia pot fi găsite publicații menite să revizuiască ideile preconcepționate despre vinovăție. Unii autori propun ca vinovăția să fie examinată din două perspective: ca un concept generic de intenție și neglijență și ca motiv de răspundere penală; alții – ca atitudine mentală a persoanei față de atacul comis de ea, care merită o apreciere negativă din partea societății și a statului. Între aceste propuneri există diferențe. Cu toate acestea, pentru ambele poziții este comună revizuirea ideilor preconcepționate despre vinovăție și încercarea de a reinvia într-un fel sau altul teoria estimativă a vinovăției.

Savantul rus A. Skliarov a propus ca vinovăția să fie examinată nu ca o atitudine mentală a persoanei față de atacul socialmente-periculos săvârșit de ea, ci ca evaluarea dată de instanța de judecată indicilor subiectivi ai faptei ilicite. El a scris că “vinovăția este aprecierea gradului de conștientizare de către persoană a faptului că acțiunile (inacțiunile)



sale încalcă regulile general acceptate de conduită sau că ea neglijează măsurile de precauție în procesul comiterii acțiunilor (inacțiunilor) care pot afecta alte persoane, și a gradului de intuire a ei a existenței posibilității unei astfel de previziuni de cauzare a prejudiciului intereselor ocrotite de legea penală” [22, p. 29-30; 37, p. 74].

După cum am menționat deja, un dezavantaj semnificativ al teoriei estimative este că, în conformitate cu această concepție, vinovăția este examinată ca un concept generic de intenție și neglijență, precum și ca temei pentru răspunderea penală. Vinovăția ca temei pentru răspunderea penală este înțeleasă ca totalitate a circumstanțelor care, potrivit instanței, merită apreciere negativă din partea statului. Ca urmare a acestei abordări are loc respingerea concepției tradiționale a temeiului de răspundere penală ca atac vinovat al autorului în formă de: faptă finită; pregătire pentru act; complicitate în act. În această situație, conceptul de vinovăție este transferat din atitudinea mentală a unei persoane față de fapta sa în aprecierea negativă subiectivă a circumstanțelor faptei comise. Toate acestea deschid calea pentru discreționarea amplă a instanței de judecată și pentru o anumită respingere a principiului imputării subiective în cadrul examinării cauzelor penale.

În contradicție cu cele expuse, conceptul psihologic dezvoltat pe parcursul multor ani în dreptul penal intern obligă instanța să stabilească atitudinea reală a persoanei față de fapte și consecințele survenite, dar nu să stabilească vinovăția la propria discreție. Reieșind din aceasta, oricare consecințe, indiferent de cât de grave pot fi, în cazul în care au fost provocate nevinovat nu pot fi imputate persoanei și nu pot servi drept temei pentru tragerea ei la răspundere penală.

Definiția legală a vinovăției este garanția menținerii conceptului psihologic de vinovăție existent de zeci de ani în jurisprudență și dominant în știința dreptului penal împotriva încercărilor de a-l revizui.

**Concluzii.** Concepția psihologică a vinovăției implică două

elemente: psihologic și sociopsihologic. Sub aspect *psihologic*, vinovăția este o anumită atitudine intelectuală și volitivă a subiectului față de fapta săvârșită de el și de consecințele acesteia. Sub aspect *sociopsihologic*, vinovăția este atitudinea negativă (tipică pentru intenție) sau neglijență sau insuficient de atentă (tipică pentru neglijență) față de valorile sociale de bază, manifestate în atacul concret. Aceste două elemente formează conținutul vinovăției. Esența este conținutul interior al obiectului care poate fi găsit în formele exterioare ale existenței sale. În acest sens, este legitim de a vorbi în anumite contexte despre esența psihologică și sociopsihologică a vinovăției.

#### Referințe bibliografice

1. A. Mariș. Evoluția conceptelor și a reglementărilor cu privire la vinovăția penală. AȘM, Univ. de Stat "Alec Russo". Fac. Drept. Catedra Drept public. Bălți: S. n., 2005, 288 p.
2. A. Smochină. Istoria universală a statului și dreptului (epoca antică și medievală). Chișinău: "Tipografia Centrală", 2002, 219 p.
3. Cod de legi al RSFSR, 1920. Nr. 16.
4. Dreptul penal al RSSB. Partea Generală. Minsk, 1978.
5. Dreptul penal sovietic. Partea generală. Moscova, 1960.
6. Dreptul penal sovietic. Partea generală. Moscova, 1962.
7. Dreptul penal sovietic. Partea generală. Moscova, 1964.
8. Dreptul penal. Partea generală. Moscova, 1969.
9. Dreptul penal sovietic. Partea generală. Moscova, 1972.
10. Dreptul penal sovietic. Partea generală. Moscova, 1974.
11. G. F. Telnicer. Vinovăția în dreptul rusesc: aspecte generale teoretice și istorice. Teza de doctor, Samara, 2004, 235 p.
12. Legi și decrete ale Guvernului Muncitorilor și Țăranilor din RSS Belarus. 12 noiembrie 1928, nr. 30.
13. V. Dal. Dicționar explicativ al limbii ruse: în 4 vol. Vol. 2. Moscova, 1978.
14. Богдановский А. Развитие понятий о преступлении и наказании. М., 1857, 151 с.
15. Ведомости Верховного Совета СССР: ст. 6. 1959, № 1, 156 с.
16. Герцензон А.А. и др. Пути развития науки уголовного права за 30 лет. В: Советское государство и право, 1947, № 11, с. 78. Цит. по кн.: В.Н. Кудрявцев и др. Уголовное право. История юридической науки. М., 1978, 496 с.
17. Дурманов Н.Д. Общие основания учения о причинной связи в уголовном праве. В: Вопросы уголовного права. М., 1945.
18. Есипов В.В. Очерк русского уголовного права: Часть общая: Преступления и преступники. Наказание и наказуемые. М., 1904, 645 с.
19. И. Исаев. История государства и права России. Москва: Изд. «Юристъ», 2000, 797 с.
20. Кистяковский А.Ф. Элементарный учебник общего уголовного права: Часть общая. СПб., 1882, 972 с.
21. Лохвицкий А. В. Курс русского уголовного права. СПб., 1867, 714 с.
22. Лунеев В.В. Субъективное вменение. В: Уголовное право: новые идеи. М., 1994, 60 с.
23. Маньковский Б.С. Вопросы вины в советском уголовном праве. В: Советское государство и право, 1951, № 10.
24. Маньковский Б.С. Проблема ответственности в уголовном праве. М., 1949, 320 с.
25. Маньковский Б.С. Советская социалистическая законность и понятие вины в уголовном праве. В: Социалистическая законность, 1951, № 5, 65 с.
26. Меркушев М.Н. Рецензия на книгу Б.С. Утевского "Вина в советском уголовном праве". В: Советское государство и право, 1951, № 7, с. 74-78.
27. Меркушев М.Н. Рецензия на книгу Т.Л. Сергеевой "Вопросы виновности и вины в практике Верховного Суда СССР". М.: Советская книга, 1951.
28. Немировский Э.Я. Основные начала уголовного права. Одесса, 1917, 657 с.
29. О состоянии и задачах науки советского уголовного права: редакционная статья. В: Советское государство и право, 1955, № 2. Цит. по: В.Н. Кудрявцев и др. Уголовное право. История юридической науки. М., 1978, 342 с.
30. Отечественное законодательство XI-XX веков. В 2 ч. Под ред. О.К. Чистякова. Ч. 2. М., 1999, 464 с.
31. Пионтковский А.А. Против извращения понятия вины по социалистическому уголовному праву. В: Социалистическая законность, 1952, № 2.
32. Пионтковский А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. М., 1961, 666 с.
33. Познышев С.В. Основные начала науки уголовного права. Часть Общая. М., 1912, 668 с.
34. Сайто К. Японское уголовное право. В: Современное зарубежное уголовное право. Том второй. Аргентина. Дания. Япония. Югославия. М., 1957.
35. Сергеева Т.Л. Вопросы виновности и вины в практике Верховного Суда СССР по уголовным делам. М., 1950, 180 с.
36. Сергеевич В. Лекции и исследования по древней истории русского права. СПб., 1903, 674 с.
37. Складаров С. Проблемы определения понятия вины в уголовном праве России. В: Уголовное право, 2003, № 2.
38. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. В 2-х т. Т. 1. М., 1994, 380 с.
39. Утевский Б.С. Вина в советском уголовном праве. М., 1950, 320 с.
40. Шнейдер М.А. Рецензия на книгу Б.С. Утевского «Вина в советском уголовном праве». В: Социалистическая законность, 1951, № 2.
41. Юшков С.В. Общественно-политический строй и право Киевского государства. М., 1949, 544 с.
42. Уголовное уложение 1903 года. СПб., 350 с.



## Criteria pentru publicarea articolelor în revista „Legea și viața”

În conformitate cu prevederile Regulamentului cu privire la evaluarea și clasificarea revistelor științifice (aprobat prin Hotărârea CSȘDT al AȘM nr. 196 din 18.10.2012) și Regulamentului privind publicațiile științifice și științifico-metodice (anexă la Hotărârea Comisiei de atestare a cadrelor științifice și științifico-didactice nr. AT – 8/1-2 din 23 decembrie 2010) elaborate în conformitate cu prevederile Codului cu privire la știință și inovare nr. 259-XV din 15 iulie 2004, cu modificările ulterioare și a actelor normative ale Academiei de Științe a Moldovei și ale Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare,

**Colegiul de redacție al Revistei „Legea și viața” admite pentru publicare:**

- Articole științifice
- Articole de sinteză
- Articole de fond

**Articolul științific:**

- **prezintă** reflecții personale asupra unui subiect, promovând atât idei ale cercetătorilor în domeniu, cât și experiența proprie;

- **expune** idei care trebuie să aibă un înalt nivel de generalizare, să conțină rezultate originale, neabordate anterior, cu menționarea oportunității studierii problemei respective;

- **este asigurat** de o listă bibliografică care se plasează la sfârșit, făcându-se referințele necesare în conținutul articolului;

- **poate avea** unul sau mai mulți autori, fiind indicată clar contribuția fiecăruia în coli de autor; nu se recomandă ca un articol de volum mic sau mediu să aibă mai mulți coautori, deoarece aportul lor la elaborarea lucrării poate fi contestat;

- **are un volum** care variază între 9-10 pagini (nu mai mult de 20000 caractere)

**Articolul de sinteză:**

- se deosebește prin contribuții substanțiale în domeniu, abordând critic și comparativ lucrările autorilor la temă, având un text, de regulă, voluminos (circa 2,5 coli de autor)

- bibliografie bogată (circa 60 surse bibliografice);

- descrie rezultatele obținute în domeniu prin utilizarea unui instrument analitic amplu, care permite evidențierea aspectelor pozitive și problematice ale lucrărilor analizate;

- sensibilizează comunitatea asupra unui subiect actual, de multe ori controversat, prin lectura unei singure publicații, fără ca să aibă nevoie să studieze și alte surse la temă.

**Articolul de fond:**

- **exprimă** punctul de vedere al colegiului

de redacție al revistei asupra unei probleme științifice importante, de actualitate.

**AUTORUL** va respecta următoarele **CERINȚE față de componentele structurale ale articolului științific, pe care le va expune distinct:**

- **titlul articolului** (format nu mai mult de 10-12 cuvinte; conține noțiuni exacte, care nu lasă loc ambiguităților; corespunde conținutului; nu „promite” mai mult decât ceea ce conține; evită termenii cu mai multe sensuri, este formulat concis, simplu, eliminând verbele *a fi, a avea, a obține*, titlurile-întrebare fiind mai adecvate pentru articolele științifice)

- **rezumatul** (în două limbi: **română și într-o limbă de circulație internațională**, oferind informații despre studiu, suficient de cuprinzător, exact, redactat cu atenție deosebită, nu include informații care nu se regăsesc în text, se scrie cu claritate, la diateza activă, la timpul prezent (timpul trecut se utilizează numai la descrierea modului de manipulare a variabilelor, conține în jurul la 75-100 de cuvinte)

- **cuvintele-cheie** (în două limbi: **română și într-o limbă de circulație internațională**)

- **introducerea**

- **scopul articolului**

- **metodele și materialele aplicate**

- **rezumatele obținute și discuții**

- **concluziile**

- **referințele bibliografice** (se va respecta structura curentă, conform Hotărârii CNAA nr. AT03 din 23 aprilie 2009)

În aprecierea articolelor prezentate, Colegiul de redacție se va baza pe:

- respectarea **cerințelor de structură ale articolului științific**

- respectarea **convențiilor editoriale: titlurile articolelor, rezumatele și referințele să fie clare, informative, corecte, complete, autorii să poată fi identificați prin afilierea instituțională și adresa;**

- **elementele de originalitate**, care vor consta în:

- (a) noutatea ideilor formulate și interpretate;

- (b) noutatea punctelor de vedere ale cercetătorului;

- (c) „prospețimea” limbajului științific utilizat;

- (d) forța de convingere care decurge din puterea textului lucrării de a capta raționalitatea cititorilor;

- (e) personalizarea textului expus prin impunerea „vocii” autorului, distinctă de alte voci

- **recenzarea anonimă a articolelor științifice**

- **aplicarea procedurii de peer-review, care este obligatorie** (evaluarea articolului de către doi referenți independenți)

- respectarea **cerințelor tehnice pentru publicarea articolelor în revistă** (Times New Roman (TNR), font 12, cu 1,5 linii spațiu între rânduri, format A4, cu margini: stînga – 3 cm, dreapta – 1,5 cm, sus și jos – 2,5 cm, pe o singură parte a foi. Toate paginile articolului se numerotează)

- Responsabilitatea asupra conținutului articolelor, selecției și preciziei faptelor și informației citate revine în exclusivitate autorilor. În același număr al revistei poate fi publicat doar un singur articol al unui autor. Numărul de autori al unui articol nu poate fi mai mare de două persoane. Autorul (ii) trimite referințele 2 exemplare originale a articolului (semnate de autor) în imprimare pe hârtie și trimite articolul în format electronic prin e-mail la adresa: [legea\\_zakon@mail.ru](mailto:legea_zakon@mail.ru)

- Volumul articolului nu trebuie să depășească 0,5 c.a. dactilografiate pe hârtie, format A4 (20 de mii de caractere, sau 9-10 de pagini de text), inclusiv figuri, tabele, referințe și scheme.

- Atunci cînd se plasează referințe bibliografice în limba engleză este necesar de indicat denumirea oficială a surselor (revistelor) în limba engleză.

- Pentru a plasa un articol în Revistă este necesar de prezentat următoarele documente:

- cerere, informațiile despre autor (i), articolul, fotografia autorului (autorilor) în format JPG, adnotare (abstract, rezumat) în trei limbi (română, rusă și engleză) într-un volum de 100 de cuvinte, cuvinte-cheie (5-7 cuvinte). Adnotarea nu trebuie să conțină referiri la literatura citată, tabele și figuri.

- **declarația privind asumarea răspunderii** (Subsemnatul, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în articol sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare. Numele de familie, prenumele, semnătura, data, adresa, telefonul de contact)

- Informația despre autor (i) conține următoarele date: numele, prenumele, patronimicul autorului (autorilor), locul de muncă, funcția, titlul științific, gradul științific, adresa poștală, adresa electronică și numărul de telefon. Numele autorului (autorilor) ar trebui să fie listate sub titlul articolului, în dreapta.

### REGULAMENTUL

#### cu privire la recenzarea articolelor științifice în revista „Legea și viața”

Articole științifice primite de redacția revistei „Legea și viața” trec prin Instituția de recenzare. Colegiul redacțional al revistei „Legea și viața” a adoptat un sistem de patru niveluri de recenzare a articolelor și materialelor prezentate spre publicare:

Primul nivel – recenzarea de către Redactorul-șef (main editor peer review);

Al doilea nivel - recenzie de „nivel deschis” (open peer review - autorul și recenzentul se cunosc reciproc) – recenzia este transmisă la redacție de către autor;

Al treilea nivel - recenzie de nivel „orb-unilateral” (single-blind – recenzentul știe despre autor, autorul - nu);

Al patrulea nivel - recenzie de nivel „orb-dublă” (double-blind - atât recenzentul, cât și autorul, nu știu unul despre altul).

Fiecare articol științific necesită să aibă recenzii:

- deschise: primul nivel – recenzia (decizia) redactorului-șef;

al doilea nivel - recenzia unui recenzent oficial, specialist în domeniu (doctor sau doctor habilitat); - confidențiale (oarbe);

al treilea nivel – recenzia redactorului științific sau a unui membru al colegiului de redacție;

al patrulea nivel – la decizia consiliului redacțional și recenzentul poate fi doar din exterior.

Toate articolele științifice, primite de Colegiul redacțional al revistei, sunt supuse obligatoriu recenzării „orb-dublă” (double-blind - atât recenzentul, cât și autorul, nu știu unul despre altul). Această recenzare este efectuată de către experți externi din baza de date de experți (recenzori) ai revistei, la solicitarea Colegiului redacțional.

Analizând recenziile, redacția evaluează prezența în articole a elementelor de actualitate a problemei științifice pe care autorul pretinde să o soluționeze. Recenzia necesită să descrie în mod clar valoarea teoretică sau aplicativă a investigației, și să coreleze constatările autorului





cu conceptele științifice existente. Un element de bază al recenziei ar trebui să fie aprecierea de către recenzent a contribuției personale a autorului articolului la soluționarea problemei. Este necesar de a menționa în recenzie corespunderea stilului, logicii și nivelului de accesibilitate a expunerii științifice a materialului de către autor, precum și un aviz privind fiabilitatea și valabilitatea concluziilor.

După primirea recenziilor, redacția analizează articolele prezentate și adoptă decizia finală, în baza unei evaluări complete, privitor la publica-

rea sau ne-publicarea articolelor. În baza deciziei adoptate autorului i se comunică, prin e-mail sau poștă, informația cu privire la evaluarea articolului și decizia adoptată. În cazul că se refuză de a publica articolul, recenzienții rămân anonimi.

Colegiul de redacție își rezervă dreptul de a trimite articolul la o recenzie suplimentară externă anonimă (double-blind).

Redactor-șef, în asemenea caz, trimite recenzentului o scrisoare în care solicită recenzarea, atașând la scrisoarea articolul și modelul conform căruia se recomandă de a efectua recenzia.

Prezența recenziilor pozitive nu este un motiv suficient pentru publicarea articolului. Decizia finală privitor la publicarea articolului este adoptată de colegiul redacțional.

În cazul în care există o critică substanțială din partea recenzentului, însă articolul, la general, este evaluat pozitiv, colegiul redacțional poate aprecia articolul ca polemic și poate decide de a-l publica în rubrica „Tribuna discutațională”.

Originalele recenziilor sunt păstrate la revista „Legea și viața”.

## КРИТЕРИИ ДЛЯ ПУБЛИКАЦИИ СТАТЕЙ В ЖУРНАЛЕ «Legea și viața»

В соответствии с положениями Регламента об оценке и классификации научных журналов (утвержденными Постановлением Высшего совета по науке и технологическому развитию Академии Наук Молдовы № 196 от 18.10.2012 г.) и Положением о научных и научно-методических публикациях (Приложение к Решению Комиссии аттестации научных и научно-педагогических кадров № АТ-8/1-2 от 23 декабря 2010 г.), разработанными в соответствии с положениями Кодекса о науке и инновациях № 259-XV от 15 июля 2004 г., с поправками, и нормативными актами Академии Наук Молдовы и Национального Совета по Аккредитации и Аттестации,

**Редколлегия журнала «Legea și viața» допускает к публикации:**

- Научные статьи
- Обзорные статьи
- Передовые статьи

**Научная статья:**

- **являет собой** личные размышления на тему, представленную другими исследователями данной области, а также свой собственный опыт в изучении проблемы;

- **излагает** идеи, которые должны содержать высокий уровень обобщения, оригинальные результаты, не рассмотренные ранее, с указанием возможности изучения данной проблемы;

- **содержит** библиографический список, размещенный в конце документа, а необходимые сноски на него приводятся в содержании статьи;

- **может иметь** одного или нескольких авторов, с четким указанием вклада каждого в авторских листах; не рекомендуется, чтобы статья малого или среднего объема имела несколько соавторов, поскольку их вклад в работу может быть оспорен;

- **объем статьи варьирует** в размере 9-10 страниц (но не более 20000 символов).

**Обзорная статья:**

- Отличается существенным вкладом в данную область, рассматривает критически и сравнительно работы авторов на заданную тему, текст статьи, как правило, объемный (около 2,5 авторских листов);

- богата библиография (около 60 библиографических источников);

- описывает полученные результаты, используя комплексный аналитический инструментарий, который позволяет выделить положительные и проблематические аспекты анализируемых работ;

- обращает внимание общественности на актуальную тему, часто спорную, используя одну публикацию, без необходимости изучать другие источники по данной теме.

**Передовая статья:**

- **выражает точку зрения** редакционной коллегии журнала на важные, актуальные научные проблемы.

**АВТОР** должен соблюдать следующие **ТРЕБОВАНИЯ** к структурным компонентам научной статьи, которые должны быть четко изложены:

- **название статьи** (состоит не более чем из 10-12 слов, содержит точные понятия, которые не допускают двусмысленности, соответствует содержанию, не «обещает» большего, чем содержит, избегает терминов с несколькими значениями, излагается кратко, просто, избегая глаголов: *быть, иметь, получить*; для научных статей больше подходят названия-вопросы).

- **краткое изложение (резюме)** (на двух языках: **русском и еще одном языке международного общения**, предоставляет информацию об исследовании, достаточно полную, достоверную, отредактированную с высокой точностью, не включает в себя информацию, которая не встречается в тексте, пишется ясно, в настоящем времени (прошедшее время используется только для описания способов манипуляции переменными, содержит около 75-100 слов);

- **ключевые слова** (На трех языках: румынском, **русском и одном из языков международного общения**);

- **вводная часть (введение)**

- **цель статьи**

- **методы и использованные материалы**

- **полученные резюме и обсуждения**

- **выводы**

- **библиографические ссылки** (соблюдается настоящая структура, в соответствии с Решением СНАА № АТ03 23 апреля 2009 г.)

При оценке представленных статей, Редакционная Коллегия будет основываться на:

- соблюдении **структурных требований научной статьи**;

- соблюдении **редакционных конвенций: заголовки, аннотации и ссылки должны быть четкими, информативными, точными, полными, авторы должны быть идентифицированы по институциональной принадлежности и адресу**;

- **элементы оригинальности**, которые состоят из:

- (а) новизны сформулированных и интерпретированных идей;

- (б) новизны точек зрения исследователя;

- (в) «свежести» используемого научного языка;

- (г) силы убеждения, следующей из текста работы с целью завлечь читателей;

- (д) индивидуализации текста, отобра-

жаемой путем введения «голоса» автора, отличающегося от других голосов;

- **анонимное рецензирование научных статей**;

- **использование процедуры обзора работы коллегами, являющейся обязательной** (оценка статьи двумя независимыми референтами);

- соблюдение **технических требований для публикации статьи в журнале** (Times New Roman (TNR), размер шрифта 12, интервал между строками 1,5, формат А4 с полями: левое - 3 см, правое - 1,5 см, верхнее и нижнее - 2,5 см, на одной стороне листа. Все страницы статьи нумеруются);

Авторы несут ответственность за подбор и достоверность приведенных фактов, цитат и прочих сведений. В одном номере журнала может быть опубликована только одна статья одного автора.

Число авторов статьи не должно быть более двух человек. Автор (ы) присылают в редакцию 2 экземпляра статьи (подписанные автором) в печатном виде и направляют статью в электронном виде по электронной почте по адресу: legea\_zakon@mail.ru

Объем статьи не должен превышать 0,5 п. л. машинописного текста формата А4 (20 тыс. знаков, или 9-10 страниц текста), включая таблицы, список литературы и рисунки (схемы). При оформлении библиографических ссылок на английском языке необходимо указывать официальные англоязычные названия журналов.

Для размещения статьи в журнале необходимо предоставить в редакцию заявку, информацию об авторе (ах), статью, фотографию автора (ов) в формате JPG, аннотацию (резюме), представленную на трех языках (румынском, русском, английском) объемом – до 100 слов, ключевые слова (5-7 слов). Аннотация не должна содержать ссылок на цитируемую литературу, рисунки, таблицы.

- **Письменное заявление об ответственности** (Нижеподписавшийся/аяся, настоящим заявляю со всей ответственностью, что материалы, представленные в статье, являются результатом личных научных исследований и разработок. Осознаю, что в противном случае, буду нести ответственность за последствия в соответствии с действующим законодательством. Ф.И.О., подпись, дата, адрес, E mail, номер телефона)

Информация об авторе (ах) содержит: ФИО авторов, место работы, должность, ученую степень, ученое звание, почтовый адрес, электронный адрес и контактный телефон. ФИО автора должно быть указано под названием статьи справа.



## ПОЛОЖЕНИЕ

## о рецензировании научных статей в журнале «Legea și viața»

1. Научные статьи, поступившие в редакцию журнала «Legea și viața», проходят через институт рецензирования.

В журнале «Legea și viața» принята четырехуровневая система рецензирования статей:

1й уровень - рецензирование главным редактором (main editor peer review);

2й уровень - открытое рецензирование (open peer review - автор и рецензент знают друг о друге) - рецензия, представленная в редакцию автором;

3й уровень - одностороннее «слепое» рецензирование (single-blind - рецензент знает об авторе, автор - нет);

4й уровень - двухстороннее «слепое» рецензирование (double-blind - оба не знают друг о друге).

2. Каждая научная статья должна иметь рецензии:

- открытые: 1й уровень - рецензия (заключение) главного редактора; 2й уровень официального рецензента - специалиста соответствующего научного профиля (доктора или кандидата наук);

- закрытые (слепые): 3й уровень - научным редактором или одним из членов редколлегии; 4й уровень - по решению редколлегии

и только внешнее.

3. Все научные статьи, поступившие в редакцию нашего журнала, подлежат обязательному двустороннему слепому рецензированию (double-blind - рецензент не знает, кто автор статьи, автор статьи не знает, кто рецензент). Это рецензирование производится сторонними специалистами из базы экспертов-специалистов (рецензентов), по поручению редакции.

4. Редколлегия при оценке рецензий обращает внимание на наличие в материале актуальности решаемой автором научной проблемы. Рецензия должна однозначно характеризовать теоретическую или прикладную значимость исследования, соотносить выводы автора с существующими научными концепциями. Необходимым элементом рецензии должна служить оценка рецензентом личного вклада автора статьи в решение рассматриваемой проблемы. Целесообразно отметить в рецензии соответствие стиля, логики и доступности изложения научному характеру материала, а также получить заключение о достоверности и обоснованности выводов.

5. После получения рецензий рассматривается вопрос о поступивших статьях и при-

нимается окончательное решение на основе оценки рецензий об опубликовании или отказе в опубликовании статей. На основе принятого решения автору (авторам) по e-mail или почте направляется письмо, в котором дается общая оценка статьи и принятое решение. При отказе в публикации рецензенты остаются анонимными.

6. Редколлегия вправе направлять статьи на дополнительное внешнее анонимное рецензирование. Главный редактор направляет рецензенту письмо с просьбой о рецензировании. К письму прилагаются статья и рекомендуемая форма рецензии.

7. Наличие положительных рецензий не является достаточным основанием для публикации статьи. Окончательное решение о целесообразности публикации принимает редакционная коллегия.

8. При наличии в статье существенной доли критических замечаний рецензента и при общей положительной рекомендации редколлегия может отнести материал к разряду полемичных и печатать его в порядке научной дискуссии.

9. Оригиналы рецензий хранятся в редакции журнала «Legea și viața».

## CRITERIA FOR PUBLISHING ARTICLES IN «Legea și viața»

In accordance with the Regulation on the evaluation and ranking of scientific journals (approved by Decision of the Supreme Council for Science and Technological Development of the Academy of Science of Moldova no. 196 of 10.18.2012) and the Regulation on scientific and scientific-methodical publications (Annex to the Decision of the Board of attestation of scientific staff and teaching-scientific staff no. AT - 8/1-2 of December 23, 2010) developed in accordance with the Code on Science and Innovation no. 259-XV of July 15, 2004, as amended, and the normative acts of the Academy of Sciences of Moldova and the National Council for Accreditation and Attestation,

**The Editorial Board of the «Legea și viața» admits for publication:**

- Scientific articles
- Review articles
- Leading articles

**Scientific article:**

- represents personal reflections on the topic, promoting ideas of researchers in the field, as well as their own experience;

- exposes ideas that shall have a high level of generalization, contain original results, not addressed earlier, specifying opportunity of studying the issue;

- is provided by a list of references that have been placed at the end, making the necessary references in the article;

- may have one or more authors, clearly indicating the contribution of each in author's sheets; it is not recommended for a low or medium volume article to have more co-authors, because their contribution to the development of work can be challenged;

- has a volume between 9 -10 pages (no more than 20000 characters)

**Review article:**

- is distinguished by substantial contributions in the field, approaching critically and comparatively the authors' works on the topic,

has, as a rule, a bulky text (about 2.5 author's sheets);

- a rich bibliography (about 60 bibliographic sources);

- describes results obtained in the field by using a comprehensive analytical tool, which allows to illustrate the positive and problematic aspects of the analyzed works;

- raises the public awareness on a current topic, often controversial, by reading a single publication, without needing to study other sources on the topic.

**Leading article:**

- expresses the viewpoint of editorial board of the magazine on an important scientific issue.

**The AUTHOR shall comply with the following REQUIREMENTS to structural components of the scientific article, that will be exposed separately:**

- **headlines** (comprising no more than 10-12 words; contains exact terms, which leaves no ambiguities; corresponds to the content, does not "promise" more than it contains, avoids words with multiple meanings, is read concisely, simply, eliminating verbs *to be, to have, to get, to get*, title-questions being more appropriate for scientific articles)

- **annotation** (in two languages: **Romanian and in a foreign language**, providing information about the study, sufficiently comprehensive, accurate, drafted with full care, does not include information that is not found in the text, is written clearly in the active voice, present tense (past tense is used only to describe the way of handling variables, contains around at 75-100 words)

- **keywords** (in two languages: **Romanian and in a foreign language**)

- **introduction**

- **purpose of article**

- **applied methods and material**

- **obtained annotations and discussions**

- **conclusions**

- **bibliographic references** (to be followed the current structure according to the decision of Board of CNAA no. AT03 of April 23, 2009)

In appreciating the Articles presented, the Editorial Board will guide itself by:

- compliance with **structural requirements of the scientific article**

- **compliance with the editorial conventions: headlines, annotations and references to be clear, informative, accurate, complete, the authors shall be identified by institutional affiliation and address;**

- **elements of originality**, which shall consist of:

- (a) novelty of ideas formulated and interpreted;

- (b) novelty of viewpoints of the researcher;

- (c) "freshness" of scientific language used;

- (d) power of persuasion arising from the power of work to capture the rationality of readers;

- (e) customize the text displayed by imposing "voice" of the author, distinct from other voices

- **anonymous reviewing of scientific articles**

- **applying peer-review procedure, which is required** (evaluation by two independent referees)

- compliance with **technical requirements for publishing articles in the magazine** (Times New Roman (TNR), font size 12, 1.5 line space between lines, A4, with margins: left - 3 cm, right - 1.5 cm, top and bottom - 2.5 cm, on one part of the sheet. All pages of the article shall be numbered)

- **Affidavit** (I, the undersigned do hereby declare, that the material presented in the article is the result of my own researches and scientific achievements. I am aware that, otherwise, I will bear the consequences under the current legislation. Name, surname, signature, date, address, E mail, telephone number)